ДУБЛІНЦІ (ВИБРАНІ ОПОВІДАННЯ)

Переклад Романа Скакуна, Елли Гончаренко

СЕСТРИ

Цього разу він був приречений: у нього стався вже третій удар. Щовечора, переходячи повз будинок (а тоді саме були канікули), я вдивлявся в освітлений прямокутник вікна, і щоразу вікно світилося таким самим рівним і тьмавим світлом. Якби він помер, міркував я, крізь затемнені фіранки прозирали б вогники свічок, я-бо знав, що обабіч голови померлого слід поставити по свічці. Він часто казав: "Недовго вже мені, старому, на світі животіти", та я думав, це він так, знічев'я. Тепер бачу, що ні. Щовечора, вдивляючись у вікно, я пошепки повторював слово "параліч". Воно завжди здавалося мені трохи дивним, як-от слово "гномон" у Евкліда чи "симонія" в Катехизмі. Але тепер воно звучало ніби ймення якоїсь істоти, грішної і прекапосної. Ця істота лякала мене, та я все одно старався триматися поблизу, спостерігаючи за її смертоносним ділом.

Коли я спустився вниз до вечері, старий Коттер сидів перед каміном і курив люльку. Поки тітка накладала мені каші, він, ніби повертаючись до якоїсь незакінченої думки, мовив:

– Ні, я б не сказав, що він був зовсім теє... але було в ньому щось дивне... щось моторошне. Я ось що думаю...

Він попахкав люлькою, збираючи докупи свої думки. Набридливий старий бовдур! Спершу, коли ми тільки познайомилися, було цікаво послухати, як він розводиться про

фуси та змієвики, але скоро він із своїми нескінченними розмовами про гуральництво мені добряче осточортів.

– Я маю щодо цього власну теорію, – сказав він. – Гадаю, в нього був один із тих... особливих випадків... Хоча важко сказати напевне...

Він знову посмоктав люльку, так і не розкривши своєї теорії. Побачивши, як я витріщаюся на старого, мій дядько сказав:

– Що ж, тобі мабуть прикро це чути, але твій старий приятель помер.

– Ти про кого? – запитав я.

– Про отця Флінна.

– Він помер?

– Містер Коттер тільки-но сказав нам. Він проходив повз будинок і бачив.

Я знав, що за мною уважно спостерігають, а тому й далі їв, удаючи, що новина мене нітрохи не зацікавила. Дядько пояснив старому Коттерові:

– Малий із панотцем були добрі друзі. І, щоб ти знав, старигань його багато чого навчив; кажуть, він мав до хлопця велику приязнь.

– Хай упокоїть Бог його душу, – сказала тітка побожно.

Старий Коттер якусь мить дивився на мене. Я відчував, як його чорні, наче намистинки, очиці пильно вивчають мене, але нізащо не зробив би йому приємності, показавши, що відчув на собі його погляд, а тому й далі сидів, утупившися в тарілку. Він знов узявся був за свою люльку, а тоді різко сплюнув у камін.

– Я б не хотів, щоб мої діти, — сказав він, — мали багато до діла з таким чоловіком, як ото панотець.

– Що ви маєте на увазі, містере Коттер? – запитала тітка.

– Я маю на увазі, – сказав старий Коттер, – що це шкідливо для дітей. Я ось що думаю: нехай малий водиться та бавиться з однолітками, а не... Хіба ні, Джеку?

– Я теж так вважаю, – сказав дядько. – Бодай навчиться постояти за себе. Я завжди казав цьому малому розенкрейцерові: не дай собі зарости мохом. У його віці я кожнісінького ранку обливався холодною водою – що влітку, що взимку. Якби не це, давно б уже врізав дуба. Освіта – воно звісно гарна штука, але... Може містер Коттер хоче шматок тієї баранячої ноги? – додав він, звертаючись уже до моєї тітки.

– Ні, ні, красно дякую, – сказав старий Коттер.

Тітка вийняла страву з шафки й поставила на стіл.

– Але чому ви думаєте, що для дітей це шкідливо, містере Коттер? – запитала вона.

– Це шкодить дітям, – сказав старий Коттер, – бо їхній розум ще надто вразливий. Коли діти бачать такі речі, самі знаєте, воно не минається без сліду...

Я напхав рота кашею, щоб не бовкнути чого зопалу. Бридкий старий червонопикий недоумок!

Коли я заснув, була вже пізня ніч. І хоч я був лютий на старого Коттера за те, що називав мене дитиною, я довго сушив собі мізки, намагаючись збагнути зміст його недоказаних фраз. У темряві кімнати мені ввижалось одутле сіре обличчя паралітика. Сховавшися з головою під ковдру, я спробував думати про Різдво. Та сіре обличчя переслідувало мене. Воно щось мурмотіло і, як я зрозумів, прагнуло в чомусь мені зізнатися. Я відчув, як моя душа відлітає десь далеко, в приємний і грішний край; а воно вже чекало мене там. Воно стало сповідатися мені мурмотливим голосом, а я все дивувався, чому воно весь час таке усміхнене, чому його вуста такі вологі від слини. А тоді я згадав, що воно вмерло від паралічу, і зрозумів, що сам посміхаюся немічною старечою посмішкою, немовби відпускаючи йому гріх святопродавства.

Наступного ранку я пішов поглянути на його будиночок на Ґрейтбритен-стріт. То була скромна крамничка під багатозначною вивіскою "Мануфактура". Тамтешній асортимент складався переважно з дитячого взуття та парасольок. В буденні дні на вітрині навіть висіло оголошення: "Лагодимо парасольки". Тепер віконниці були зачинені й оголошення не було видно. На дверний молоточок почеплено траурний бант. Двоє вбогих жінок і хлопчик-поштар читали напис на картці, пришпиленій до стрічок. Я також підійшов і прочитав:

1-го липня 1895 року

Преп. Джеймс Флінн (колишній парох церкви св. Катерини, Міт-стріт), шістдесяти п'яти років

R. I. P.

Прочитавши картку, я остаточно впевнився в його смерті; і тут раптом розгубився. Якби він був живий, я пішов би до невеликої темної кімнатки за крамницею, а він сидів би там біля вогню у своєму фотелі, весь закутаний у пальто. Може тітка передала б для нього пакетик "Добірного", і цей гостинець вивів би його з дрімотного заціпеніння. Я завжди сам спорожняв пакетик до його чорної табакерки, бо в нього так тремтіли руки, що він неодмінно просипав би половину на підлогу. Коли він набирав дрібку табаки й підносив свою велику тремтячу руку до носа, хмарки пилу втікали йому крізь пальці й осідали на пальті. Хтозна, чи не ці постійні тютюнові опади надали древній священичій одежі її блідо-зеленого забарвлення, пак хустинка – вся в тютюнових плямах, що назбиралися за тиждень – якою він намагався стріпати просипані крихти, являла собою знаряддя не надто дійове.

Я хотів зайти й подивитися на нього, та мені забракло сміливости постукати. Я пішов геть. Ідучи сонячною стороною вулиці, я читав театральні афіші у вітринах крамниць. Мене здивувало, що ні я сам, ні світ довкола мене не виявляли ані сліду жалоби, і мене навіть роздратувало те відчуття свободи, що наповнило мене, так ніби його смерть від чогось мене звільнила. Це було таки дивно, бо, як сказав учора мій дядько, він справді багато чого мене навчив. Сам він здобув освіту в Римі, в Ірландській колегії, і навчив мене правильної латинської вимови. Він розповів мені про катакомби і Наполеона Бонапарта, пояснив мені значення різних церемоній Святої Меси та різних регалій, що надягає священик. Іноді він розважався, ставлячи мені карколомні запитання про те, як слід поводитися в таких і таких ситуаціях і чи такі й такі гріхи є смертні, прощенні чи просто вади. З його питань я збагнув, які складні й загадкові є на ділі всі ті церковні таїнства, що завжди здавалися мені простими-простісінькими. Повинності

священика, пов'язані з Євхаристією і таємницею сповіді, виявилися такими важкими, що мені було невтямки, як у когось узагалі ставало мужности за них узятися; і я не здивувався, коли він сказав мені, що для висвітлення всіх цих заплутаних питань отці Церкви писали книги такі завгрубшки, як "Британський довідник адрес", і надруковані так дрібно, як газетні замітки з зали суду. Часто, замислюючись над усім цим, я починав затинатися, ляпав якісь дурниці або й узагалі замовкав, а він усміхався мені й скрушно схитував головою. Іноді він проказував слова Меси, а я мусів знати напам'ять усі відгуки й відповідати йому; слухаючи моє лопотання, він задумливо посміхався й кивав головою, раз-у-раз запихаючи велику щипку табаки то в одну, то в другу ніздрю. Сміючись, він вищирював свої великі безбарвні зуби і клав кінчик язика на верхню губу – через цю його звичку я почувався дуже ніяково, поки не запізнався з ним ближче.

Простуючи вулицею, я згадав слова старого Коттера і спробував пригадати, що ж сталося потім уві сні. Згадав, що помітив був довгі оксамитові фіранки і старомодну висячу лямпу. Я почувався десь дуже далеко від дому, в якійсь країні з дивними звичаями – чи не в Персії... Але ніяк не міг пригадати, чим усе скінчилося.

Ввечері ми з тіткою навідалися в дім покійного. Сонце вже сіло; в шибках вікон на звернених до заходу будинках відбивалося жовтаво-золоте громаддя хмар. Ненні зустріла нас у вітальні. Вона недочувала, а що кричати в таку мить не випадало, то тітка просто потисла їй руку. Стара жінка запитальним жестом показала нагору. Тітка кивнула, і та почала важко спинатися вузькими східцями, ведучи нас за собою; її схилена голова ледь виднілася над поруччям. На першому ж сходовому майданчику вона спинилася й заохотливим рухом руки запросила нас до кімнати померлого.

Тітка зайшла, а стара, побачивши мої вагання, кілька разів повторила свій жест, щоб і я не барився.

Я зайшов навшпиньки. Крізь мереживні фіранки кімнату заливало тьмаве золоте світло, і свічки в ньому виглядали слабенькими блідими вогниками. Він лежав у труні. За прикладом Ненні ми з тіткою стали навколішки в ногах ліжка. Я вдавав, що молюся, але бурмотіння старої відволікало мене, і я ніяк не міг зібратися з думками. Я помітив, як незграбно застібнуте в неї на спині плаття і як її полотняні пантофлі затоптані обидва на один бік. Я подумав, що старий священик мабуть посміхається, лежачи в труні.

Аж ні. Коли ми підвелися й підійшли до приголів'я ліжка, я побачив, що він не посміхається. Він лежав, великий і поважний, одягнений мов для служби, його великі руки лежали на чаші для причастя. Його обличчя було насуплене, сіре й масивне, з чорними запалими ніздрями, облямоване ріденьким білим пухом. У кімнаті стояв важкий дух: квіти.

Ми перехристилися й вийшли. В маленькій кімнатці внизу ми побачили Елізу, що поважно сиділа в його фотелі. Я став пробиратися до свого звичного крісла в кутку, а Ненні тим часом пішла до буфету й принесла карафку з вишнівкою та кілька келишків. Вона поставила все на стіл і запросила нас випити по трішки. Тоді, за велінням сестри, наповнила келишки вишнівкою і подала нам. Вона наполягала, щоб я скуштував вершкових крекерів, та я відмовився, бо думав, що коли почну їсти, то нароблю багато хрускоту. Трохи засмучена моєю відмовою, вона пішла й сіла на канапі поруч сестри. Ніхто не зронив ані слова: всі мовчки дивилися на порожній камін.

Тітка почекала, поки Еліза зітхне, а тоді мовила:

– Ну, що ж, він одійшов у кращий світ.

Еліза знову зітхнула й ствердно хитнула головою. Тітка взялася пальцями за шийку келишка й відсьорбнула ковточок.

– Він... мирно? – запитала вона.

– О, зовсім мирно, мадам, – сказала Еліза. – Ми й не запримітили, як він оддав душу. Бог подарував йому чудову смерть.

– А він устиг...?

– Отець О'Рурк приходив до нього у вівторок, відсоборував, приготував його і зробив усе, що треба.

– То він знав, що скоро помре?

– Він скорився Богові.

– Він і тепер виглядає впокорений, – сказала тітка.

– Жінки, що приходили його обмивати, теж так сказали. Вони сказали, що він такий сумирний і спокійний, наче просто заснув. І хто б міг подумати, що в нього таке гарне тіло.

– Так, справді, – сказала тітка.

Зробивши ще один ковток, вона додала:

– Ну, міс Флінн, хай там як, а вас має втішити думка, що ви зробили для нього все, що могли. Мушу сказати, ви обоє були дуже уважні до нього.

Еліза розправила плаття на колінах.

– Ах, бідолашний Джеймс! – сказала вона. – Бог свідок, ми зробили все, що могли. Хоч які ми вбогі, та ми не хотіли, щоб він відчував у чім-небудь потребу.

Ненні схилила голову на подушку й наче заснула.

– Сердешна Ненні, – сказала Еліза, дивлячись на ню, — вона виснажилася. Скільки роботи ми з нею переробили. Треба було привести жінок, щоб обмили його, тоді вбрати його й викласти на стіл, тоді дістати труну й домовитися про відправу в церкві. Коли б не отець О'Рурк, не знаю, як би ми дали раду. Це він приніс усі квіти й підсвічники з церкви, написав некролог до "Фріменс Дженерал" і взяв на себе всі паперові клопоти з похованням і Джеймсовою страховкою.

– Хіба це не люб'язно з його боку? – сказала тітка.

Еліза закрила очі й повільно похитала головою.

– Ех, що не кажіть, а давні товариші – то таки справжні товариші, – сказала вона. – В скрутну хвилину більше ні на кого покластися.

– Ваша правда, – сказала тітка. – Але й він, діставши життя вічне, не забуде про вас і вашу доброту.

– Ах, бідолашний Джеймс! – сказала Еліза. – Він ніколи не був для нас тягарем. Що тепер, що раніше – рідко коли ми чули його голос. Тільки й знаття, що він помер, а більше наче й нічого не змінилося...

От коли все скінчиться – тоді вам по-справжньому його бракуватиме, – сказала тітка.

Я знаю, – сказала Еліза. – Я більше не приноситиму йому горнятко з бульйоном, а ви, мем, більше не посилатимете йому табаки. Ах, бідолашний Джеймс!

Вона замовкла, ніби спілкуючись із минулим, а тоді сказала серйозно:

– До речі, я помітила, що з ним останнім часом діялося щось дивне. Коли я приносила йому попоїсти, його требник завжди чогось лежав на підлозі, а він сам сидів у фотелі, розвалившись і розкривши рота.

Вона приставила палець до носа й нахмурилася, а тоді повела далі:

– Та хоч як йому було зле, він весь час повторював, що поки не скінчилося літо, треба знайти погожу днину й поїхати разом із нами до Айріштавна, до будинку, де ми всі народилися. Якби-то ми могли дістати один із цих новомодних безшумних екіпажів, що про них йому розповідав отець О'Рурк, таких, знаєте, із особливими якимись, ревматичними колесами, їх можна винайняти в Джоні Раша, недалечко, через дорогу – він, кажуть, недорого бере – і поїхати собі втрьох, десь так у неділю, під вечір. Він так цього хотів... Бідолашний Джеймс!

– Хай його Бог милує! – сказала тітка.

Еліза витягла хустинку й витерла очі. Тоді сховала її назад до кишені й деякий час мовчки вдивлялася в порожній камін.

– Він завжди був надто сумлінний, – сказала вона. – Обов'язки священика були йому не до снаги. А потім... Господь поклав на нього тяжкий хрест.

– Так, — сказала тітка. – Він був дуже розчарований. Це всі бачили.

В кімнатці запала тиша, і під її прикриттям я підкрався до столу, сьорбнув вишнівки й тихо повернувся на своє місце в кутку. Еліза, здавалося, впала в глибоку задуму. Ми шанобливо чекали, поки вона порушить мовчанку, і після довгої перерви вона повільно мовила:

– Це все та чаша для причастя, що він розбив... З цього все почалося. Звісно, кажуть, що то було нічого страшного, що чаша була порожня. Але все-таки... Кажуть, що винен хлопчик-служник. Але бідний Джеймс так нервувався, хай його Бог простить!

– То он як! – сказала тітка. – Я щось таке чула...

Еліза кивнула.

– Через це він став трохи несповна розуму, — сказала вона. – Почав нудити світом, ні з ким не розмовляв, вештався всюди мов сновида... І от одного разу, коли треба було їхати на виклик, його ніде не могли знайти. Де тільки не дивилися – він наче крізь землю провалився. Тоді причетник запропонував подивитися в церкві. Тож вони роздобули ключі й відчинили церкву. Там був причетник, отець О'Рурк і ще один священик – вони запалили світло й стали його шукати... І що б ви думали? Він сидів собі в темній сповідальні, в повному облаченні, й усміхався сам до себе божевільною посмішкою.

Вона раптом замовкла, ніби прислухаючись до чогось. Я також прислухався; та в будинку було анітелень: я знав, що старий священик лежить, як і лежав, у своїй труні – такий самий, яким ми його бачили, поважний, насуплений, з порожньою чашею на грудях.

Еліза підсумувала:

– Сидів там у повному облаченні й усміхався сам до себе... І коли вони таке побачили, то, певна річ, запідозрили, що з ним не все гаразд...

ЗУСТРІЧ

Саме Джо Діллон познайомив нас із Диким Заходом(1). Він мав невеличку бібліотеку, яка складалася зі старих номерів журналів "Стяг Британії", "Відвага" та "Півпенні за диво"(2). Щоречора після школи ми зустрічалися у його садку на задньому дворику і влаштовували індіанські битви. Він і його молодший брат Лео — товстун та ледацюга, захищали стріху стайні, в той час як ми намагалися взяти її штурмом; або ж ми заводили кровопролитну бійку на моріжку. Але, хоч як завзято ми билися, та ніколи не брали гору, і всі наші сутички закінчувалися тим, що Джо Діллон виконував войовничий танок перемоги. Його батьки щоранку о восьмій ходили на ранкову месу на вулицю Гардінер, і у холі їхнього помешкання панував благісний дух місіс Діллон. Але Джо грав завзятіше за нас, молодших та стриманіших. Він виглядав як справжній індіанець, коли гасав по садку, зі старим стьобаним чохлом для чайника на голові, лупив по бляшанці кулаком і горланив на всі усюди:

— Йа, йака! Йака! Йака!

Ніхто не повірив, коли стало відомо, що він має покликання стати священиком. Але, вірте чи не вірте, виявилося, що має.

Дух неповаги та неслухняності володів нами так, що під його впливом різницю культур та нахилів було подолано. Ми групувалися у банди, хто з запалом, хто для розваги, а хто майже з остраху: і до цих останніх, тих індіанців, хто побоювався вважатися старанним учнем або пестунчиком, належав і я. Пригоди, про які йшлося в книжках про Дикий Захід, не зачіпали мого серця, але принаймні вони відкривали можливості для втечі в інший світ. Мені більше подобались деякі американські детективи, в Яких подеколи фігурували безстрашні прекрасні дівчата. Хоча в цих оповіданнях не було нічого недозволеного, і хоча іноді їм не чужі були певні літературні чесноти, вони поширювалися по школі таємно. Одного дня, коли отець Батлер слухав наші відповіді — чотири сторінки з історії Риму, — йолопа Лео Діллона злапали з примірником журналу "Півпенні за диво".

— Де ця сторінка? Оце вона? Так, Діллоне, встаньте! "Ледве день..." Продовжуйте! Який день? "Ледве день зайнявся..." Ви вчили це? Що у вас там у кишені?

Серце кожного з нас затіпалося, коли Лео Діллон протягнув книжку, і кожний прийняв вигляд святобливої невинності. Отець Батлер насуплено перегортав сторінки .

— Що це за сміття? — він сказав. — "Вождь апачів!" І це ви читаєте замість того, щоб вивчати Римську історію? Боронь боже знайти мені ще таку погань у нашому коледжі! Я вважаю, що людина, яка написала це, — невдаха, що пише заради чарки. Я здивований, що такі освічені хлопчики, як ви, читають таку погань. Я міг би зрозуміти це, якби ви були учнями національної школи(3). А зараз, Діллоне, я вам серйозно раджу повернутися до своєї роботи, бо інакше...

Оповідання написано 1905 р. Опубліковано у першому виданні збірки "Дублінці" 1914 р. [69]

(1) Дикий Захід — західна частина США, арена пригод за участю ковбоїв та індіанців, про які розповідається у "вестернах", прозових творах, що набули особливої популярності наприкінці XIX сторіччя. (Тут і далі прим, перекладачки.)

(2) Популярні журнали, які вперше побачили світ у 1890-х роках і публікували оповідання про мандрівників, дослідників та авантюристів.

(3) Національна школа — школи для дітей робітників, які були безкоштовними і навчали ремесла. А хлопці з оповідання — це учні Бельведерського коледжу у Дубліні. Цей коледж було засновано Єзуїтським орденом, він вважався престижним серед католиків середнього класу. Джеймс Джойс сам навчався у Бельведерському коледжі.

Ставши свідком такої прочуханки у шкільну годину, коли на речі дивишся тверезо, я відчув, що принада Дикого Заходу поблякла в моїх очах, а зніяковіле пухленьке обличчя Лео Діллона пробудило докори сумління. Але, коли школа була далеко, я знову починав нудьгувати за диким відчуттям свободи, яке могли запропонувати мені тільки ці хроніки вільного життя. Щовечірнє розігрування воєнної пантоміми стало для мене таким самим стомливим, як і рутина шкільного життя з ранку, бо я жадав, щоб зі мною трапилися справжні пригоди. Але справжні пригоди, міркував я, не трапляються з людьми, які залишаються вдома: їх треба шукати далеко від дому.

Наближались літні канікули, коли я задумав хоча б на день вирватися з атмосфери шкільного нуду . З Лео Діллоном та з хлопчиком на ім'я Маоні ми запланували одноденний прогул. Кожен з нас відклав по шість пенсів. Ми повинні були зустрітися о десятій на мосту через канал. Доросла сестра Маоні мала написати записку йому до школи, а Лео Діллон сказав своєму братові, щоб той сказав, що він хворий. Ми зібралися піти упродовж пристані аж до пароплавів, потім ми перетнемо річку на поромі і прогуляємося до Піджен Хаус(4). Лео Діллон побоювався, що ми можемо зустріти отця Батлера або ще кого-небудь з коледжу; але Маоні слушно сказав, що отцеві Батлеру на Піджен Хаус робити нічого. Ми трохи заспокоїлись, і я довів до кінця перший етап нашого плану: зібрав по шість пенсів з двох хлопців і водночас показав їм свій шестипенсовик. Напередодні, домовившися про все, ми були трохи збуджені. Ми потиснули один одному руки, сміючись, і Маоні сказав:

— До зустрічі, товариші.

Тієї ночі я спав погано. Вранці я прийшов до мосту першим, бо жив зовсім поруч. Я заховав свої книжки у високій траві біля смітника у кінці садка, куди ніколи ніхто на заходив, і похапцем кинувся уздовж каналу. Був сонячний ранок на початку червня. Я сидів на парапеті мосту, вдоволено дивлячись на свої стоптані парусинові черевики, які я увечері дбайливо намастив білою гончарною глиною, спостерігаючи, як слухняні коні тягнуть угору вулицею конку з робітниками. Гілки високих дерев обабіч алеї сяяли ясно-зеленим листям, і сонячне світло, пробиваючись крізь нього, грало на воді каналу. Гранітний камінь, з якого викладено міст, потроху нагрівався, і я почав поплескувати його руками у такт з мелодією, яка крутилася в моїй голові. Я був дуже щасливий.

Просидівши п'ять або десять хвилин, я побачив сіру куртку Маоні. Він піднявся схилом, усміхаючись, і видерся до мене на міст. Поки ми чекали, він витягнув рогатку, що випиралася з його кишені, і став пояснювати, як він її удосконалив. Я запитав його, навіщо він захопив її з собою, і він відповів, що взяв її для того, щоб побавитися стріляниною по птахах. Маоні вільно спілкувався на жаргоні, отця Батлера він називав смердючкою. Ми зачекали ще чверть години, але Лео Діллон так і не з'явився. Нарешті Маоні стрибнув з парапета і сказав:

— Ходімо. Я знав, що Товстун злякається.

— А шість пенсів...? — сказав я.

— А це штраф, — сказав Маоні. — Чим більше, тим краще для нас — шилінг та шість пенсів, замість шилінга.

Ми йшли уздовж Норе Стренд-Роуд, аж поки дісталися до сіркокислотного заводу, а потім повернули праворуч до пристані. Тільки-но ми вийшли з людних місць, Маоні почав грати у індіанців. Він погнався за якимись обідраними дівчатками, вимахуючи своєю рогаткою і, коли два обідраних хлопчиська почали як лицарі захищати їх і шпурляти в нас камінням, він запропонував атакувати їх. Я не погодився, бо хлопчики були зовсім маленькі, і ми попрямували далі, а обірване військо галасувало нам навздогін: "Святенники! Святенники!"(5), вважаючи, що ми протестанти, через те, що Маоні, який мав смагляве обличчя, носив на своєму капелюсі сріблясту позначку [70] якогось крикетного клубу. Коли ми дісталися до Смусін Айрон(6), вирішили організувати засаду; але це було помилкою — для цього потрібні принаймні троє. Щоб помститися Лео Діллону, ми почали вигадувати, що він наклав у штани з остраху, і намагалися відгадати, яку оцінку він отримає о третій годині на уроці у містера Райяна.

(4) Піджен Хаус — форт на березі Дублінської затоки. У ті часи там була розташована електростанція.

(5) "Святенники!" — так ірландці католики зневажливо називали протестантів.

(6) Смусін Айрон — місце для купання у Дублінській затоці.

Потім ми вийшли до самої річки. Довгенько вешталися гомінкими вулицями, обгородженими височенними кам'яними мурами; потім стояли закляклі, спостерігаючи за роботою кранів та двигунів, і на нас частенько покрикували водії навантажених хур. Лише опівдні ми дісталися до набережної; робітники, мабуть, саме снідали, і тому ми теж купили два чималеньких пиріжки з порічковим варенням і сіли поснідати на металеві труби біля річки. Ми насолоджувалися видовищем Дублінського торгового життя — баржі, сигнали яких долинали здалека крізь кучері мережаного диму, бура річкова флотилія за Рінгсендом, великий білястий вітрильник, який розвантажували на тім боці. Маоні сказав, що добре було б утекти на одному з тих великих кораблів, і навіть я, дивлячись на високі щогли, бачив або уявляв собі географію країн, знання про які були в мене мізерними, а зараз набували реальної форми. Школа та дім наче відійшли кудись, і ми вже не відчували їхнього тиску.

Ми заплатили за перевіз, і перетнули Ліффі на поромі у компанії двох робітників та маленького єврея з мішком. Ми були такі серйозні, трималися мало не урочисто під час нашого подорожування, але раптом наші очі зустрілися і ми розсміялися. Зійшовши на берег, ми стали спостерігати за розвантаженням красеня-трьохщогловика, який помітили ще з протилежного берега. Якийсь чолов'яга, що стояв поряд, сказав, що це норвезький корабель. Я пройшов до корми і намагався розшифрувати напис на ній, та зрозумів, що це

марно, повернув назад і став розглядати чужоземних матросів: чи має хто-небудь з них зелені очі, бо чомусь мені здавалося, що очі у них мають бути саме такі. Очі у матросів були і волошкові, і сірі, і навіть чорні. Один-єдиний матрос, очі якого можна було б назвати зеленими, був високий на зріст чолов'яга, який розважав натовп на набережній тим, що кожен раз, коли падали товсті дошки, кричав:

— Добре! Добре!

Коли нам набридла ця вистава, ми повільно почимчикували у Рінгсенд. День ставав спекотним, і у вікнах бакалійних крамниць заплiснявілі бісквіти лежали вигорілі на сонці. Ми купили декілька бісквітів та шоколад і жадібно з'їли їх, блукаючи злиденними вулицями, на яких жили родини рибалок. Ми не знайшли молочної крамнички, тож підійшли до розносника і купили малинового лимонаду — кожному по пляшці. Коли Маоні освіжився ним, то погнався за кішкою вниз по провулку, але кішка втекла у широке поле. Ми обидва почувалися дуже стомленими, і коли дісталися до поля, відразу попрямували до пологого берега, через гребінь якого могли побачити річку Доддер.

Було вже пізно, і ми були надто стомлені, щоб виконати наш план відвідати Піджен Хаус. Треба було повернутися додому до четвертої години, а то там довідаються про наш прогул. Маоні подивився засмучено на свою рогатку, і мені довелося запропонувати повернутися додому на потязі, щоб він знову повеселішав. Сонце зайшло за хмарки, і ми зосталися з нашими невеселими думками та залишками їжі.

Крім нас, у полі не було нікого. Деякий час, мовчки полежавши на березі, я побачив чоловіка, який наближався з дальнього кінця поля. Я ліниво стежив за ним і жував зелену стеблинку, одну з тих, на яких ворожать дівчата. Він повільно

йшов уздовж берега. Одна його рука була на стегні, а в іншій руці він тримав тростинку, якою легенько постукував по дерну. На ньому був темно-зелений поношений костюм, а на голові цупкий фетровий капелюх з високою тулією, який ми звикли називати горщиком. Здавалося, він дуже старий, бо його вуса були попелясто-сірого кольору. Він був уже за крок від нас, кинув на нас погляд і чимчикував далі. Ми стежили за ним очима. Коли [71] він відійшов майже кроків на п'ятдесят, то повернувся і рушив назад. Він ішов до нас повільною ходою, постукуючи по землі своєю тростиною, і йшов так повільно, що мені спало на думку, чи не шукає він чогось у траві.

Він зупинився, коли дійшов до того місця, де ми сиділи, і привітав нас. Ми відповіли йому, і він сів поруч з нами на схилі повільно й дуже обережно. Він почав розмову з погоди, сказав, що літо буде дуже спекотним, і додав, що клімат значно змінився з того часу, коли він був хлопцем — багато років тому. Він сказав, що найщасливіший період життя людини — це, безперечно, шкільні роки, і що він віддав би все, щоб бути молодим. Поки він висловлював ці сентименти, від яких нам було трохи нудно, ми сиділи мовчки. Потім він почав розповідати про школу та книжки. Він запитав нас, чи Читали ми поезію Томаса Мура або романи сера Вальтера Скотта та лорда Літтона(7). Я зробив вигляд, що прочитав кожну книгу, про яку він згадував, так що під кінець він сказав:

(7) Лорд Літтон (1803-1873) — англійський письменник Бульвер-Літгон; автор популярних історичних романів.

— О, я бачу, що ти такий же книжковий хробак, як і я. Ось він, — додав він, показуючи на Маоні, який дивився на нас широко розплющеними очима, — він інший; він має хист до забав.

Він сказав, що має вдома всі твори сера Вальтера Скотта і всі твори лорда Літтона, і йому ніколи не набридає їх читати. Зрозуміло, сказав він, що у лорда Літтона є такі романи, що хлопчикам їх не можна читати. Маоні запитав, а чому це хлопчикам їх не можна читати, — це питання занепокоїло та засмутило мене, бо я побоювався, що чоловікові спаде на думку, що я такий же дурень, як і Маоні. Проте, чоловік тільки посміхнувся. І я побачив, що він має рідкі жовті зуби. Потім він запитав, хто з нас має більше любасок. Маоні зауважив байдуже, що він має трьох. Чоловік запитав мене, скільки маю я. Я відповів, що жодної. Він не повірив мені і сказав, що він упевнений, — я повинен мати когось. Я промовчав.

— Скажіть нам, — зухвало сказав Маоні чоловіку, — а скільки маєте особисто ви?

Чоловік знову посміхнувся і сказав, що коли він був у наших літах, він мав багато любасок.

— Кожний хлопчик, — сказав він, — має маленьку любаску.

Його ставлення до цієї теми уразило мене, як незвичайно ліберальне для людини його віку. У глибині душі я думав, що він сказав правду про хлопчиків і їхніх приятельок. Але мені були не до вподоби ті слова, якими він висловився, і я був здивований, чому він затрясся раз або двічі, наче злякався чогось або раптово йому стало зимно. Він продовжував говорити, і я помітив, що в нього гарна мова, він почав розповідати нам про дівчат, яке в них гарне та м'яке волосся, і які в них лагідні руки, і, що дівчата все ж не такі добрі, як виглядають, якщо тільки ти їх знаєш. Нічого більше йому так не подобається, він сказав, як дивитися на гарну молоду дівчину, на її гарні білі рученята та прекрасне м'яке волосся. У мене виникло таке враження, що він повторює вивчене напам'ять або що загіпнотизований якимись словами його

розум повільно кружляє по одній і тій же самій орбіті. Іноді він говорив, немов би просто посилався на факти, про які знають усі, а іноді він притишував голос і говорив загадково, немов би розповідав нам якусь таємницю, і не бажав, щоби почули інші. Він повторював свої фрази знов і знов, трішки змінюючи та неначе обгортаючи їх своїм монотонним голосом. Слухаючись його, я весь час пильно вдивлявся у підніжжя схилу.

Пройшло чимало часу, і його монолог припинився. Він повільно підвівся, сказав, що має залишити нас на хвилинку-другу, і, стежачи за ним поглядом, я бачив, як він повільно йшов від нас до найближчого краю поля. Ми сиділи ані пари з вуст, коли він пішов. Після кількох хвилин мовчання я почув, як Маоні вигукнув:

— Послухай! Подивись, що він робить!

Я ані відповів, ані підвів своїх очей, Маоні знову вигукнув:

— Послухай...Та він старий брудний дивак.

— Якщо він запитає нас про наші прізвища, — сказав я, — хай ти будеш Мерфі, а я буду Смітом.

Більше ми не вимовили один до одного ані слова. Я все ще розмірковував, чи повинен я піти звідси, чи ні, коли чоловік повернувся назад і сів поруч з нами. Щойно він сів, як Ма-оні, вгледівши кішку, яка втекла від нього, скочив на ноги і побіг за нею через поле. Ми з чоловіком спостерігали за погонею. Кішка знову втекла, і Маоні почав кидати камінням у стіну, через яку вона перестрибнула. Стомлений, він почав вештатися по-дурному туди-сюди по дальньому краю поля.

Через деякий час чоловік заговорив до мене. Він сказав, що мій товариш дуже нечемний хлопець, і запитав, чи часто його шмагають у школі. Я зібрався з обуренням відповісти, що ми не з Національної школи, де хлопчиків шмагають, як він сказав; але промовчав. Він почав говорити про тілесні покарання хлопчиків. Його розум, як немов би знову загіпнотизований його мовою, здавалося, повільно кружляв навколо нового центру. Він сказав, коли хлопчики так поводяться, то їх потрібно відшмагати, і відшмагати добре. Коли хлопчик нечемний та неслухняний, нічого не може так йому допомогти, як добра хлоста. Ляпанець по руці або ляпас — цього недостатньо: що йому необхідно — так це добра хлоста. Я був здивований його тоном, і мимохіть поглянув на його обличчя. Тільки-но я поглянув — зустрівся з поглядом темно-зелених очей, які вдивлялися в мене спідлоба, що сіпався. Я знову відвернув погляд.

Чоловік продовжував свій монолог. Здавалося, він забув про свій недавній лібералізм. Він сказав, якщо б він коли-небудь дізнався, що хлопець розмовляє з дівчатами або у нього є любаска, він шмагав би його та шмагав би його; і це навчило б хлопчика не розмовляти з дівчатами. А якщо у хлопця є дівчина і він приховує це, тоді він завдасть йому такої хлости, якої не отримував жоден хлопець у світі. Чоловік сказав, що немає нічого кращого у цьому світі, щоб йому так подобалося, як це. Він так розписував мені, як би він відшмагав такого хлопця, немов би розкривав якусь ретельно продуману таємницю. Це було б для нього, він сказав, кращим за все у цьому світі; і його голос, який начебто своєю монотонністю вів мене крізь цю таємницю, став майже лагідним і, здавалося, благав мене, щоб я зрозумів його.

Я зачекав, поки його монолог знову перервався. Потім різко підвівся. Щоб не виказати свого збудження, я затримався на хвильку, роблячи вигляд, що ретельно зашнуровую свої

черевики, і потім, сказавши, що я змушений іти, побажав йому доброго дня. Я підіймався схилом спокійно, але моє серце тремтіло від страху, що він може вхопити мене за щиколотки. Коли я вийшов на гребінь, то повернувся і, не дивлячись на нього, закричав щосили через поле: — Мерфі!

У моєму голосі відчувалася нотка удаваної хоробрості, і мені було соромно від свого нікчемного хитрування. Я був вимушений закричати знову, поки Маоні побачив мене і крикнув у відповідь. Як билося моє серце, поки він біг до мене через поле! Він біг так, наче ніс мені допомогу. І я жалкував, що десь у глибині свого серця завжди ставився до нього дещо зневажливо.

ЕВЕЛІНА

Вона сиділа біля вікна, спостерігаючи, як вечір поступово заполоняє вулицю. Головою вона притулилася до фіранки, а в її ніздрях відчувався запах запиленого кретону. Вона почувала себе стомленою.

Всього кілька перехожих пройшли повз її вікно. Чоловік з останнього будинку повертався додому; вона чула, як його черевики прогупали по бетонному тротуару, а потім зашаруділи по шлаковій доріжці побіля нових червоних будинків. Колись там було поле, на якому вона щовечора гралася з іншими дітьми. Потім якийсь чоловік із Белфаста купив це поле й набудував там будинків — вони не були схожі на їхні маленькі брунатні хатинки: вони були яскраві, муровані, з блискучим дахом. Всі діти з їхньої вулиці гралися на цьому полі — Дівайни, Вотерси, Дани, маленький калічний Кьоу, вона, Евеліна, її брати та сестри. Але Ернест ніколи з ними не грався: він був надто дорослий. Її батько частенько ганяв їх із поля своєю терновою палицею; та малий Кьоу призвичаївся пильно стежити й гучно кричав, коли бачив, що наближається її

батько. Все ж таки тоді вони, здається, були щасливі. Її батькові ще не було так недобре; та й мати була жива. Відтоді вже збігло чимало часу; вона, її брати й сестри — усі повиростали; а їхня мати померла. Тіззі Данн також померла, а Вотерсам довелося повернутися до Англії. Все змінюється. І ось тепер вона сама збирається поїхати звідси, як і інші, покинути свій дім.

Дім! Вона обвела очима кімнату, роздивляючись всі ті знайомі речі, які стільки років протирала від пороху раз на тиждень і щоразу дивувалася — звідки береться цей порох. Можливо, їй уже довіку не доведеться знову побачити всі ці знайомі речі, з якими вона ніколи не сподівалася розлучитись. І за всі ці роки їй так і не пощастило довідатися, як звуть священика, чия пожовкла фотографія висіла на стіні над розбитою фісгармонією поруч із кольоровою літографією прохань до Благословенної Маргарити-Марії Алакок1. Він був шкільним товаришем її батька. Всяк раз, коли показував цю фотографію якомусь гостю, її батько кидав недбало:

— Він тепер у Мельбурні.

Вона згодилася поїхати, покинути дім. Чи розумно це було? Вона намагалася обміркувати це питання з усіх боків. Тут, удома, вона принаймні має дах над головою та шматок хліба; тут є люди, яких вона знає все життя, ті, хто про неї турбується. Авжеж, їй доводилося тяжко працювати, як удома, так і на роботі. Що казатимуть про неї в крамниці2, коли стане відомо, що вона втекла з хлопцем? Можливо, скажуть — ото дурна; на її місце заступить інший, за оголошенням. Міс Гейвен нарешті втішиться. Вона завжди чіплялася до неї, а надто, коли поблизу були люди, які могли все чути.

— Міс Гіл, хіба ви не бачите, що ці пані чекають?

— Виглядайте веселіше, міс Гіл, прошу вас.

Вона не зронить ані сльозинки, коли звідти піде. Там, у її новому домі, в далекій незнайомій країні, життя не буде схожим на це. Там вона вже буде заміжня — вона, Евеліна. Люди ставитимуться до неї з повагою — не так, як ставилися до її матері. Навіть тепер, коли їй уже за дев'ятнадцять, вона іноді побоюється батькової брутальності. Вона знала, що саме від цього жаху в неї так калатає іноді серце. Коли вони підростали, він ніколи не бив її так, як бив Гаррі та Ернеста, тому що вона була дівчинкою; але згодом він почав погрожувати їй і говорити, що не б'є її тільки заради її небіжчиці-матері. А зараз немає нікого, хто б її захистив. Ернест помер, а Гаррі, що працював у бізнесі, пов'язаному з оздобленням, завжди був у роз'їздах по країні. А крім того, їй уже було несила терпіти постійну гризоту за гроші суботніми вечорами. Вона завжди віддавала батькові всю свою платню,— сім шилінгів,— і Гаррі завжди надсилав, скільки міг, але морока була в тому, щоб отримати хоч якісь гроші від нього назад. Батько постійно нарікав, що вона розтринькує гроші, що в неї нема голови, що він не збирається віддавати їй тяжко зароблені ним гроші, щоб вона викинула їх на вітер, і казав багато чого такого іншого; суботніми вечорами в нього завжди був лихий настрій. Наприкінці він усе ж таки давав їй якісь гроші і тоді запитував, чи збирається вона купити щось на обід у неділю. Тоді їй треба було якомога хутчіш бігти до крамниць, чіпко тримаючи в руці чорного шкіряного гаманця, продиратися крізь натовп і повертатися пізно додому під тягарем провізії. Тяжка то була праця — опікуватися домом, родиною, дбати про те, щоб двоє малих дітей, які були на її плечах, щодня вчасно пішли до школи і вчасно попоїли. То була тяжка праця — тяжке життя, але тепер, коли вона нарешті вирішила поїхати, це життя зовсім не здавалося їй таким уже безнадійним.

Вона збиралася спробувати іншого життя з Френком. Френк був дуже добрий, мужній, щирий. Вона поїде з ним вечірнім пароплавом3, стане йому дружиною й житиме з ним у Буенос-Айресі4, де в нього є дім, що чекає на неї. Як добре запам'ятала вона першу зустріч із ним; він наймав кімнату в одному будинку на головній вулиці, де вона часто бувала. Здається, це було лише кілька тижнів тому. Він стояв біля воріт, його кашкет зсунувся на потилицю, а чуб спадав на бронзове обличчя. Потім вони познайомилися. Він зустрічав її біля крамниці та проводжав додому. Він запросив її подивитися "Циганочку"5, і вона почувала себе такою гордою, коли сиділа поруч з ним у театрі на таких незвичних для неї місцях. Він дуже захоплювався музикою і трошки співав. Люди знали, що він упадає за нею, й коли він співав про дівчинку, що кохає моряка6, вона завжди відчувала в душі приємне збентеження. Він любив жартома називати її Маківкою. Спочатку вона просто втішалася тим, що має хлопця, і тільки згодом він став подобатися їй. Він багато розповідав про далекі країни. Він почав працювати юнгою за фунт стерлінгів на місяць на пароплаві лінії Ален7, який ходив до Канади. Він перелічував їй назви пароплавів, на яких служив, та назви різних ліній. Він ходив через Магелланову протоку й розповідав їй усякі історії про жахливих патагонців. Як він їй пояснив, тепер він пустив коріння в Буенос-Айресі, а на батьківщину приїхав тільки в відпустку. Певна річ, що її батько про все довідався й заборонив їй навіть згадувати при ньому про хлопця.

— Знаю я цих моряків,— сказав він.

Якось він посварився з Френком, і відтоді їй доводилося бачитися зі своїм коханим таємно.

На вулиці сутеніло. Білі плями двох листів на її колінах розпливлися. Один був до Гаррі; другий — до батька. Ернест був її улюбленцем, але Гаррі вона теж любила. Вона помітила,

як за останній час постарів батько; він сумуватиме за нею. Іноді він буває добрим. Нещодавно, коли вона занедужала й пролежала цілий день, він прочитав їй оповідання про привиди і приготував їй грінки. А колись давно, тоді як ще була жива їхня мати, вони всі їздили на пікнік у Гіл-Гаут8. Вона пам'ятала, як батько надів материн капелюшок, щоб насмішити дітей.

Її час минав, а вона все сиділа біля вікна: головою притулилася до фіранки та вдихала запах кретону. Десь здалеку було чути, як грає вулична катеринка. Вона знала мелодію. Дивно, що ця музика лунає саме в цей вечір, ніби щоб нагадати їй про обіцянку, яку вона дала матері, обіцянку бути господинею в домі якомога довше. Вона згадала останню ніч перед смертю матері; вона знову побачила себе в задушливій кімнаті, що була з протилежного боку сіней, а з вулиці тоді долинала сумна італійська пісенька. Шарманщику дали шість пенсів і звеліли забратися геть. Їй згадалось, як батько повернувся в кімнату, де лежала хвора, і сказав:

— Клятущі італійці!9 І сюди приteліпались!

Перед нею, замисленою, постала картина жалюгідного життя матері, й вона мов зациpеніла, уявивши собі це життя, заповнене щоденними жертвами, життя, яке скінчилося божевіллям. Вона затремтіла, знову почувши материн голос, яка тупо повторювала:

— Derevaun seraun! Derevaun Seraun!10

Евеліна підхопилась на ноги, раптом відчувши жах. Тікати! Вона повинна звідси втекти! Френк порятує її. Він дасть їй життя, а можливо, й кохання. Бо вона хоче жити. Чому вона мусить бути нещасною? Вона має право на щастя. Френк обійме її, пригорне і захистить! Він порятує її.

* * *

Вона стояла серед метушливого натовпу на пристані Норт Вол11. Френк тримав її за руку, і вона чула, що він розмовляє з нею, знову й знову розповідає про їхню подорож. На пристані було багато солдатів із брунатними валізками. Через широкі двері павільйону вона вихопила поглядом чорну масу пароплава, який стояв біля причалу, з яскраво освітленими ілюмінаторами. Вона нічого не відповідала Френкові. Вона відчувала, як зблідли й похололи її щоки, і, заблукавши в своєму розпачі, як у лабіринті, стала благати Бога, щоб Він указав їй шлях, указав, у чому її обов'язок. Пароплав видав у тумані довгий прощальний гудок. Якщо вона зараз поїде, то вже завтра буде з Френком у відкритому морі, на дорозі до Буенос-Айреса. Квитки вже куплено. Чи може вона відступити назад після того, що він зробив для неї? Цей розпач викликав нудоту в усьому тілі, а її уста ворушилися, безмовно проказуючи палку молитву.

Дзвінок ударив у серце. Вона відчула, як він стиснув її руку:

— Ходімо!

Усі моря світу завирували в її серці. Він тягне її в безодню; він утопить її. Вона вхопилася обіруч за залізні поручні.

— Ходімо!

Ні! Ні! Ні! Це неможливо! її пальці судомно вчепилися в поручні. Посеред розбурханих морів вона почула розпачливий зойк.

— Евеліно! Еві-і-і!

Він кинувся на трап і кликав її за собою. Хтось гримнув на нього, щоб він скоріше проходив, а він усе кликав і кликав її. Вона обернула до нього бліде обличчя, пасивна, схожа на безпорадну тварину. Її очі дивились на нього, але не впізнавали його, в них не було ані кохання, ані прощання, ані життя.

1 Благословенна Маргарита-Марія Алакок — французька черниця (1647— 1690), яка мала видіння Святого Серця Ісуса. Її було канонізовано 1864 року, і відтоді до її імені додається епітет "благословенна". Прохання, про які йдеться в оповіданні,— це прохання про добробут, мир у домі, спасіння в земному житті та прощення і вічне раювання після смерті. З 1920 року вона стала відомою як свята Маргарита-Марія Алакок.

2 Ідеться про крамницю, де працювала Евеліна.

3 Тобто пароплавом, який щовечора відходить із Дубліна до Ліверпуля.

4 Дослідники нагадують, що "поїхати до Буенос-Айреса" в сленговому мовленні тих років мало значення "піти на панель". Так що, можливо, Френк і не був таким уже щирим; шо тоді чекало на Евеліну? Суто мовними засобами Джойс створює різні варіанти можливого розвитку сюжету.

5 "Циганочка" — трьохактна опера ірландського композитора Майкла Вільяма Болфа (1808 — 1870). В опері йдеться про дівчину Арлін, дочку шляхетного купця, яку викрали цигани й яка виросла красунею та вийшла заміж за висланого шляхтича. Шляхетне походження дівчини стає відомим, і опера має щасливий кінець.

6 Популярна пісня англійського композитора Чарлза Дібдіна (1745— 1814).

7 Лінія Ален — пароплавна компанія, заснована в Ліверпулі; забезпечувала обслуговування Тихоокеанського узбережжя Північної Америки через Буенос-Айрес та мис Горн.

8 Гіл-Гаут — невеличке високогір'я на південний схід від Дублінської затоки.

9 Відсоток імміґрації італійців до Ірландії був дуже низьким, тут, певно, висміюється цей вибух гніву батька Евеліни.

10 Неясна та перекручена гельська фраза, яка, певно, означає "кінець задоволення — біль", або "кінець пісні — це нестямне божевілля". Остання фраза цілком передає суть спогадів Евеліни про матір.

11 Норт Вол — причал на південному березі річки Ліффі на сході міста, з якого нічні пароплави відпливають до Ліверпуля.

ЗЕМЛЯ(1)

(1) Оповідання "Земля" — десяте у збірці "Дублінці". Оповідання написано у 1905 році, перероблено у 1906-му. Перша публікація у збірці "Дублінці" у 1914 році.

Начальниця дозволила їй піти, як тільки жінки нап'ються чаю, і Марія з нетерпінням чекала свого вільного вечора. Кухня так і виблискувала: куховарка сказала, що можна побачити себе у величезних мідних казанах. Вогонь був гарний, яскравий, а на одному з приставних столів лежали чотири величезних солодких пироги(2). Пироги були на перший погляд не розрізані; але якщо підійдеш ближче, то побачиш, що вони

розрізані на довгі, товсті скиби і готові до подачі до чаю. Марія сама покраяла їх.

Марія була на зріст маленькою-маленькою, але з довжелезним носом і довжелезним підборіддям. Вона розмовляла в ніс, і завжди заспокійливо: "Так, моя дорогенька" та "Ні, моя дорогенька". За нею завжди посилали, коли жінки заводили сварки, стоячи над своїми шапликами, і їй завжди вдавалося їх помирити. Якось начальниця сказала їй:

— Маріє, ви справжня миротвориця!

І кастелянша і дві леді з опікунського комітету(3) почули цей комплімент. І Руда Муні завжди говорила, що вона не попустила б тій німій, що відповідала за праски, якби не Марія. Всі любили Марію.

Жінки пили чай о шостій годині, і вона матиме можливість піти звідси до сьомої. Від Болсбріджа(4) до Колони(5) двадцять хвилин; від Колони до Драмкондри(6) також двадцять хвилин; і двадцять хвилин на покупки. Вона буде там ще до восьмої. Вона витягла свій гаманець із срібними застібками і знову прочитала слова: "Дарунок з Белфаста". їй дуже подобався цей гаманець через те, що Джо привіз його їй п'ять років потому, коли він та Алфі поїхали у подорож до Белфаста на день Святого Духа(7). У гаманці лежали дві півкрони(8) та декілька мідяків. У неї залишиться п'ять шилінгів після того, як вона заплатить за проїзд у трамваї. Яка у них буде гарна вечірка, всі діти співатимуть! Вона сподіватиметься тільки на одне: що Джо прийде не напідпитку. Він зовсім інший, коли вип'є. [74]

(2) Мається на увазі пиріг "у краплиночку" або хліб у формі цеглини. Це традиційна страва на день Усіх Святих (Хеловін); солодкий пиріг, про який ідеться в оповіданні, — це сорт хліба,

який виготовано з шматочками фруктів та порічок. Він запікається з монетами або обручками, що символізують майбутнє — наприклад, багатство або заміжжя.

(3) Йдеться про членів з комітету організації Лемплайт міста Дубліна. Ця протестантська благодійна організація надавала притулок і намагалася перевиховати жінок, яки займалися проституцією або пиячили. Марія працює у судомийці на кухні цієї організації, що створює контраст між її цнотливістю та середовищем, з якого вийшли мешканки цього притулку.

(4) Болсбрідж — передмістя у південно-східній частині Дубліна.

(5) Колона — колона Нельсона, яка колись стояла на вулиці Секвіл (зараз вулиця О'Конел), головній вулиці Дубліна. Колону було споруджено британською владою на честь адмірала лорда Нельсона (1758-1805).

(6) Драмкондра — передмістя у північній частині Дубліна.

(7) День Святого Духа — громадське свято, перший понеділок після Трійці.

(8) Дві по півкрони — п'ять шилінгів.

Часто він пропонував їй приїхати і жити разом з ними; але їй здавалося, що вона їм заважатиме (хоча дружина Джо так добре ставилася до неї), таж вона звикла до життя у пральні. Джо був добрим хлопцем. Вона виняньчила його та Алфі також; і Джо частенько говорив:

— Матінка це матінка, але моєю справжньою матір'ю є Марія.

Після розпаду родини хлопці знайшли для неї це місце у дублінській пральні Лемплайта, і воно їй подобалося. Спочатку вона погано думала про протестантів, але зараз вважає, що вони дуже добрі люди, може, занадто спокійні та серйозні, але все-таки вони дуже милі і з ними можна ладити. І потім у неї були свої рослини в оранжереї, і їй подобалося доглядати за ними. У неї були чудові папороті та воскові рослини і, коли хто-небудь приходив її провідати, вона завжди дарувала гостю один або два паростки зі своєї оранжереї. Але одне, чого вона не любила, — це брошури(9), розвішані на стінах; але начальниця була така приємна жінка, з якою можна було мати справу, така шляхетна.

Коли кухарка сказала, що все готово, вона зайшла у жіночу кімнату і подзвонила у великий дзвін. За декілька хвилин жінки почали сходитися по дві, по три, витираючи розпарені долоні об свої нижні спідниці та спускаючи рукава кофтинок на червоні розпарені руки. Вони посідали перед своїми великими кухлями, в які кухарка та німа наливали гарячий чай з молоком та цукром, вже розмішаний у величезних олов'яних чайниках. Марія розпоряджалася розподілом солодкого пирога і стежила за тим, щоб кожна жінка отримала свої чотири скиби. Скільки було сміху та жартів за їжею. Ліззі Флемінг сказала, що вона впевнена — Марія отримає обручку(10), і, хоча Флемінг казала це кожного разу перед днем Усіх Святих(11), Марія вимушена була посміхнутися та сказати, що вона не бажає ані обручки, ані чоловіка; і коли вона сміялася, її сіро-зелені очі іскрилися від зневіри та сором'язливості і кінчик її носа мало не торкався підборіддя. Потім Руда Муні підняла свій кухоль з чаєм і запропонувала випити за здоров'я Марії, а всі жінки гримали своїми кухлями по столу, і ще вона сказала, що, на жаль, не має ані ковточка портеру, а то б вона випила. І Марія знову

сміялася, доки кінчик її носа мало не торкнувся підборіддя, і її крихітне тіло тряслося від сміху, бо вона знала, що Муні зичить їй добра, хоча, певна річ, поняття в неї простацькі.

Але як Марія була вдоволена, коли жінки закінчили пити чай і кухарка та німа почали збирати посуд! Вона пішла до своєї кімнатки і, пам'ятаючи, що наступного ранку буде ранкова меса, перевела стрілку будильника з сьомої години на шосту. Потім вона зняла робочу спідницю та капці і поклала свою кращу спідницю на ліжко, а свої крихітні вихідні черевички поставила біля підніжжя ліжка. Вона також змінила кофтинку; і поки вона стояла перед люстерком, їй усе пригадувалося, як вона, бувало, одягалася у неділю на ранкову месу(12), коли була ще зовсім молоденькою; і вона поглянула з дивною лагідністю на крихітне тільце, яке вона так часто прикрашала. Незважаючи на роки, вона вважала гарним своє охайне, маленьке тіло.

(11) Брошури — протестантські моральні та релігійні вислови або уривки з Біблії, які мали за мету зробити кращими мешканців притулку.

(10) Мається на увазі традиційно запечена обручка у солодкому пирозі, кому вона дістанеться, та вийде заміж.

(11) Хеловін, або переддень свята Всіх Святих, який святкується напередодні 1 листопада. Хеловін збігається з давнім язическим святом Самхейн, святом мертвих, під час якого, як вважалося, душі мертвих вертаються на землю, що передвіщає прихід зими.

(12) Ранкова меса: наступного дня, 1 листопада, настає День Усіх Святих, церковне свято.

Коли вона вийшла, вулиці блищали від дощу, і вона була задоволена, що одягла свій старенький брунатний дощовик. Трамвай був набитий людьми, і їй довелося сісти на стільчик у кінці вагона, обличчям до всього цього натовпу, і носаки її черевиків ледь доставали до підлоги. У думці вона зважувала все, що збиралася зробити, і відчувала, як добре бути незалежною і мати у гаманці свої власні гроші. Вона сподівалася, що вони гарно посидять увечері. Вона була впевнена — так воно і буде, але вона мимоволі думала, що, на жаль, Алфі і Джо не розмовляють один з одним. Тепер вони завжди сперечалися, хоча хлопцями були найкращими друзями: але таке вже життя. [75]

Вона вийшла з трамваю біля Колони і швидко пробралася крізь натовп. Вона зайшла у кондитерську Даунза, але у крамниці було так багато людей, що довелося довгенько чекати, поки її обслужили. Вона купила дюжину різних тістечок по пенні за кожне і нарешті вийшла з крамниці з великим пакунком. Потім стала поміркувати, що б ще їй купити: вона хотіла купити щось дійсно смачненьке. У них, напевно, є вдосталь яблук та горіхів. Важко було щось вирішити, і єдине, що їй спало на думку, — це кекс. Вона зупинилася на кексі з коринкою, але у Даунза на такому кексі було замало глазурованого мигдалю, і вона пішла у кондитерську на Генрі-стріт. Тут вона тривалий час не могла визначитися, і модно одягнена молода леді за прилавком, яр, очевидно, трохи роздратувалася, запитала її, чи вона часом купує не весільний пиріг. Це вимусило Марію почервоніти, і вона посміхнулася молодій леді; але молода леді* сприйняла це дуже серйозно, і нарешті відрізала товстий кусень кексу з коринкою, загорнула його і сказала:

— Два шилінги і чотири пенси(13), будь ласка.

* Читач може подумати, що в оповіданні трохи незграбний синтаксис, численні повторення, то синонімічні, а то й буквальні, — це помилки перекладача; але насправді це спроба відтворити стилістику Джойса, яка, в свою чергу, відтворює "стилістику" думок, внутрішньої мови та світобачення Марії.

(13) Це ціна досить дорогого кексу.

Вона думала, що їй доведеться простояти у трамваї до Драмкондри через те, що ніхто з молодих людей, здавалося, не помічав її, але джентльмен похилого віку поступився для неї місцем. Це був опасистий джентльмен, на ньому був масивний капелюх брунатного кольору; обличчя в нього було квадратне, червоне, а вуса сивуваті. Марія подумала, що джентльмен виглядає на полковника, і вона замислилась, наскільки він ввічливіший, ніж молоді люди, які просто дивилися прямо перед собою. Джентльмен почав розмовляти з нею про Хеловін та про дощову погоду. Він гадав, що її пакунок повний різних солодощів для малюків, і сказав, що все правильно: нехай діти насолоджуються життям, поки ще малі. Марія погоджувалася з ним і підтримувала його, киваючи та підкашлюючи. Він був дуже люб'язний з нею, і коли вона вийшла на Кенел Брідж, вона подякувала йому і вклонилася, і він уклонився їй і підняв свого капелюха й усміхнувся приємно; і коли вона йшла вулицею, пригинаючи свою голівку під дощем, вона думала, як легко розпізнати справжнього джентльмена навіть тоді, коли він трішки напідпитку.

Коли вона зайшла в дім Джо, всі закричали: "Ось і Марія!" Джо був уже вдома, він прийшов додому з роботи, і всі діти були одягнені по-святковому. Там було ще двоє чималих сусідських дівчат, і святкові ігри тривали. Марія віддала пакунок з тістечками старшому хлопчику, Алфі, щоб він розподілив між усіма, і місіс Донеллі сказала, як мило з її боку,

що Марія принесла такий великий пакунок з тістечками, і примусила всіх дітей сказати Марії:

— Дякуємо, Маріє.

Але Марія сказала, що вона принесла дещо особливе для їхніх мами й тата, що, вона впевнена, це їм сподобається, і вона почала шукати свій кекс із коринкою. Вона намагалася відшукати його у пакунку з крамниці Даунза, і потім у кишенях свого дощовика, і потім на вішалці, але ніде не змогла його знайти. Тоді вона запитала всіх дітей, чи не з'їв Його хто-небудь з них, звичайно ж, помилково, — але всі діти відповіли ні, і виглядало на те, що їм не подобається їсти кекси, якщо їх можуть звинуватити в крадіжці. У кожного була своя розгадка цієї таємниці, а місіс Донеллі сказала, що все ясно: Марія залишила його у трамваї. І Марія, пригадуючи, як збентежив її джентльмен з сивуватими вусами, почервоніла від сорому, прикрості, розчарування. Із думкою про невдачу її маленького сюрпризу та про два шилінги і чотири пенси, які вона викинула на вітер, вона мало не розплакалася.

Але Джо сказав, що це дурниці, і примусив її сісти біля каміна. Він був дуже привітний. Він розповідав про все, що відбувається у нього на роботі, і [76] розказав їй, як він дотепно відповів менеджерові. Марія не розуміла, чому Джо так сміється над відповіддю, яку він дав, але зауважила, що, певно, менеджер дуже владна особа і з ним тяжко мати справу. Джо відповів, що він не такий-то і поганий, якщо знати, як поводитися з ним, і що він може бути злагідливим, якщо не гладити його проти шерсті. Місіс Донеллі грала на піаніно для дітей, і вони танцювали та співали. Потім дві сусідські дівчини частували всіх горіхами. Ніхто не міг знайти горіхоколу, і Джо мало не розгнівався і запитав, як може Марія розколоти горіхи без щипців. Але Марія сказала, що не хоче горіхів і не треба про неї турбуватися. Потім Джо запитав, чи не вип'є вона

пляшечку міцного портеру, і місіс Донеллі сказала, що, якщо вона забажає, у них є також і портвейн. Марія сказала, що вона б воліла не пити нічого, але Джо наполягав.

Марія вимушена була поступитися йому, і потім вони сиділи біля каміна, згадуючи давні часи, і Марія подумала, що може замовити добре словечко за Алфі. Але Джо закричав, хай Господь Бог покарає його, якщо він знову коли-небудь скаже хоча б слово своєму братові, і Марія сказала, що вона жалкує, що торкнулася цієї справи. Місіс Донеллі зауважила своєму чоловікові, що дуже соромно так говорити про свою плоть і кров, але Джо відповів, що Алфі йому не брат, і між ними мало не зчинилася сварка. Але Джо сказав, що він не хоче дратуватися напередодні такого свята, і запропонував дружині відкрити ще одну пляшку портеру. Двоє сусідських дівчат завели звичайні для Хеловіна ігри(14), і незабаром знову всі розвеселіли. Марії було так приємно бачити, як радіють діти, і що Джо та його дружина почуваються так погідно. Двоє сусідських дівчат поклали кілька блюдець на стіл, і потім підводили дітей із зав'язаними очима до столу. Одне отримало молитовник, а інші троє отримали воду; і коли одна з дівчат отримала обручку, місіс Донеллі застережливо посварилася пальцем на почервонілу дівчину, нібито говорячи: "О, я тебе бачу наскрізь!" Потім вони наполягли, щоб зав'язати очі і Марії, підвести її до столу, і побачити, що ж вона отримає; і поки вони надягали пов'язку, Марія все сміялася та сміялася, доки кінчик її носа мало не торкнувся кінчика її підборіддя.

Вони підвели її до столу, сміючись та жартуючи, і вона простягнула руку, як вони й казали зробити. Вона порухала рукою тут і там і опустила її на якесь з блюдець. Вона відчула щось м'яке, мокре(15) і здивувалася, що ніхто нічого не каже і не знімає з неї пов'язки. Якусь мить панувала тиша; а потім почулося шарудіння і шепотіння. Хтось сказав щось про садок, і, нарешті, місіс Донеллі сказала щось дуже роздратовано до

однієї з сусідських дівчат і звеліла їй викинути це відразу: це вам не гра. Марія зрозуміла, що щось не так, і довелося їй повторити все знову: і цього разу вона отримала молитовник.

Після цього місіс Донеллі заграла ріл міс МакКлауд(16) для дітей, і Джо примусив Марію випити чарчину вина. Невдовзі всі знову повеселішали, і місіс Донеллі сказала Марії, що вона, мабуть, стане цього року монашкою, адже їй дістався молитовник. Марія ніколи не бачила Джо таким люб'язним до неї, яким він був цього вечора: він так приємно розмовляв і так багато згадував. Вона сказала, що вони всі такі добрі до неї.

Нарешті діти стомилися і захотіли спати, і Джо попросив Марію, чи не заспіває вона якусь коротеньку пісеньку перед тим, як піде, якусь одну зі старих пісень. Місіс Донеллі сказала: "Будь ласка, будь ласка, Маріє!", і Марії довелося підвестися і стати біля піаніно. Місіс Донеллі наказала дітям сидіти тихо і слухати пісню Марії. Потім вона заграла вступ і сказала: "Ну-бо, Маріє!", і Марія, зашарівшися, заспівала тонюсіньким тремтливим голоском. [77]

(14) Хеловінові ігри — ігри, в які грають у святкову ніч: учасники з зав'язаними очима повинні вибрати що-небудь з предметів, розкладених на таці. Ці предмети мають символічне значення: молитовник означає церковне покликання; монети означають багатство; обручка — заміжжя; вода означає життя або подорожування; земля — смерть, і цей символ у часи Джойса вже не вживався.

(15) Дівчата поклали землю (звідси назва оповідання) на блюдце як жарт.

(16) Традиційна ірландська мелодія, яку виконували на скрипці; ріл — швидкий танець.

Вона співала пісню: "Мені снилося, що я у палатах жила"(17), і коли вона дійшла до другого куплету, вона заспівала знову:

"Приснилося мені, що я жила в палатах,

Що я царицею великою була ,

І не давала, щоби брат ішов на брата,

Взірцем я гідности для слуг, князів була.

І не злічити всіх багатств, які я мала,

Що зберігалися здавен в моїй казні,

Та найдорожчий скарб, який я в світі знала —

Твої слова ласкаві і сумні".

Але ніхто не намагався вказати їй на її помилку; і коли вона закінчила свою пісню, Джо був дуже схвильований. Він сказав, що немає кращих часів, ніж часи давні, і немає для нього кращої музики, ніж музика старого бідолашного Балфа(18), щоб там не казали інші люди; і його очі так налилися слізьми, що він не міг знайти того, чого шукав, і нарешті вимушений був попросити свою дружину сказати йому, де штопор.

(17) Це пісня із опери Майкла Вільяма Балфа "Циганочка", про яку мова йшла також в оповіданні "Евеліна". Помилка Марії тут у тому, що вона проспівала одну і ту ж строфу, першу, двічі.

(18) Старий бідолашний Балф: у той час, про який іде мова в оповіданні, Балф став дуже немодним композитором.

НЕЩАСТЯ

Містер Джеймс Даффі жив у Чепелізоді, бо прагнув бути якнайдалі від міста, до громадян якого належав, а ще вважав усі інші передмістя Дубліна надто міщанськими, надто модерними й надто претенсійними. Мешкав у старому похмурому будинку. З вікон свого помешкання він міг розглядати покинуту гуральню та мілководну ріку, що на ній стоїть Дублін. У його просторій кімнаті не було ні килимів, ні картин. Він сам придбав тут кожну річ, кожний предмет обстави: чорне залізне ліжко, залізний умивальник, чотири плетені крісла, вішак для одягу, скриньку для вугілля, кочерги й решітку перед каміном, а ще квадратний стіл з пюпітром на ньому. У стіні була ніша, а в ній на полицях з білого дерева стояли книжки. Ліжко було застелене білим простирадлом, у ногах лежала картата чорно-червона ковдра. Над умивальником висіло невеличке дзеркало. На каміні, як єдина прикраса кімнати, стояла лямпа з білим абажуром. Книжки на полицях були розкладені знизу догори, відповідно до розміру. На найнижчій полиці скраю стояло повне зібрання Вордсворта, а на найвищій, так само скраю, – Мейнутський катехизис, переплетений у палітурку з-під зошита. На столі завжди було письмове приладдя. Всередині, в шухляді, лежав рукописний переклад Гавптманового Міхаеля Крамера, що в нім пурпуровим чорнилом виділено сценічні ремарки, і невеликий стосик папірців, скріплених докупи мідною шпилькою. До цих папірців, що на них він часом занотовував свої думки, він у нападі самоіронії приліпив реклямку ліків од жовтяниці. З-під ляди столу, коли її підняти, линули тонкі, ледь чутні пахощі – чи то новеньких олівців із кедрини, чи то пляшечки з клеєм, чи то забутого там бозна-коли перезрілого яблука.

Містер Баффі сахався всього, що загрожувало тілесним чи душевним неспокоєм. Середньовічний лікар сказав би, що той народився під знаком Сатурна. Його обличчя, несучи на собі карб усіх прожитих літ, було такого самого блідо-коричневого кольору, як і стіни дублінських будинків. На його великій подовгастій голові росло сухе чорне волосся, а русі вуса ледь-ледь прикривали неприємно скривлені вуста. Різко окреслені вилиці також надавали обличчю суворости; однак цієї суворости не було в його очах, що дивилися на світ з-під русих брів і створювали враження людини, завжди готової побачити в інших щось таке, що спокутувало б їхні вади, але зневіреної постійними розчаруваннями. Його душа жила на певній віддалі від тіла, спостерігаючи за діяльністю останнього крізь скептичні окуляри. Він мав дивну автобіографічну звичку: час від часу подумки компонувати кілька коротких суджень про самого себе, ставлячи підмет у третій особі, а присудок у минулому часі. Він ніколи не подавав милостини жебракам. Ходив вулицями, впевнено карбуючи крок, а в руці завжди тримав міцного горіхового ціпка.

Вже багато років він працював за касира в приватному банку на Баґґот-стріт. Щоранку доїжджав із Чепелізода трамваєм. Близько дванадцятої йшов до корчми Дена Берка і замовляв собі полуднє – пляшечку легкого пива та невеличку тацю крохмального печива. О четвертій ішов з роботи. Обідав він у їдальні на Джорджес-стріт, почуваючись тут вільним од надокучливого товариства дублінської золотої молоді і знаходячи якусь нелукаву одвертість у рядках меню. Вечори проводив або сидячи за роялем, що належав домовласниці, або безцільно вештаючись околицями міста. Іноді любов до музики Моцарта приводила його в оперу чи на концерт: це була єдина розвага в його житті.

Він не мав ні приятелів, ні знайомих, ні церкви, ні віри. Його духовне життя плинуло осторонь від інших; своїх родичів він

провідував рідко: або коли гостив у них на Різдво, або коли проводжав їх ув останню путь на цвинтар. Обидві суспільні повинності він виконував як данину традиції, однак то була єдина поступка умовностям громадського життя. Він часто думав, що за певних обставин пограбував би свій банк, але ці обставини ніяк не складалися, і його життя котилося розмірено – як оповідання без пригод.

Одного вечора він опинився в Ротонді поряд із двома леді. Тиха й напівпорожня зала віщувала виставі неминучий провал. Леді, що сиділа біля нього, кілька разів оглянула безлюдне приміщення, а тоді мовила:

– Шкода, що сьогодні так мало публіки! Ви не уявляєте, як важко акторові співати для порожніх лавок.

Він розцінив репліку як запрошення до розмови. Його здивувало, що вона поводиться так розкуто. Під час бесіди він весь час намагався схопити в пам'яті її образ. Довідавшись, що дівчина поруч неї, – її дочка, він вирішив, що жінка десь на рік молодша за нього самого. Її лице, колись мабуть вродливе, свідчило про розум. Вона мала овальне обличчя з виразно окресленими рисами. Очі були темно-сині й спокійні. Їх погляд, спочатку викличний і непокірний, раптом змінився, і в розширених зіницях на мить прозирнув глибоко пристрасний темперамент. Але вона швидко опанувала себе, її єство, ледь розкрившись, знову сховалося під покривалом розсудливости, а її повненька фігура в обтислому смушевому жакеті ще виразніше стала випромінювати виклик і непокору.

Через кілька тижнів він знову зустрів її на концерті в Ерлсофт Терес і, коли її дочки не було поруч, вигадав хвилинку для розмови віч-на-віч. Вона кілька разів натякнула щось про свого чоловіка, але натяк важко було розцінювати як пересторогу. Її звали місіс Сініко. Прапрадід її чоловіка походив

із Ліворно. Чоловік був капітан торгового судна, що курсувало між Дубліном і Голландією; вони мали одну дитину.

Випадково зустрівши її втретє, він набрався мужности і призначив побачення. Вона прийшла. Це була перша з довгої низки їхніх зустрічей; вони зустрічалися завжди ввечері, обираючи для прогулянок найтихіші квартали Дубліна. Проте містер Баффі не любив нічого робити крадькома, а тому наполіг, щоб вона запросила його до себе в дім. Капітан Сініко радів гостеві, гадаючи, що той претендує на руку його дочки. Він давно вже викреслив дружину з переліку своїх утіх, і йому навіть на думку не спадало, що нею може зацікавитися хтось іще. А що капітан частенько бував у рейсах, та й дочка давала уроки музики на стороні, то містер Даффі мав досить часу, щоб втішатися товариством леді. Це була перша така пригода в їхньому житті, але ніхто з них не бачив у своїх діях чогось непристойного. Поступово він впустив її у світ своїх думок. Позичав їй книжки, постачав цікаві ідеї, ділився своїм інтелектуальним життям. Вона уважно слухала.

Іноді, відповідаючи на його розумування, вона відкривала щось із власного життя. Дбайливо, ніби мати, вона спонукувала його до кінця вилити свою душу: вона стала його сповідницею. Він розповів їй, що колись зачащав на збори Ірландської соціялістичної партії і почував себе наче білою вороною посеред натовпу серйозних робітників на горищі, освітленому поганенькою гасовою лямпою. Коли партія розкололася на три гілки, кожна з власним провідником і власним горищем, він перестав ходити на збори. Робітничі дискусії, казав він, надто вже боязкі; вони зациклені на проблемі зарплатні. Він побачив, що все це твердолобі реалісти, яким чужа точність думки – витвір дозвілля, їм недоступного. Найближчі кількасот років, казав він, Дублінові не загрожують ніякі соціяльні революції.

Вона запитала, чому він не записує свої думки. Навіщо, запитав він із зневажливою посмішкою. Щоб змагатися з отими крикунами, нездатними мислити логічно й шістдесят секунд? Щоб терпіти критику тупих міщухів, що довірили свою мораль полісменам, а своє мистецтво – антрепренерам?

Він не раз бував у її невеличкому котеджі за Дубліном, часто вони проводили там вечори. Поступово, познайомившись ближче, вони стали розмовляти про речі менш одволіклі. Її товариство було йому як теплий ґрунт для екзотичної рослини. Часто вони не запалювали світла, чекаючи, поки спаде темрява. Темна затишна кімната вдалині від усіх, музика, що дзвеніла в вухах, єднали їх. Ця єдність заворожувала його, загладжувала гострі кути його характеру, наповнювала почуттями його інтелектуальне життя. Іноді він ловив себе на тому, що дослухається до звуку власного голосу. Він гадав, що піднісся в її очах на ангельську висоту, і що ближче він привертав до себе полум'яну натуру своєї приятельки, то частіше йому вчувався дивний безособовий голос, у якому він упізнавав свій власний, – голос, що твердив про непоправну самотність людської душі. Ми не можемо себе зрадити, говорив голос, ми самі для себе. Кінець цим бесідам настав однієї ночі, коли місіс Сініко, надзвичайно схвильована, пристрасно схопила його руку і притисла до своєї щоки.

Містер Даффі був ошелешений. Коли він побачив, як витлумачено його слова, ілюзії розвіялися. Він не заходив до неї цілий тиждень, а тоді написав і попросив про зустріч. Він не хотів, щоб їхня остання розмова відбувалася на попелищі їх зруйнованої сповідальні, тож вони зустрілися в невеличкій цукерні біля Паркової брами. Погода була по-осінньому холодна, та незважаючи на холод, вони безмаль три години блукали туди й сюди доріжками парку. Вони домовилися розірвати всі стосунки, бо це, казав він, нестерпні й болючі пута. Вийшовши з парку, вони мовчки йшли до трамвайної

зупинки, але раптом вона почала так сильно тремтіти, що він, побоюючись нового вибуху почуттів, швидко попрощався й пішов геть. За кілька днів він отримав пакунок із своїми книжками й нотами.

Минуло чотири роки. Життя містера Даффі повернулося у звичну колію. Його кімната й далі свідчила про впорядкованість його розуму. На поличці для нот у нижній кімнаті з'явилося кілька нових творів, а до книжок додалося два томики Ніцше: Так казав Заратустра і Весела Наука. Зрідка він занотовував те-се на папірцях із купки, що в шухляді. Одна з його думок, записана через два місяці після останньої розмови з місіс Сініко, була така: Кохання між чоловіком і жінкою неможливе, бо статевий потяг неприпустимий; дружба між чоловіком і жінкою неможлива, бо статевий потяг неминучий. Він не ходив на концерти, остерігаючись натрапити на ню. Його батько помер; молодший співвласник банку, де він працював, відійшов од справ. А він і далі щоранку їхав до міста трамваєм і щовечора пішки повертався з міста додому, легко пообідавши на Джорджес-стріт і прочитавши на десерт вечірню газету.

Одного вечора, коли він саме збирався покласти до рота шматок солонини з капустою, його рука завмерла. Очі спинилися на повідомленні з вечірньої газети, що її він прихилив до карафки з водою. Він поклав ложку з їжею назад на тарілку й уважно прочитав замітку. Тоді випив склянку води, відсунув тарілку вбік, склав газету навпіл і, поклавши її між опертими на стіл ліктями, перечитав повідомлення знову й знову. На захололій капусті застигав білий жир. До нього підійшла дівчина-служниця й запитала, чи йому не сподобався обід. Він запевнив, що страва дуже смачна, і насилу проковтнув кілька ложок. Тоді розплатився й вийшов геть.

Він швидко йшов крізь листопадові сутінки, горіхова палиця раз-у-раз стукала об землю, краєчок жовтуватої "Івнінґ Мейл" визирав із кишені цупкого моряцького пальта. На безлюдній дорозі від Паркових воріт до Чепелізода він сповільнив ходу. Палиця вдарялась об землю вже не так енергійно, а нерівний, уривчастий подих, сливе зітхання, парою застигав у морозному повітрі. Прийшовши додому, він одразу піднявся до спочивальні, дістав із кишені газету, став біля вікна й у присмерках ще раз перечитав повідомлення. Він читав мовчки, тільки ворушив губами, мов священик, що промовляє молитву secreto. В повідомленні йшлося ось про що:

ЗАГИБЕЛЬ ЛЕДІ НА СІДНЕЙСЬКОМУ ВОКЗАЛІ.

НЕЩАСТЯ.

Сьогодні в Дублінській міській лікарні заступник коронера (через відсутність самого містера Левереттa) зробив розтин тіла місіс Емілі Сініко, сорока трьох років, що загинула на Сіднейському вокзалі вчора ввечері. Факти свідчать, що коли потерпіла намагалася перейти залізничну колію, її збив локомотив поїзда, що о десятій годині відправився з Кінґставна, Жінка зазнала ушкоджень голови та правої частини тіла, що й стали причиною смерти.

Джеймс Леннон, машиніст локомотива, заявив, що працює на залізниці вже п'ятнадцять років. Коли черговий на станції дав свисток, він зрушив поїзд із місця, але вже за мить різко загальмував, почувши голосні крики. Поїзд іще не набрав швидкости.

П. Дан, носильник на вокзалі, розповів, що коли поїзд уже мав рушати, він побачив жінку, що намірялася перейти колію.

Він закричав і побіг навперейми, але не встиг: її зачепило буфером локомотива і збило на землю.

Присяжний: "Ви бачили, як леді впала?"

Свідок: "Так."

Сержант поліції Кровлі доповів, що коли він прибув на місце пригоди, потерпіла лежала на платформі без ніяких ознак життя. Він наказав перенести тіло до зали відпочинку, щоб там чекати на прибуття швидкої.

Констебль 57 потвердив сержантові слова.

Доктор Голфін, помічник головного хірурга Дублінської міської лікарні, зафіксував у потерпілої перелом двох нижніх ребер та численні забої лівого плеча. Права частина голови була ушкоджена при падінні. Ці травми не такі важкі, щоб спричинити смерть здорової особи. Смерть, на його думку, була викликана шоком і раптовою зупинкою серця.

Містер Г. Б. Патерсон Фінлей від імени залізничної компанії висловив глибокий жаль через нещастя. Компанія завжди вживала всіх заходів для того, щоб пасажири переходили колію тільки через містки; для цього на кожній станції розвішано відповідні попередження, а на залізничних переїздах встановлено патентовані шлагбавми. Потерпіла постійно, не вважаючи на ризик, переходила залізничне полотно пізно вночі, від платформи до платформи, а отже, взявши до уваги всі обставини, він не вбачає в цій пригоді провини залізничників.

Чоловік потерпілої, капітан Сініко, що проживає в Леовіллі, також дав свідчення. Він розповів, що потерпіла – його

дружина. Його не було в Дубліні, коли сталося нещастя, він тільки наступного ранку повернувся з Ротердама. Вони були одружені вже двадцять два роки і до останнього часу жили щасливо. Проте два роки тому місіс Сініко попала під владу згубних звичок.

Місіс Мері Сініко розповіла, що віднедавна її мати призвичаїлася поночі ходити по спиртне. Вона, свідок, не раз намагалася вплинути на свою матір і переконати її вступити в Товариство тверезости. Того дня дочка прийшла додому тільки через годину після пригоди. Присяжні, відповідно до даних медичної експертизи, постановили зняти з машиніста Ленона всі звинувачення.

Заступник коронера висловив жаль через нещастя і щиро поспівчував капітанові Сініко та його дочці. Він також зажадав від залізничної компанії вжити всіх потрібних заходів, щоб такий випадок більше ніколи не повторився. Ніяких звинувачень не висунуто.

Містер Даффі відвів очі від газети і втупився в похмурий вечірній краєвид за вікном. Річка тихо текла повз порожню гуральню, а у вікнах будинків на Лукан-роад то з'являлися, то гасли вогники світла. Отак загинути! Розповідь про її смерть здійняла в його душі хвилю обурення, йому відразливо було навіть згадувати, що колись він ділився з цією жінкою своїми найпотаємнішими думками. Заяложені фрази, лицемірне співчуття, обережні вислови репортера, що намагався приховати деталі банальної вуличної смерти – йому аж скрутило живіт. Мало того, що вона принизила себе, вона принизила і його. Він уявив собі брудну й огидну дорогу її падіння. Подруга його душі! Він не раз бачив таких бідолах, що з порожніми пляшками та суліями шкандибали до найближчого шинку за порцією пійла. Боже мій, що за кінець! Очевидно, вона була нездатна до нормального існування, без жодної

мети в житті, вона стала легкою поталою для згубних звичок – одна з тих бідолах, що на їхніх костях стоїть будова цивілізації. Але як могла вона впасти так низько! Як міг він так глибоко в ній обманутися? Він згадав спалах почуттів тієї ночі й засудив його суворо, як ніколи. Тепер він остаточно переконався, що вчинив був правильно.

Вже зовсім посутеніло, його думки стали блукати минулим, і раптом йому здалося, ніби вона торкнулася його руки. Судома, що перед тим скрутила йому живіт, тепер пойняла його нерви. Швидко одягши пальто й капелюха, він вийшов на вулицю. На порозі його обвіяло холодом; він зіщулився і втягнув руки в рукави. Опинившись біля корчми на Чепелізодському мості, він зайшов і замовив собі гарячого пуншу.

Корчмар слухняно обслужив його, не промовивши ні слова. Неподалік п'ятеро чи шестеро робітників обговорювали вартість джентльменського маєтку в графстві Кілдар. Вони раз-у-раз прикладалися до своїх величезних пінтових кухлів, курили, спльовували на підлогу й важкими черевиками загрібали свої плювки в тирсу. Містер Даффі сидів на стільці, і втупившись у них очима, нічого не бачив і не чув. Час збігав. У корчмі було на диво тихо. Корчмар читав "Геральд Тріб'юн" і позіхав, незграбно опершись на прилавок. Час від часу було чути, як надворі безлюдною вулицею прогуркотить трамвай.

Він сидів там, знову й знову переживаючи життя, прожите разом із нею, по черзі викликаючи в уяві ті два образи, що зостались після неї – яка вона була і яка стала. Він зрозумів, що вона померла, перестала існувати, обернулася на спогад. Йому трохи полегшало. Він запитав себе, що міг би він зробити. Він не міг би постійно грати комедію; не міг би й жити з нею відкрито. Він зробив те, що вважав за краще. Як можна його звинувачувати? Тепер, коли її більше не було, він зрозумів, яке

самотнє мусило бути її життя – день за днем, ніч за ніччю в одній і тій самій порожній кімнаті. Його життя – відтепер і до тої миті, коли й він помре, перестане існувати, обернеться на спогад – теж здаватиметься самотнім, – якщо тільки хто-небудь спом'яне його.

Він вийшов із корчми десь о дев'ятій. Ніч була холодна й темна. Він зайшов у парк через головні ворота й пішов назустріч високим сухоребрим деревам. Він ішов непривітними алеями, де вони гуляли чотири роки тому. Здавалось, вона була поруч нього в темряві. Часом йому ввижалося, ніби він чує її голос у своїх вухах, її дотик на своїй руці. Він завмирав, прислухаючись. Чому він позбавив її життя? Чому прирік на смерть? Він відчував, як його моральне єство розвалюється на шматки.

Діставшись на верхівку пагорба, він зупинився й озирнувся кругом – на річку попід містом, на вогні, що гостинно червоніють у холодній ночі. Він подивився вниз по схилу і біля підніжжя пагорба, в тіні паркової огорожі побачив на землі людські тіла. Це кохання – крадькома, за гроші – сповнило його відчаєм. Виплекана правильність його буднів стала йому ненависна; він почувався вигнаним із свята життя. Одна-єдина людська істота покохала його, а він відмовив їй права на життя й щастя: прирік на ганьбу, на жалюгідну смерть. Він знав, що створіння внизу під стіною бачать його й хочуть, щоб він пішов. Він нікому не потрібен – вигнанець із свята життя. Він звернув погляд до сірої ріки, що звиваючись і зблискуючи скалками, текла до Дубліна. За рікою він побачив вантажний поїзд, що так само звиваючись, від'їжджав від Кінґстонського вокзалу, ніби хробак із вогненною головою, що наполегливо й старанно повзе крізь темряву. Поїзд повільно зникав з очей; а він і далі чув у вухах надсадне гудіння локомотива, що по складах вимовляв її ймення.

Він повертався тим самим шляхом, що й прийшов, ритм локомотива лунко пульсував у вухах. Він почав сумніватися в реальності того, що казала йому пам'ять. Зупинився під деревом і зачекав, поки ритм стихне. Він не відчував її поруч себе, не чув її голосу в своїх вухах. Зачекав кілька хвилин, дослухаючись, та не почув нічого: ніч була бездоганно тиха. Прислухався знову: тиша. І він зрозумів, що зовсім самотній.

ДЕНЬ ПЛЮЩА

Узявши кусок картону, старий Джек згорнув попіл докупи, а тоді ретельно посипав ним побіліле вже вугілля. Коли все вугілля вкрилося рівним шаром попелу, Джекове лице поринуло в темряву, та коли він заходився знову роздмухувати вогонь, на протилежній стіні кімнати виросла його згорблена тінь, а вид його поволі освітився полум'ям. Він мав обличчя старої людини, вугласте й заросле волоссям. Вологі блакитні очі кліпали на вогонь, вологий рот раз-по-раз розкривався, а тоді закривався з мимовільним шамкотінням. Коли вугілля зайнялося, Джек відставив кусок картону до стіни, зітхнув і промовив:

– Ось так-то воно краще, містере О'Коннор.

Містер О'Коннор, сивоволосий чоловік, обличчя знекрашене прищиками та вуграми, був саме скрутив тютюн у паперову рульку досить правильної форми, але, почувши звертання, задумливо розкрутив це діло своїх рук. Тоді неквапно почав скручувати цигарку наново, а по хвилинних роздумах вирішив лизнути папір.

– Містер Тірні не сказав, коли повернеться? – запитав він хрипким фальцетом.

– Ні, не сказав.

Містер О'Коннор узяв цигарку до рота й почав порпатися в кишенях. Нарешті витяг звідти стосик паперових карток.

– Я дам вам сірника, – мовив старий.

– Пусте, не треба, – відказав містер О'Коннор.

Він узяв одну з карток і прочитав надрукований на ній напис:

Муніципальні вибори

Квартал Королівської біржі

Містер Річард Дж. Тірні, Г. Р. Б.,[1] шанобливо прохає Вашої підтримки і Вашого голосу на виборах у кварталі Королівської біржі

Агент містера Тірні няйняв був містера О'Коннора, щоб той провадив агітацію на одній із дільниць кварталу, але погода була препогана, та й черевики промакали, тож містер О'Коннор більшу частину дня просидів перед каміном у кімнаті засідань на Віклов-стріт разом із Джеком, старим доглядачем. Вони сиділи тут, відколи короткий день перемінився в сутінки. Було шосте жовтня, надворі хмуро й зимно.

Містер О'Коннор відірвав від картки смужку паперу, запалив її від вогню і прикурив цигарку. Коли він прикурював, вогник освітив листок темнозеленого лискучого плюща в петлиці його пальта. Старий уважно подивися на О'Коннора, а тоді, знов узявши кусок картону, почав неквапно роздувати вогонь. Містер О'Коннор тим часом курив.

– Атож, – мовив старий, повертаючись до перерваної думки, – тепер і не добереш, як їх виховувати, цих дітей. Хто б подумав, що з нього таке виросте! Я віддав був його до Християнських Братів, старався, як міг, і на тобі маєш – самі гульки та пиятики! А я ж хотів його в люди вивести.

Із видимою втомою він поставив картон на місце.

– Я вже старий, а то б задав йому чосу. Взяв би прута і шмагав би, поки сили стане – як то бувало раніше. Мати – вона з ним усе тільки панькається, і те йому, й се...

– От-от. Це й розпаскуджує дітей, – сказав містер О'Коннор.

– Певна річ, — відказав старий. – І головне, ніякої тобі вдячности, сама-но безчільність. Він уже береться верховодити надо мною, коли я сам, буває, вип'ю чарку-другу. Куди ж це світ котиться, що син так ставиться до свого батька?

– Скільки йому років? – запитав містер О'Коннор.

– Дев'ятнадцять, – відповів старий.

– То чого ж ти не прилаштуєш його кудись?

– Чи ж я не пробував? Ще відколи він школу закінчив... "Ти в мене на шиї не посидиш," – кажу. "Мусиш найти собі роботу." Та коли він і знаходить яку роботу, то ще гірше: усе пропиває.

Містер О'Коннор співчутливо похитав головою, і старий притих, задивившись у вогонь. Хтось прочинив двері до кімнати й окликнув:

– Ге-е-ей! Тут що, масонська ложа засідає?

– Хто там? – запитав старий.

– Що це ви тут сидите в потемках? – запитав голос.

– Це ти, Гайнсе? – запитав містер О'Коннор.

– Я. Чого це ви тут сидите в потемках? – сказав містер Гайнс, виходячи на освітлену частину кімнати.

Він був високий, стрункий чоловік із світлокоричневими вусами. На крисах його капелюха дрижали, ось-ось маючи впасти, крапельки дощу; комір куртки був відкочений.

– Ну, Метью, – звернувся він до містера О'Коннора, – як воно тобі йде?

Містер О'Коннор похитав головою. Старий устав з-перед каміна і, потинявшись по кімнаті, вернувся з двома підсвічниками. По черзі тицьнув їх у вогонь, щоб запалити свічки, а тоді поніс на стіл. Убого обставлена кімната освітилася світлом, і вогонь у каміні втратив усю свою жвавість барв. Стіни кімнати були голісінькі, якщо не рахувати одинокої передвиборної відозви. Посередині стояв невеликий столик, а на нім навалено стос паперів.

Містер Гайнс оперся об камін і запитав:

– Він уже заплатив тобі?

– Ще ні, – відповів містер О'Коннор. – Дасть бог, може сьогодні...

Містер Гайнс розсміявся.

– Хто-хто, а він заплатить. Не тривожся, – сказав він.

– Нехай би краще поквапився, якщо хоче, щоб робота робилася, – відповів містер О'Коннор.

– А ти як гадаєш, Джеку, – іронічно запитав старого містер Гайнс.

Старий знову всівся на своє місце при каміні й промовив:

– Хай там як, а грошви-то в нього не бракує. Не то що в того голодранця...

– В якого голодранця? – запитав містер О'Коннор.

– У Колґена, – насмішкувато відповів старий.

– Ти так кажеш, бо Колґен – робітник, хіба ні? А чим, по-твоєму, добрий чесний муляр гірший од корчмаря, а? Та ж робітник має таке саме право бути в Раді, як і будь-хто інший, а може навіть і більше право, ніж оті зангліщені жевжики, що плазом стеляться перед кожною титулованою особою. Хіба не так, Метью? – сказав містер Гайнс, звертаючись до містера О'Коннора.

– Твоя правда, – сказав містер О'Коннор.

– То чоловік порядний і чесний, без ніяких там назадницьких нахилів. Він представлятиме трудящі класи. А той тип, що ти на нього працюєш, просто шукає собі теплого містечка.

– Ясна річ, трудящі класи треба, щоб хтось представляв, – мовив старий.

– Робітника, – повів далі містер Гайнс, – усі тільки визискують, деруть по три шкури, а платять мізер. А його праця – то ж основа основ. Робітник не шукає зисковних посад для своїх дітей, братів та свояків. Робітник не затопче в болото гонор рідного міста на догоду німецькому монархові.

– Про що це ви? – запитав старий.

– Хіба ти не знаєш, що міська влада хоче зустріти короля Едварда вітальною промовою, як він приїде сюди з візитою наступного року. З якого це дива ми повинні огинатися перед чужинецьким королем?

– Наш патрон цього не підтримає, – сказав містер О'Коннор. – Він балотується від націоналістів.

– Та невже? – відказав містер Гайнс. – Почекай – побачиш. Я його добре знаю. Хіба ж його звуть не Проноза Тірні?

– Далебі, може ти й маєш рацію, – сказав містер О'Коннор. – Так чи так, а хай би він приніс трохи платила, щоб заплатити своєму агітаторові.

Всі троє притихли. Старий почав згортати вугілля на купку. Містер Гайнс зняв капелюха, струснув ним, а тоді опустив комір, так що стало видно листочок плюща в петлиці.

– Якби цей чоловік був живий, – сказав він, показуючи на листочок, – то й мови не було б ні про які привітальні церемонії.

– Атож, – мовив містер О'Коннор.

– Ех, благословенні були часи, – сказав старий. – Тоді життя кипіло, не те що тепер.

У кімнаті знову запала тиша. Раптом двері розчахнулися й до кімнати вскочив моторний чоловічок, що цілий час шморгав носом, а вуха мав геть розчервонілі від холоду. Він швидким кроком підійшов до каміну, потираючи руки так сильно, ніби хотів тертям добути з них вогонь.

– Грошей катма, хлопці, – сказав він.

– Сідайте, містере Генчі, – мовив старий, пропонуючи тому свого стільця.

– Не метушися, Джеку, не метушися, – сказав містер Генчі.

Він коротко вклонився містеру Гайнсові й сів на крісло, що звільнив старий.

– Ти обійшов Онджер-стріт? – запитав він містера О'Коннора.

– Так, – відповів містер О'Коннор і почав порпатися в кишенях, шукаючи свої нотатки.

– До Ґраймса заходив?

– Заходив.

– Ну і як?

– Він нічого не обіцяв. "Це моє особисте діло, —— каже, —— за кого я голосуватиму". Але гадаю, він на нашому боці.

– Чого ти так думаєш?

– Він запитав мене, хто висунув містера Тірні, і я сказав йому. Я назвав поряд з іншими й отця Берка. Гадаю, все буде гаразд.

Містер Генчі почав шморгати носом і потирати руки над вогнем з дивовижною швидкістю. Тоді мовив:

– Бога ради, Джеку, принеси нам кусок вугілля. Там іще лишилося трохи.

Старий вийшов з кімнати.

– Кепська справа, – сказав містер Генчі, похитуючи головою. – Я спитав його про платню, а він мені: "О, тепер, містере Генчі, коли я бачу, що все йде на лад, я про вас не забуду, будьте певні". От паскуда! Зрештою, чого ж іще від нього сподіватися.

– А я тобі що казав, Метью, – озвався містер Гайнс. – На те він і Проноза Тірні.

– О, він усім пронозам проноза. Не дарма в нього такі маленькі свинячі очиці. Хай йому грець. Хіба не міг заплатити по-людському, а не: "О, знаєте, містере Генчі, я тепер мушу поговорити з містером Фаннінґом... Було стільки витрат"? Чортів скнара! Здається, він уже забув той час, коли його батько торгував старими лахами на Меріс-лейн.

– Це що, правда? – запитав містер О'Коннор.

– Аякже, – відповів містер Генчі. – Ти що, не знав? Щонеділі вдосвіта, поки народ іще спав, до нього приходила різна

потолоч, нібито щоб купити куртку ношену чи там штани. А батько нашого Пронози завжди тримав у кутку таку собі чорну плящину. Шурупаєш, у чому річ? Тож-то й воно. Там наш Проноза й народився на світ.

Старий повернувся з кількома кусками вугілля і поклав їх у вогонь.

– От тобі й маєш, – сказав містер О'Коннор. – То він хоче, щоб ми за спасибі працювали?

– Що я тут можу вдіяти, – сказав містер Генчі. – У мене самого рахунки не заплачені, скоро всі манатки з молотка пустять.

Містер Гайнс розсміявся і, рвучко відштовхнувшися плечима від каміна, налагодився йти.

– Не тривожтеся, хлопці, все поправиться, як приїде король Едді. – Ну а я мушу йти. Ще побачимося. Бувайте.

Він поволі вийшов з кімнати. Ні містер Генчі, ні старий не промовили ні слова, тільки містер О'Коннор, що був похнюплено задивився у вогонь, раптом вигукнув, коли двері вже зачинялися:

– Бувай, Джо.

Містер Генчі перечекав якусь мить а тоді кивком показав на двері:

– Скажи мені, – звернувся він до містера О'Коннора, – яким вітром занесло сюди нашого приятеля? Чого йому треба?

– А, бідолаха Джо! – сказав містер О'Коннор, шпурляючи недопалок у вогонь. – У нього теж, як і у нас, на гроші сухо.

Містер Генчі гучно висякався і плюнув у камін таким щедрим плювком, що мало не загасив вогонь. Вогонь засичав, протестуючи.

– Скажу тобі по щирості, – мовив містер Генчі, – Про мене, він людина з іншого табору. Він Колґенів шпигун, ось він хто. "Піди-но, покрутись там і розвідай, що в них діється. Вони тебе не запідозрять". Тямиш?

– Та ну... Джо порядний хлопець, – сказав містер О'Коннор.

– Його батько був порядний, шанований чоловік, – визнав містер Генчі. – Бідолашний старий Ларрі Гайнс. Не одного порятував у тяжку хвилину! Але я боюся, що наш приятель далеко не криштальної душі людина. Чорт забирай, я можу зрозуміти, що хлопець у скруті, але шпигувати – цього я не розумію, хоч убий. Хіба ж у нього нема бодай краплі чоловічої гідности?

– Я його сюди не запрошував, – мовив старий. – Хай би свого діла пильнував, замість крутитися тут і винюхувати.

– Не знаю, не знаю, – сказав містер О'Коннор із сумнівом у голосі, виймаючи капшук із тютюном та цигарковий папір. – Як на мене, то Джо Гайнс порядний чолов'яга. До того ж, він розумна голова і пером уміє орудувати. Пам'ятаєш того вірша, що він написав...?

– Декотрі з отих горян та феніїв, видається мені, аж надто розумні, – сказав містер Генчі. – Знаєш, що я думаю про декого з цих паяців? Гадаю, половина з них на утриманні в Замку.

– Хтозна, хтозна, – мовив старий.

– Ет, я знаю це напевне, – сказав містер Генчі. – Замкові наймити... Я не кажу про Гайнса... Він до такого не опуститься... Але є, скажімо, один панок з косими очима, нібито великий патріот – здогадуєшся, про кого я?

Містер О'Коннор кивнув.

– Прямий нащадок майора Сірра, якщо хочеш знати. Щирий-прещирий патріот, хай йому біс! Та він продав би весь рідний край за кілька пенсів, еге ж, і на колінах би Господеві дякував, що знайшовся добрий покупець.

У двері постукали.

– Заходьте! – сказав містер Генчі.

У дверях з'явився чоловік, що скидався чи то на вбогого священика, чи то на вбогого актора. Темне, засупонене на всі застібки вбрання туго облягало його коротке тіло, й годі було сказати, який комірець у нього на сорочці, чи світського, чи священичого крою, бо відкочений комір його сурдуту – поношеного, з облізлими ґудзиками, що відбивали полум'я свічок – закривав шию попід саме підборіддя. На голові в нього був круглий капелюх з цупкого чорного фетру. Його лице, всіяне блискучими крапельками дощу, виглядало наче вологий жовтий сир, і тільки дві рожевенькі плямки позначали собою вилиці. Він розтулив широкого рота, щоб висловити розчарування, і водночас широко розкрив свої жваві блакитні очі, виказуючи задоволення й подив.

– Отче Кеон! – вигукнув містер Генчі, зістрибуючи зо стільця. – Це ви? Заходьте!

– О, ні, ні, ні! – поквапно відказав отець Кеон, склавши губи трубочкою, так ніби говорив із дитиною.

– Ви не вступите, не присядете?

– Ні, ні, ні, – сказав отець Кеон оксамитовим стримано-поблажливим голосом. – Не хочу вас турбувати! Я просто шукав містера Фаннінґа...

– Він тут неподалік, у "Чорному орлі", – сказав містер Генчі. – Та чого б вам не зайти й не присісти на хвилинку?

– Ні, ні, дякую. У мне тут невеличке дільце до містера Фаннінґа, – відказав отець Кеон. – Дуже дякую, справді.

Він вийшов на коридор, а містер Генчі, взявши один з підсвічників, пішов за ним, щоб освітити йому сходи.

– О, не турбуйтеся, прошу вас!

– Та що ви, на сходах так темно.

– Ні, ні, мені видно... Дякую, дуже дякую.

– Спустилися?

– Так, дякую... Дякую.

Містер Генчі повернувся і поставив підсвічник назад на стіл. Тоді знову сів коло каміну. Кілька хвилин панувала мовчанка.

– Скажи мені, Джоне, – мовив містер О'Коннор, прикурюючи цигарку від чергової картки.

– Га?

– Що він за один?

– Спитай щось простіше, – відказав містер Генчі.

– Вони з Фаннінґом, здається, нерозлийвода. Часто сидять разом у корчмі в Каванаґа. Він справді священик?

– Гммм... гадаю, що так. Я думаю, він, що називається, паршива вівця. Таких у нас небагато, слава Богу! але кілька є... А втім, у певному розумінні він теж нещасна людина...

– А з чого він живе? – запитав містер О'Коннор.

– Невідомо.

– Він числиться за якоюсь церквою чи установою, чи що...?

– Ні, – сказав містер Генчі, – гадаю, він сам по собі... А я його не впізнав, хай мене Бог простить, подумав, що то з корчми принесли нам пива.

– До речі, щодо пива, – є якась надія? – запитав містер О'Коннор.

– Я б теж не від того, щоб горло промочити, – сказав старий.

– Я тричі прохав цього паразита – сказав містер Генчі, – щоб він прислав нам сюди з десяток пляшок портеру. Я хотів попрохати його ще раз, але він стояв за прилавком у самій сорочці і розмовляв з радником Ковлі – реготали там на весь голос.

– Було таки нагадати йому, – сказав містер О'Коннор.

– Я ж не міг перебивати, поки він розмовляв із радником Ковлі. Я почекав, аж поки він зверне на мене увагу, а тоді й кажу: "Пам'ятаєте може, я говорив із вами щодо..." А він "Усе буде гаразд, містере Генчі". Забув, недоросток чортовий, геть начисто забув.

– Там у них щось поважне колотиться, – сказав містер О'Коннор задумливо. – Я вчора бачив містера Тірні, радника і ще одного на розі Саффолк-стріт.

– Здається, я знаю, що вони за гру грають, – сказав містер Генчі. – Сьогодні, якщо хочеш бути лорд-мером, то треба, щоб ти заборгував отцям міста добрячу суму. Тоді вони тебе протягнуть. Їй-богу, я вже сам подумую, чи не податися мені в мери. Ти як гадаєш? Був би з мене мер?

Містер О'Коннор засміявся.

– Ну, коли все, що треба, це борги...

– Уяви тільки, як я виїжджаю з резиденції лорд-мера з усім тим чортовим почтом, а наш Джек стоїть на зап'ятках у накрохмаленій перуці, а?

– Зробиш мене своїм особистим секретарем, – сказав містер О'Коннор.

– Атож. А отця Кеона зроблю особистим духівником. Щоб були всі свої.

– Даю слово, містере Генчі, – озвався старий, – ви б краще пасували на цю ролю, ніж дехто з тих, що там нагорі. Якось я розмовляв із старим Кіґеном, воротарем. "Ну, як тобі новий хазяїн, Пете?" – питаюся. "Тепер у вас тут уже не так весело". "Яке там весело", – каже він. – "Як у монастирі, а хазяїн – то ніби святим духом живе". І знаєте, що він мені сказав? Богом присягаюся, я сам спочатку не повірив.

– Що? – запитали містер Генчі й містер О'Коннор.

– То він і говорить мені: "Що б ти сказав, довідавшися, що лорд-мер міста Дубліна посилає служника по фунт свинячих ребер на обід? Хіба так має обідати лорд-мер? Хіба таке воно – життя на широку ногу?" "Не може бути!" – кажу я. "Фунт свинячих ребер, – каже він, – до резиденції лорд-мера". "Тю, – кажу я. – Що за люди тепер пішли".

Цієї миті почувся стук у двері. Двері прочинилися й у них просунулася голова хлопця.

– Що таке? – запитав старий.

– Це з "Чорного Орла", – сказав хлопець. Бокуючи, він зайшов до кімнати й поставив на підлогу кошик, з якого почувся дзенькіт пляшок.

Старий допоміг хлопцеві перетранспортувати пляшки з кошика на стіл. Пляшок був цілий тузінь. Після цього хлопець повісив кошик на руку й запитав:

– Порожні пляшки є?

– Що-що? – запитав старий.

– Як вип'ємо, то й будуть порожні, – сказав містер Генчі.

– Мені наказано запитати про порожні пляшки.

– Приходь завтра, – сказав старий.

– Гей, хлопче, – сказав містер Генчі, – може б ти збігав до О'Фаррела й попрохав у нього коркотяг – скажеш, для містера Генчі. В разі чого скажи, що нам ненадовго. А кошика зостав тут.

Хлопець вийшов, а містер Генчі, радісно потираючи руки, сказав:

– Що ж, виявляється, він не такий і паскудник. Додержав-таки слова.

– Нема склянок, – сказав старий.

– Не переймайся, Джеку, – сказав містер Генчі. – Немало добрих людей і до нас пили пиво навхилки.

– Однаково, як пити, аби питво було, – сказав містер О'Коннор.

– Загалом-то він може й непоганий чоловік, – сказав містер Генчі, – тільки-от у Фаннінґа під п'ятою, бо винен йому бозна-скільки. А з натури патрон є людина по-своєму добра.

Хлопець повернувся і приніс коркотяг. Старий відкоркував три пляшки і вже віддавав коркотяг назад, коли містер Генчі мовив до хлопця:

– Хочеш випити, парубче?

– Якщо ваша ласка, сер, – відповів хлопець.

Старий неохоче відкоркував четверту пляшку і простягнув її хлопцеві.

– Тобі скільки буде? – запитав він.

– Сімнадцять, – відповів хлопець.

Старий не сказав більше нічого. Хлопець узяв пляшку, промовив: "За ваше здоров'я, сер", звертаючись до містера Генчі, випив пиво, поставив пляшку назад на стіл і витер рота рукавом. Тоді взяв коркотяг і, бокуючи, вийшов з кімнати, промурмотівши якесь нерозбірливе прощання.

– Ось так воно й починається, – сказав старий.

– Перший крок на слизькому шляху, – мовив містер Генчі.

Старий роздав ті три пляшки, що був передше відкоркував, і всі разом одночасно хлебнули. Попивши, кожен поставив свою пляшку на каміні, на відстані простягнутої руки, й усі троє полегшено зітхнули.

– Що ж, сьогодні я зробив непогану роботу, – сказав містер Генчі після павзи.

– Справді, Джоне?

– Еге ж. Я, тобто ми з Крофтоном, облагодили для патрона кілька голосів на Довсон-стріт. Між нами кажучи, Крофтон (хоч він і порядний хлопець) нікудишній агітатор. Ніби води в рот набрав. Стоїть тільки й очима лупає, а я мушу за двох ораторствувати.

У цей час до кімнати зайшло двоє. Один – дуже повний чоловік у зеленому саржовому костюмі, що, здавалося, ось-ось спаде з його округлої фігури. Він мав велике обличчя, що виразом скидалося на морду молодого бика, витрішкуваті голубі очі й просиві вуса. Інший чоловік був набагато молодший і щуплявіший, з тонким, гладко виголеним обличчям. Він був одягнений у пальто з височенним подвійним коміром, а на голові мав капелюх-казанок із широкими крисами.

– Привіт, Крофтоне! – звернувся містер Генчі до гладкого чоловіка. – Про вовка помовка...

– Звідки питво? – запитав молодший із новоприбулих. – Невже патрон таки розколовся?

– Кому що, а Лайонсові першим ділом – аби випити, – сказав містер О'Коннор, сміючися.

– То це так ви, хлопці, агітацію проводите, – сказав містер Лайонс, – тоді як ми з Крофтоном гасаємо попід холодним дощем і голоси збираємо?

– Та я, хай тобі чорт, за п'ять хвилин зберу більше голосів, ніж ти за тиждень, – відказав містер Генчі.

– Відкоркуй-но дві плящинки, Джеку, – сказав містер О'Коннор.

– Як же я їх відкоркую, – відповів старий. – Коркотяга ж нема.

– Чекайте лишень, чекайте, – сказав містер Генчі, хутко підводячись з крісла. – Ви коли-небудь бачили такий фокус?

Він узяв зо столу дві пляшки, приніс їх до вогню й поставив на плиту. Тоді знову сів на місце і відсьорбнув із своєї пляшки. Містер Лайонс умостився на край столу, зсунув капелюха собі на потилицю й заходився баламкати ногами.

– Котра пляшка моя? – запитав він.

– Оця, – сказав містер Генчі.

Містер Крофтон усівся на ящик і, не зводячи очей, дивився на другу пляшку, що стояла на плиті. Він мовчав, і то з двох причин. По-перше – і ця причина вже сама по собі досить вагома – він не мав чого сказати. А по-друге, він уважав своїх колег за людей гіршого ґатунку. Свого часу він працював агітатором у Вілкінса, що балотувався від консерваторів, та коли консервативна партія зняла свого кандидата і, обравши з двох зол менше, постановила підтримати кандидатуру націоналістів, перейшов на роботу до містера Тірні.

За кілька хвилин пролунало примирливе "Пок!" і з пляшки містера Лайонса вилетів корок. Містер Лайонс зіскочив зо столу, підійшов до каміну, взяв пляшку й подався назад на своє місце.

– Я саме розповідав їм, Крофтоне, – мовив містер Генчі, – як ми з тобою облагодили для патрона кілька важливих голосів.

– Кого ж ви загітували? – запитав містер Лайонс.

– Ну, по-перше, Паркса, по-друге Аткісона, по-третє Варда з Довсон-стріт. Симпатичний такий дідок – порядний старосвітський джентльмен, і головне, запеклий консерватор! "Хіба ж ваш кандидат не націоналіст?" – питає він мене. "Він добропорядний чоловік, – кажу я. – Завжди стоятиме за благо цього краю. Крім того, він великий платник податків, – кажу йому. – У нього чимало нерухомости в місті і три торговельні точки, так що в його інтересах зрізати податки. Він значний і шанований городянин, – кажу я далі, – доглядач у справах бідноти, і не належить до жодної партії, чи то доброї, чи поганої, чи будь-якої". Ось як із ними треба розмовляти.

– А як щодо привітання королеві? – запитав містер Лайонс, допивши своє пиво і цмокнувши губами.

– Послухай-но, – мовив містер Генчі. – Чого нам треба в цій країні, кажу я старому Вардові, то це капіталу. Приїзд короля означатиме приплив грошей. Городяни від цього тільки виграють. Поглянь лиш на всі ці заводи понад берегом – вони всі стоять! Поміркуй, скільки грошей можна буде заробити, якщо тільки запрацює наша промисловість: корабельні, фабрики, заводи. Нам потрібний капітал.

– Але ж стривай, Джоне, – сказав містер О'Коннор, – чого це ми повинні вітати англійського короля. Хіба сам Парнелл...

– Парнелл помер, – сказав містер Генчі. – Хочеш знати, що я про все це думаю? Теперішній король зацарював після того, як стара мати роками не підпускала його до трону, аж поки він не

посивів. Король – жива людина, як і ми, і хоче нам добра. Добрячий, пристойний чолов'яга, скажу я вам, і нічого плести про нього чорт зна що. Він, мабуть, просто сказав собі: "Стара ніколи не їздила подивитись на цих диких ірландців. Далебі, треба самому змотатися й поглянути, що вони за народ". А ми хочемо образити людину, що прибуває з дружньою візитою. Так виходить? Чи ж годиться, Крофтоне?

Містер Крофтон кивнув головою.

– Але кінець-кінцем, – мовив містер Лайонс тоном дискутанта, – приватне життя короля Едварда не надто...

– Що було, те загуло, – сказав містер Генчі. – Мені особисто цей чоловік подобається. Він простий хлопець, гультяюватий трохи, як і ми з вами. Любить хильнути чарку-другу, ну має може слабкість до жінок, зате от класний спортовець. Хай йому біс, чи ж ми, ірландці, не можемо бути як люди?

– Це все дуже добре, – сказав містер Лайонс, – але згадайте випадок із Парнеллом...

– Заради бога, – сказав містер Генчі, – до чого тут Парнелл?

– Та ж до того, – сказав містер Лайонс, – що в нас є певні ідеали. Чого це ми повинні вітати людину з такою лихою славою? Чи ти гадаєш, ніби Парнелл після того, що він скоїв, і далі міг бути нашим провідником? Чого ж робити виняток для Едварда Сьомого?

– Сьогодні Парнеллові роковини, – мовив містер О'Коннор, – тому не розпалюймо давні суперечки. Ми всі складаємо йому шану тепер, коли він пішов од нас, – навіть консерватори, – додав він, повертаючись до Крофтона.

"Пок!" Неподатливий корок нарешті вилетів із пляшки містера Крофтона. Містер Крофтон підвівся з ящика й підійшов до вогню. Повертаючись на місце з добутком він мовив низьким голосом:

– Наші шанують його за те, що він був справжній джентльмен.

– Твоя правда, Крофтоне, – сказав містер Генчі з притиском. – Тільки він один міг дати лад із цією собачою зграєю. "Сидіти, пси! До ноги, дворяги!" Так він їх муштрував. Заходь, Джо! Заходь! – вигукнув він, помітивши в дверях містера Гайнса.

Містер Гайнс неквапно увійшов.

– Відкрий-но, Джеку, ще пляшечку, – сказав містер Генчі. – О чорт, я ж забув, що нема коркотяга. Дай-но сюди, я поставлю її на камін.

Старий подав йому ще одну пляшку, і містер Генчі поставив її на плиту.

– Сідай, Джо, – сказав містер О'Коннор. – Ми оце саме говорили про Вождя.

– Так, так, – сказав містер Генчі.

Містер Гайнс сів на край столу біля містера Лайонса, не сказавши ні слова.

– Хай там як, – мовив містер Генчі, – а був один, що не відкинувся від нього в тяжку хвилину. Їй-богу, це я про тебе, Джо! Хто-хто, а ти держався з ним як справжній чоловік.

– До речі, Джо, – мовив раптом містер О'Коннор, – Може б ти прочитав нам того вірша, що ти склав, – пам'ятаєш? А?

– О, так! – сказав містер Генчі. – Прочитай нам. Ти ще не чув, Крофтоне? То послухай: чудова річ.

– Давай, Джо, – сказав містер О'Коннор. – Нехай почують.

Спочатку містер Гайнс, здавалось, не пригадував, про який вірш іде мова, але поміркувавши хвилинку, мовив:

– А, он ви про що... Коли вже то й було...

– Давай-но, чоловіче! – сказав містер О'Коннор.

– Чш-ш-ш, – сказав містер Генчі. – Ну ж бо, Джо!

Містер Гайнс повагався ще якусь хвилину. Тоді посеред загальної мовчанки скинув свого капелюха, поклав його на стіл і підвівся. Здавалося, він подумки повторює рядки вірша. Нарешті, після довгенької павзи він оголосив:

Смерть Парнелла

6-го жовтня 1891 року

Він прокашлявся раз або двічі й почав декламувати:

Він помер. Наш невінчаний цар помер.

О Ерін, хто розвіє твою тугу?

Сердешная, ти в сиротах тепер,

Над батьком твоїм вчинено наругу.

Плюгаві пси звели його в могилу,

Затьмарилося сонце його слави.

О Ерін, твою мрію давню, щиру

Разом із ним у домовину вклали.

Усюди – чи то хата чи палац –

Ірландський люд жалобну править тризну,

І плаче гірко, бо пішов од нас

Той проводир, що мав спасти вітчизну.

О, він би вивів свою Ерін із недолі,

Щоб гордо маяло зелене знамено

І щоб у вольному народів колі

Було достойне місце нам дано.

Він марив про свободу, але ба –

То була тільки мрія недосяжна.

Він бився, що є сили, та дарма,

Йому перепинила шлях юрба продажна.

Зрадливі, малодушні лицеміри –

Вони на пана свого руку підняли

І мов ті юди, поневаживши довіру,

Його на суд попам лукавим оддали.

Хай вічний сором вкриє пам'ять тих,

Хто плямував його ім'я шляхетне.

Людці, не варті й пилу з його ніг, –

Історія хай суд над вами звершить!

Наш проводир упав, як падає титан,

До самого кінця стоявши непохитно.

Прадавніх витязів шляхетний стан

Прийме героя радо і привітно.

Відгомін сутичок і сварів безнастанних

Не потривожить його вічний сон,

Від людських поривань пустих і марних

Сховала його смерть за свій ослон.

Дарма, що недруги узяли верх над нами,

Будь певна, Ерін, проминуться чорні дні,

І його дух, мов фенікс, з попелу повстане,

І вольна воля запанує на землі.

Коли народ наш, наші сестри і брати

На утиску й неволі хрест поставлять,

Тріюмф наш буде не без гіркоти –

Горенитиме в серці Парнеллова пам'ять.

Містер Гайнс знову присів на край столу. Коли він закінчив декламувати, панувала тиша, а тоді вибухли оплески: аплодував навіть містер Лайонс. Оплески тривали ще якийсь час. Коли вони вщухли, всі слухачі мовчки хлебнули з пляшок пиво.

"Пок!" Із плящини містера Гайнса вилетів корок, але містер Гайнс і далі сидів на краю стола, розчервонілий і простоволосий. Він мовби нічого не чув.

– Молодчина, Джо! – сказав містер О'Коннор. Щоб заховати свої емоції, він поліз у кишеню, дістаючи звідти пачечку цигаркового паперу та капшук із тютюном.

– Що скажеш, Крофтоне? – гукнув містер Генчі. – Хіба не чудово? Га?

Містер Крофтон відповів, що вірш був дуже навіть непоганий.

[1] Голова Ради в справах бідних.

МАТИ

Містер Гологен, заступник секретаря в товаристві "Ейре Абу" вже мало не місяць гасав по Дубліну з кінця в кінець, його руки й кишені були повні брудних цидулок – він домовлявся про серію концертів. Він кульгав на одну ногу, й через це приятелі прозвали його Кривий Гологен. Містер Гологен без угаву бігав туди й сюди, годинами, бувало, стояв десь на розі вулиці, сперечаючись і доводячи своє, цілий час черкав якісь нотатки, але кінець-кінцем усе влаштувала місіс Кірні.

Місс Девін стала місіс Кірні всім наперекір. Вона здобула освіту в престижному монастирі, де студіювала французьку мову й музику. Бувши дівчиною строгих манер, з природи дуже стриманою, вона мала в школі небагато подруг. Коли наспіла пора для заміжжя, її виряджали в гості до багатьох домів, де всі захоплювались її грою на фортеп'яно та бездоганно-шляхетними манерами. Вона сиділа, оточена холодною стіною своїх чеснот, і чекала, поки якийсь кавалер набереться сміливости й запропонує їй життя в розкошах. Проте юнаки, що їх вона бачила круг себе, були абиякі, нічим не видатні, тож вона не давала їм ніяких підстав для надії, а натомість тамувала свої романтичні бажання, тайкома об'їдаючись рахат-лукумом. Та коли вона, здавалось, уже засиділася в дівках, і подруги взялися перетирати її на язиці, вона заткала всім рота,

вийшовши за містера Кірні, що шевцював на Ормондському причалі.

Він був багато старший за неї. Його слова, завжди поважні, застрягали в заростях густої каштанової бороди. Після року подружнього життя місіс Кірні збагнула, що за таким чоловіком не пропадеш, не то що за якимсь романтиком, а проте ніколи не покинула своїх романтичних марень. Він був тверезий, ощадливий і побожний: що першої п'ятниці місяця ходив до причастя, іноді з нею, та частіше сам. Вона, втім, теж не забувала приписів своєї релігії і була йому доброю жінкою. На гостині в чужому домі їй досить було ледь повести бровами, як він одразу ж підводився, щоб уклонитися й попрощатися; а коли його доймав кашель, вона накривала йому ноги стьобаною ковдрою і приносила міцного ромового пуншу. Він, із свого боку, був зразковий батько. Щотижня сплачував у банк невелику суму, і коли дочкам посповнювалося двадцять чотири роки, вони вже мали чималий посаг у сто фунтів кожна. Старшу дочку, Кетлін, він відіслав учитися в хороший монастир, де викладали музику та французьку, а згодом оплачував її навчання в Музичній Академії. Щороку десь у червні місіс Кірні мала оказію сказати приятельці:

– О, знаєш, чоловік виряджає нас на кілька тижнів до Скерріс.

А якщо то був не Скерріс, то Говт або Ґрейстовнс.

Коли Ґельське Відродження почало набирати розмаху, місіс Кірні подумала, що не дарма її дочка має таке щиро-ірландське ім'я, і запросила додому вчителя ірландської мови. Кетлін та її сестра слали друзям листівки з ірландськими краєвидами, а друзі відповідали такими самими листівками з іншими ірландськими краєвидами. У ті неділі, коли містер Кірні ходив із сім'єю до церкви, після меси на розі Катедрал-стріт збирався

невеликий гурток. То все були приятелі сестер Кірні – приятелі-музиканти і приятелі-націоналісти. Перебравши, наче струни, цілу гаму свіжих пліток, вони прощалися, всі на раз тиснучи одне одному руку, сміялися, дивлячись на купу перехрещених рук, а тоді казали одне одному "до побачення" по-ірландськи. Скоро ім'я міс Кетлін Кірні було в усіх на устах. Подейкували, що вона має великий хист до музики, що вона дуже славна дівчина і, на додаток, переконана прихильниця руху за відродження мови. Місіс Кірні була вельми задоволена. Вона й не здивувалася, коли одного разу до неї підійшов містер Гологен і запропонував, щоб її дочка була акомпаньятором на серії з чотирьох великих концертів, що мали бути влаштовані заходом його Товариства в концертовій залі "Ентьєнт". Місіс Кірні запросила гостя до вітальні, всадовила за стіл, принесла карафку з вином та срібну пушку з печивом. Вона до глибини душі пройнялася всіма деталями організаторської праці, дещо радила, від дечого відраджала, і кінець-кінцем був укладений контракт, згідно з яким Кетлін мала одержати вісім ґіней за акомпаньювання на чотирьох великих концертах.

А що містер Гологен був новачок у таких тонких справах, як формулювання рекламних афіш або складання концертової програми, то місіс Кірні взялась йому допомагати. Вона мала потрібний такт. Знала, котрих артистів треба надрукувати великими літерами, а котрих можна й дрібним шрифтом. Знала, що перший тенор не захоче виходити на сцену після комічного номеру містера Міда. Щоб публіка не знудилася, вона розставила слабенькі номери поміж відомими й популярними. Містер Гологен день-у-день заходив до неї про щось порадитись. Вона була незмінно привітна, завжди готова допомогти – старалася, щоб він почувався як удома. Щоразу підсувала до нього карафку й казала:

– Частуйтеся, містере Гологен!

І поки містер Гологен частувався, вона повторювала:

– Не бійтеся, не бійтеся, все буде гаразд.

Усе йшло як по маслу. Місіс Кірні придбала в Бравна Томаса чудового рожевуватого отласу, щоб оздобити доччине плаття. Це коштувало чималу суму, проте бувають випадки, коли грошей не шкода. Вона взяла з десяток двошилінґових квитків на фінальний концерт і розіслала їх тим приятелям, що навряд чи прийшли б із власного почину. Вона не забула ні найменшої дрібниці, і завдяки їй усе, що слід було зробити, було зроблене.

Концерти мали відбутися в середу, четвер, п'ятницю й суботу. Коли в середу ввечері місіс Кірні разом з дочкою під'їхала до концертної зали "Ентьєнт", їй одразу ж не сподобалося те, що вона побачила. Кілька молодиків з яскраво-голубими значками в петлицях без діла стояли у вестибюлі: ні один не був одягнутий у фрак. Місіс Кірні з дочкою пройшла повз них і, скинувши поглядом крізь відчинені двері в концертову залу, зрозуміла причину їхнього безділля. Спершу вона подумала, що прийшла надто рано. Ба ні, було за двадцять восьма.

У гримерній за сценою її представили секретареві товариства містеру Фіцпатрікові. Вона всміхнулася й потисла йому руку. То був невисокий чоловічок з безвиразним білим обличчям. Вона помітила, що секретар мав на голові м'якого коричневого капелюха, недбало зсунутого набакир, а говорив із сильним дзвінким акцентом. У руці він тримав концертову програмку і, розмовляючи, час-від-часу пожовував її, аж поки не зжував кутик брошурки на вологе місиво. Здавалось, він не був надто розчарований браком публіки. Що кілька хвилин до гримерної забігав містер Гологен і приносив новини з квиткової каси. Артисти нервово гомоніли, раз-у-раз позирали в дзеркало, м'яли в руках ноти. Коли було вже безмаль пів на

дев'яту, люди в залі почали ремствувати, вимагаючи розваги. До кімнати зайшов містер Фіцпатрік і, посміхнувшись усім присутнім млявою відсутливою посмішкою, мовив:

– Ну що ж, пані й панове, гадаю, пора починати баль.

Місіс Кірні відзначила різкий акцент, з яким було сказане останнє слово, і мимохідь окинула секретаря зневажливим поглядом. Тоді обернулася до дочки й підбадьорливо запитала:

– Ти готова, люба?

При перш. же нагоді вона підкликала до себе містера Гологена й запитала, що все це має означати. Містер Гологен відповів, що й сам не знає. Він сказав, що Комітет припустився помилки, організувавши аж чотири концерти: чотири – це забагато.

– А як же артисти! – вигукнула місіс Кірні. – Звісно, вони стараються, як можуть, але ж усе це третьорядні виконавці.

Містер Гологен погодився, що виконавці справді не першорядні. Річ у тім, сказав він, що Комітет вирішив змінити програму перших трьох концертів і приберегти всіх знаменитостей на суботній вечір. Місіс Кірні не відповіла нічого, та коли на сцені один за одним розігрувалися бездарні номери, а глядачів у залі лишалося менше й менше, вона почала шкодувати, що взагалі устряла в оту справу з концертом. Щось було не так, і вона це відчувала. Безживна посмішка містера Фіцпатріка дратувала її все більше. А втім, вона нічого не промовила й чекала, чим усе скінчиться. Концерт завершився перед десятою, і всі хутко розійшлися по домівках.

На четверговому концерті було трохи більше публіки, але місіс Кірні одразу зрозуміла, що більше половини поприходило з безплатними квитками. Глядачі поводилися неподобно, так наче то був не концерт, а якась репетиція. Містер Фіцпатрік, здавалося, був із себе задоволений і зовсім не усвідомлював, що місіс Кірні з обуренням спостерігає за його поведінкою. Він стояв коло куліси і раз-по-раз вистромлював голову на сцену, пересміюючись із двома приятелями, що сиділи в кутку на балконі. Того вечора місіс Кірні довідалася, що в п'ятницю концерту не буде, а натомість Комітет постарається зробити все можливе й неможливе, щоб у суботу в залі був аншлаг. Почувши новину, вона розшукала містера Гологена. Вона перехопила його, коли він, поквапно шкандибаючи, ніс склянку лимонади для одної молодої леді, і запитала його, чи це правда. Так, це правда.

– Але це, ясна річ, не міняє нашої з вами умови, – сказала вона. – В контракті йшлося про чотири концерти.

Містер Гологен дуже поспішав: він порадив їй поговорити з містером Фіцпатріком. Місіс Кірні насторожилася. Вона відкликала містера Фіцпатріка від куліси і сказала, що її дочка підписала контракт на чотири концерти і згідно з положеннями контракту має, певна річ, отримати всю обумовлену суму, незалежно від того, чи Товариство дасть усі чотири концерти, чи ні. Містер Фіцпатрік, поволі второпавши, про що мова, не зміг на місці розв'язати несподівану проблему і сказав, що винесе цю справу на розгляд у Комітеті. У місіс Кірні від гніву затремтіли щоки, і вона з усієї сили трималася, щоб не спитати в'їдливо:

– А "Ку-ме-тет" – це хто, хіба ж не ви?

Та вона знала, що для леді це було б негоже, тому змовчала.

У п'ятницю рано-вранці зграї хлопчаків висипали на головні вулиці Дубліна з оберемками рекламних листівок. У вечірніх газетах з'явились спеціяльні статті, що нагадували шанувальникам мистецтва про бенкет муз, наготований на завтра. Місіс Кірні трохи заспокоїлася, але все-таки постановила розповісти про свої підозри чоловікові. Той уважно її вислухав і сказав, що буде краще, як у суботу ввечері він піде разом з нею. Вона погодилася. Вона шанувала свого чоловіка так само, як шанувала Британську поштову службу – як щось велике, певне й непорушне. І хоч розуміла, що талантів у нього не густо, проте визнавала його абстрактну цінність як представника сильної статі. Втішена, що він запропонував її супроводити, вона взялась обдумувати свої плани.

Настав день великого дійства. Місіс Кірні з чоловіком та дочкою приїхала до концертової зали "Ентьєнт" за сорок п'ять хвилин до початку концерту. Того вечора, як на лихо, падав дощ. Місіс Кірні залишила доччине вбрання та ноти під наглядом свого чоловіка, а сама обходила весь будинок, шукаючи містера Гологена або містера Фіцпатріка. Їх ніде не було. Вона запитала розпорядника, чи є в залі хтось із членів комітету, і той, добряче попобігавши, привів маленьку жіночку, що звалася місіс Бейрн. Місіс Кірні пояснила, що шукає секретаря або заступника. Місіс Бейрн відповіла, що сама жде їх з хвилини на хвилину, і запитала, чи не могла б вона чимось допомогти. Місіс Кірні пильно вдивилася у пристаркувате обличчя, скривлене довірливо-ентузіястичною міною, і відказала:

– Ні, дякую!

Жіночка висловила сподівання, що публіка не омине скошеного лиця усю довірливість і весь ентузіязм. Тоді ледь чутно зітхнула і мовила:

– Що ж! Бог свідок, ми зробили все, що могли.

Місіс Кірні подалась назад у гримерну.

Артисти прибували один за одним. Бас, містер Даґґен, був стрункий юнак з ріденькими чорними вусами. Його батько був портьє в одній дублінській конторі, і майбутній співак іще хлопчаком, бувало, виводив протяжні басові ноти під лунким склепінням тамтешнього вестибюлю. Почавши так-ось скромно, він потроху піднявся на рівень першокласного артиста. Містер Даґґен виступав навіть у великій опері. Одного вечора, коли оперний співак занедужав, йому довірили партію короля у виставі "Марітана" – то було в театрі королеви Вікторії. Він співав пристрасно й гучно, і публіка на галірчині нагородила його теплими оплесками, проте загальне враження від свого виступу він по-дурному підіпсув, раз чи два утерши носа рукою в білій рукавичці. Він був соромливий і говорив мало. Вимовляв "та" замість "так" м'яко-м'яко, що ніхто й не зауважував, і, дбаючи про голос, ніколи не пив нічого міцнішого за молоко. Містер Белл, другий тенор, був білявий юнак, що рік-у-рік брав участь у "Feis Ceoil". На четвертому з черги конкурсі йому присудили бронзову медаль. Він був хворобливо нервовий і хворобливо заздрив іншим тенорам, приховуючи цю свою нервову заздрість за бурхливими виявами приязні. Він любив показувати людям, яка це для нього мука – виступати на концертах, і тому, побачивши містера Даґґена підійшов і запитав:

– Ти теж береш у цьому участь?

– Так, – відповів містер Даґґен.

Містер Белл засміявся до свого товариша в нещасті, простягнув йому руку і сказав:

– Дай п'ять.

Місіс Кірні пройшла повз обох юнаків і попрямувала до куліси, щоб кинути оком на глядацьку залу. Місця швидко заповнювалися, над залою стояв жвавий гомін. Місіс Кірні повернулася до чоловіка й відвела його набік поговорити. Розмова була явно про Кетлін, бо вони обоє раз-у-раз поглядали на дочку, що балакала з своєю приятелькою-націоналісткою міс Гілі, контральто. Через кімнату пройшла самотня незнайома жінка з блідим обличчям. Артисти й артистки пильним поглядом провели блякле голубе плаття, натягнуте на кощаву фігуру. Хтось сказав, що це мадам Ґлайн, сопрано.

– Цікаво, звідки вони її викопали, – сказала Кетлін до міс Гілі. – Я ніколи про неї не чула.

Міс Гілі вимушено посміхнулася. Цієї миті до кімнати зашкандибав містер Гологен, і дві молоді леді спитали його, хто ця невідома жінка. Містер Гологен відповів, що це мадам Ґлайн з Лондона. Мадам Ґлайн стояла в кутку кімнати, міцно затиснувши в руках згорнуті ноти й перелякано зиркаючи довкола себе. Тінь приховала від сторонніх очей її вилиняле плаття, але по-зрадницькому підкреслила невеличку западину під ключицями. Гомін у глядацькій залі ставав усе гучніший. Перший тенор і баритон прийшли разом. Обоє були гарно вирядженні, опасисті й самовдоволені; з їх приходом у кімнаті повіяло великосвітнім духом.

Місіс Кірні підвела дочку до новоприбулих артистів і завела з ними приязну розмову. Вона хотіла бути з ними в добрих стосунках, але поки вона силкувалася бути люб'язною, її очі стежили за заступником секретаря, що старанно її оминав. При першій же нагоді вона перепрохала співрозмовників і пішла за містером Гологеном.

– Містере Гологен, дозвольте вас на два слова, – сказала вона.

Вони завбачливо відішли в дальній кінець коридору. Місіс Кірні запитала, коли її дочці заплатять належні гроші. Містер Гологен відповів, що такими справами відає містер Фіцпатрік. Місіс Кірні сказала, що не хоче й знати ні про якого про містера Фіцпатріка. Її дочка підписала контракт на вісім ґіней і повинна одержати своє. Містер Гологен сказав, що це не його діло.

– Як це не ваше діло? – запитала місіс Кірні – Хіба ж не ви самі принесли їй контракт на підпис? Дарма, якщо вас усе це не обходить, то мене обходить, і ще й як, і я подбаю, щоб усе було як слід.

– Ви б краще поговорили з містером Фіцпатріком, – сказав містер Гологен підкреслено виразним голосом.

– Не хочу й чути про містера Фіцпатріка, – відрубала місіс Кірні – У мене є контракт, і я подбаю, щоб він був виконаний.

Коли вона повернулася до гримерної, її щоки були трохи розпашілі. В кімнаті стояв гамір. Двоє чоловіків у верхньому вбранні окупували місце при каміні і приязно балакали з місс Гілі та баритоном. То були журналіст із "Фрімена" та містер О'Медден Берк. Журналіст із "Фрімена" зайшов повідомити, що не зможе зачекати на концерт, бо мусить написати репортаж про лекцію, що її читатиме в резиденції лорд-мера один американський проповідник. Він сказав, щоб замітку про концерт залишили для нього в бюро "Фрімена", а він подбає, щоб її надруковано. То був сивий чоловік з поважним голосом та бездоганними манерами. У руці він тримав притушену сигару, і ароматний дим витав округ нього в повітрі. Узагалі-то він не мав наміру затримуватись тут більш як на п'ять хвилин,

бо і концерт і самі артисти справляли на нього нудьгу, а проте й далі стояв, опершись на камін. Перед ним стояла міс Гілі, щебечучи і сміючись. Він був уже досить старий, щоб зрозуміти єдину причину її привітности, але ще досить молодий духом, щоб насолодитися ситуацією. Тепло, запах і колір її тіла дражнили його почуття. Йому було приємно усвідомлювати, що груди, що поволі надималися й опадали перед його очима, в цю мить надималися й опадали для нього, що сміх і пахощі й кокетливі погляди призначалися саме йому. Коли часу в нього лишалося зовсім обмаль, журналіст не без жалю попрощався з дівчиною.

– О'Медден Берк напише замітку, – пояснив він містерові Гологену, – а я припильную, щоб її надрукували.

– Був би вам дуже вдячний, містере Гендрік, – сказав містер Гологен. – Я знаю, на вас можна покластися. Може б ви горло промочили перед тим, як іти?

– Я не проти, – сказав містер Гендрік.

Обоє чоловіків пішли якимись покрученими коридорами, тоді спустилися вниз темними сходами й опинилися в закритній кімнатці, де один із розпорядників саме відкорковував пляшки для кількох джентльменів, що там зібралися. Серед цих джентльменів був і містер О'Медден Берк, що знайшов цю кімнатку якимось дивовижним чуттям. То був статечний чоловік, уже в літах, що у хвилини спочинку підтримував своє огрядне тіло, спираючись на велику шовкову парасолю. Пишне західньо-ірландське прізвище було тією моральною парасолькою, що підтримувала його обтяжені численними боргами фінанси. Він тішився загальною повагою.

Поки містер Гологен розважав журналіста "Фрімена", місіс Кірні розмовляла з своїм чоловіком, і то так жваво, що той попросив її стишити голос. Інші розмови у гримерній стали стримано-напруженими. Містер Белл, перший номер, стояв напоготові з нотами, але акомпаньяторка не подавала знаку. Щось було явно не гаразд. Містер Кірні дивився просто перед собою, погладжуючи бор., а місіс Кірні з приглушеним притиском говорила щось на вухо Кетлін. Із зали доносилися звуки глядацького нетерпіння: плескання й тупотіння ногами. Перший тенор, баритон та міс Гілі стояли разом, незворушно чекаючи, а містер Белл нервувався дедалі більше, боячися, щоб глядачі бува не подумали, ніби він спізнився.

Містер Гологен та містер О'Медден Берк зайшли до кімнати. За мить містер Гологен збагнув, що музика не грає і концерт не почався. Він підійшов до місіс Кірні і взявся її переконувати. Поки вони розмовляли, у глядацькій залі наростав шум. Містер Гологен став геть червоний і страшенно збуджений. Він виголошував цілі тиради, але місіс Кірні одказала коротко, карбуючи слова:

– Вона не гратиме. Заплатіть її вісім ґіней.

Містер Гологен у розпачі показав на залу, де публіка плескала в долоні й тупотіла ногами. Він узивав до містера Кірні та Кетлін. Однак містер Кірні й далі погладжував свою бороду, а Кетлін, потупивши очі, длубала підлогу носком черевичка: то була не її вина. Місіс Кірні повторила:

– Вона не гратиме, доки їй не заплатять.

Після короткого обміну репліками містер Гологен хутко пошкутильгав геть. В кімнаті панувала тиша. Коли напружена мовчанка стала геть нестерпною, міс Гілі мовила до баритона:

– Ви бачили, як виступала місіс Пет Кемпбелл оце на тижні?

Баритон не бачив виступу, але йому передавали, що місіс Кемпбелл була неперевершена. Далі розмова не пішла. Перший тенор нахилив голову й почав рахувати кільця золотого ланцюжка, що висів у нього на поясі; він раз-у-раз посміхався до себе й мурмотів навмання різні ноти, спостерігаючи при цьому, як надимається й опускається його живіт. Час-од-часу всі позирали на місіс Кірні.

Шум у глядацькій залі вже переріс в обурене ревіння, коли до кімнати ввірвався містер Фіцпатрік, а за ним задиханий містер Гологен. Плескання й тупотіння в залі раз-по-раз переривалося свистом. Містер Фіцпатрік держав у руці кілька банкнот. Він відрахував чотири, дав їх місіс Кірні і сказав, що другу половину їй заплатять після антракту. Місіс Кірні відказала:

– Тут бракує чотирьох шилінґів.

Проте Кетлін підібрала поділ свого плаття і сказала першому номерові, що трусився, мов осика: "Починаймо, містере Белл". Співак і акомпаньяторка вийшли на сцену разом. Гудіння в залі поволі стихло. Настала кількасекундна павза, а тоді почулися звуки фортеп'яно.

Перша частина концерту вдалася на славу, якщо не брати до уваги номеру мадам Ґлайн. Сердешна леді співала "Келларні" безплотним дихавичним голосом, інтонуючи фрази й вимовляючи слова на старосвітський манір – це, на її думку, мало додати співові елегантности. Вона виглядала, наче привид із старої театральної костюмерної, і публіка на дешевеньких місцях потішалася з її тоскливо-патетичних арій. Втім, перший тенор та контральто знов налаштували слухачів

на поважний лад. Кетлін зіграла добірку ірландських мелодій, і публіка їй тепло зааплодувала. Перша частина завершилася натхненним патріотичним віршем у виконанні юної леді, що заправляла аматорським театральним гуртком. Дівчина заробила гучні оплески, і на цьому перша частина завершилася. Всі задоволено пішли на антракт.

А тим часом гримерна гуділа, наче вулик. Ув одному кутку стояли містер Гологен, містер Фіцпатрік, міс Бейрн, двоє розпорядників, баритон, бас та містер О'Медден Берк. Містер О'Медден Берк сказав, що це найскандальніша вихватка, яку він коли-небудь бачив. Музична кар'єра міс Кетлін Кірні в Дубліні скінчилася, сказав він. Баритона запитали, що він думає про поведінку місіс Кірні Той не хотів відповідати. Йому вже заплатили його гроші, і він не хотів ні з ким сваритися. А проте, сказав він, місіс Кірні могла б подумати й про інших артистів. Секретар, його заступник та розпорядники гаряче сперечалися, як повестися далі, аж ось настав антракт.

– Я згоден з міс Бейрн, – сказав містер О'Медден Берк. – Не платіть їй нічого.

В іншому кутку кімнати стояла місіс Кірні з чоловіком, містер Белл, міс Гілі та молода леді, що була декламувала патріотичного вірша. Місіс Кірні сказала, що Комітет потрактував її просто скандально. Вона не шкодувала ні часу, ні коштів, і оце така їй дяка.

Вони гадали, що мають справу тільки з недосвідченою дівчиною, а тому можуть робити все, що заманеться. Вона доведе їм, що вони помилялися. Вони б не наважилися так із нею вчинити, якби вона була чоловіком. Та вона допевниться, щоб її дочка дістала належне: її не обдуриш. Якщо вони не заплатять усе до останнього фартинґа, вона цілий Дублін поставить на вуха. Звісно ж, їй прикро за артистів. Але що вона

має робити? Вона звернулася з цим питанням до другого тенора, і той визнав, що з нею повелися негарно. Тоді вона звернулася до місс Гілі. Міс Гілі воліла б приєднатися до іншої групи, але не могла, бо була доброю подругою Кетлін, і родина Кірні часто запрошувала її в гості.

Тільки-но скінчилася перша частина, як містер Фіцпатрік та містер Гологен підішли до місіс Кірні і сказали їй, що позосталі чотири ґінеї будуть заплачені після засідання Комітету, яке відбудеться в вівторок, а якщо її дочка не гратиме в другій частині, то Комітет вважатиме контракт за зламаний і не заплатить нічого.

– Ми не домовлялись ні про який Комітет, – сказала місіс Кірні розлючено. – Моя дочка має контракт. Або вона дістане свої чотири фунти вісім шилінґів, або ноги її не буде на сцені.

– Ви мене дивуєте, місіс Кірні, – сказав містер Гологен. – Я не сподівався, що ви так із нами поведетеся.

– А ви, як ви зо мною поводитеся? – запитала місіс Кірні

Її лице залилося гнівним рум'янцем, і вона подивилась на секретарів таким поглядом, наче хотіла кинутись на них з кулаками.

– Я тільки доправляюся свого права, – сказала вона.

– Можна ж мати якесь почуття пристойности, – сказав містер Гологен.

– Та що ж ви не кажете? А як я ходила й питала, коли моя дочка дістане свої гроші, то що, не можна було відповісти по-людському?

Вона мотнула головою і прибрала зверхнього тону:

– "Ви повинні поговорити з секретарем. Це не моє діло. Я ні чорта не знаю, нічого не рішаю, і моя хата з краю".

– А я вас мав за виховану жінку, – сказав містер Гологен, і, круто повернувшись, пішов геть.

Після цього поведінка місіс Кірні була однозначно засуджена: всі підтримували те, що зробив Комітет. Місіс Кірні стояла коло дверей, несамовита від люті, і, пристрасно жестикулюючи, сперечалася з чоловіком та дочкою. Вона чекала, поки почнеться друга частина, сподіваючися, що хтось – чи секретар, чи заступник – підійде до неї. Але місс Гілі люб'язно погодилась акомпаньювати замість Кетлін. Місіс Кірні мусила відступити вбік, пропускаючи на сцену баритона з новою акомпаньяторкою. Якусь мить вона стояла непорушно, мовби кам'яна статуя фурії, а коли до її вух долинули перші ноти пісні, схопила доччин плащ і сказала чоловікові:

– Піди знайди нам кеб!

Той одразу вийшов. Місіс Кірні закутала дочку в плащ і пішла за ним. Виходячи з кімнати, вона зупинилась і яро подивилася в лице містерові Гологену.

– Я ще з вами не скінчила, – сказала вона.

– Зате я з вами скінчив, – одказав містер Гологен.

Кетлін покірно пішла за матір'ю. Містер Гологен почав ходити по кімнаті туди й сюди, щоб трохи охолонути, бо відчував, що його шкіра вся аж пашить.

– Ось тобі й вихована жінка! – казав він. – Ось тобі й леді!

– Ви все зробили правильно, Гологене, – сказав містер О'Медден Берк, у похвальному жесті спершись на парасолю.

БЛАГОДАТЬ

Двоє джентльменів, що саме вийшли з убиральні, пробували його підняти, та він був геть безпорадний. Лежав, скорчившись, унизу сходів, звідки й упав був. Їм вдалося перевернути його на спину. Його капелюх відкотився на кілька ярдів убік, а одіж зашмарувалася брудом і покидьками від підлоги, на якій він лежав долілиць. Очі були заплющені, дихав він із шумним хрипом. Тоненька цівка крови точилася з кутика його вуст.

Двоє джентльменів разом із помічником шинкаря перенесли його нагору й знову поклали на підлогу. За хвилину-другу довкола нього зібрався невеличкий натовп. Господар шинку розпитував усіх, хто цей чоловік і з ким він був. Ніхто не знав, хто він, проте один із помічників сказав, що приносив цьому джентльменові скляночку рому.

– Він був сам-один? – запитав господар.

– Ні, сер. З ним було ще двоє джентльменів.

– І де вони тепер?

Ніхто не знав; хтось сказав:

– Розступіться, йому нема чим дихати. Він непритомний.

Коло глядачів розсунулось, а тоді знову пружно зімкнулося. На кахляній підлозі біля голови чоловіка утворилася темна калюжка крови. Господар, стривожений сірою блідістю на чоловіковім обличчі, послав за полісменом.

Йому розстібнули комірець і розв'язали краватку. На мить він розплющив очі, зітхнув і знову заплющив. Один із тих, що винесли його нагору, тримав у руці пом'ятого циліндра. Господар кілька разів перепитав, чи ніхто не знає, хто цей бідолаха й куди поділися його приятелі. Двері шинку розчинилися й увійшов здоровенний констебль. Натовп, що тягнувся за ним по вулиці, з'юрмився за дверима, намагаючись зазирнути досередини крізь скляну вітрину.

Господар одразу розповів усе, що знав. Констебль, молодик із грубим незворушним обличчям, слухав. Він повільно переводив погляд то вправо, то вліво, з господаря на простертого долі чоловіка, ніби боявся стати жертвою якогось обману. Нарешті скинув рукавичку, добув із-за пояса невелику книжечку, послинив кінчик свого олівця й налагодився нотувати. Він запитав недовірливо, з провінційним акцентом:

– Хто цей чоловік? Як звати? Де мешкає?

Крізь коло глядачів пропхався юнак у велосипедному костюмі. Він швидко опустився навколішки біля потерпілого й гукнув, щоб принесли води. Констебль присів поруч, щоб допомогти. Юнак змив кров з вуст потерпілого й попросив трохи бренді. Констебль повторював наказ владним голосом, аж доки помічник шинкаря не прибіг із склянкою в руках. Бренді залили чоловікові в горлянку. За кілька секунд той відкрив очі й роззирнувся. Витріщився на обличчя довкола себе, а тоді, отямившись, спробував звестися на ноги.

– З вами вже все гаразд? – запитав юнак у велосипедному костюмі.

– А, 'ічого , – відповів потерпілий, намагаючись підвестися.

Йому допомогли встати на ноги. Господар сказав щось про лікарню, а глядачі заходилися сипати порадами. Пожмаканого циліндра насадили чоловікові на голову. Констебль запитав:

– Де ви мешкаєте?

Чоловік, не відповівши, став підкручувати кінчики своїх вусів. Він анітрохи не перейнявся цим інцидентом. Дурниці, сказав він: нічого надзвичайного не трапилося. Говорив він дуже невиразно.

– Де ви мешкаєте? – повторив констебль.

Чоловік попросив, щоб йому викликали кеб. Доки всі сперечалися, хто піде й викличе кеб, із дальнього кутка шинку підійшов високий жвавий джентльмен із білявим волоссям, одягнений у довге жовте пальто. Поспостерігавши за виставою, він гукнув:

– Гей, Томе, старий! У чім річ?

– А, 'ічого , – відказав чоловік.

Новоприбулець оглянув жалюгідну постать перед собою, а тоді повернувся до констебля й сказав:

– Все гаразд, констебле. Я проведу його додому.

Констебль торкнувся рукою кашкета й відповів:

– Гаразд, містере Павер!

– Ходімо вже, Томе, – сказав містер Павер, беручи того за руку. – Кості цілі. Га? Йти можеш?

Юнак у велосипедному костюмі взяв чоловіка за другу руку, й натовп розступився.

– Як ти втрапив у цю халепу? – запитав містер Павер.

– Джентльмен упав із сходів, – сказав юнак.

– Я 'уже 'ам 'обов'язаний, сер, – сказав потерпілий.

– Пусте.

– А 'оже ми трохи...?

– Не тепер. Не тепер.

Троє чоловіків вийшли з шинку, й натовп висипав крізь двері на вулицю. Господар повів констебля до сходів, щоб оглянути місце пригоди. Обоє погодилися, що джентльмен, мабуть, оступився. Відвідувачі повернулися за прилавок, а помічник шинкаря заходився витирати з підлоги сліди крови.

Коли вони вийшли на Ґрефтон-стріт, містер Павер свиснув, зупиняючи кеб. Потерпілий знову промовив, стараючись з усіх сил.

– Я 'уже 'ам 'обов'язаний, сер. 'подіваюся, ми ще 'обачимося. 'ене 'вати Кернан.

Від шоку й болю він дещо протверезів.

– Не варто й згадувати, – сказав юнак.

Вони потисли руки. Містера Кернана всадовили в кеб, і поки містер Павер інструктував візника, він встиг іще раз висловити свою вдячність юнакові, пожалкувавши, що вони не зможуть випити по чарці.

– Якось іншим разом, – сказав юнак.

Екіпаж рушив у напрямку до Вестморленд-стріт. Коли вони минали Белест-офіс, на годиннику було пів-десятої. Із сходу, з гирла ріки, налетів пронизливий вітер. Містер Кернан зіщулився від холоду. Його приятель попросив розповісти, як усе трапилося.

– Я 'е 'ожу 'оворити, – відказав той. – Я 'оранив 'зика.

– Покажи-но.

Перехилившись через сидіння, він зазирнув містеру Кернану до рота, проте нічого не побачив. Він запалив сірника і, прикриваючи його обома долонями, знову став вдивлятись у слухняно відкритий рот. Екіпаж увесь час трусило, і сірник то наближався, то віддалявся від роззявленого рота. Нижні зуби й ясна були вкриті закипілою кров'ю, а маленький шматочок язика був наче відкушений. Сірник погас.

– Бр-р-р, жахіття, – сказав містер Павер.

— 'урниці, 'ічого 'рашного , – сказав містер Кернан, закриваючи рота й відкочуючи попід шию комір свого загидженого пальта.

Містер Кернан був комівояжер старої школи, що вірив у гідність свого покликання. В місті його ніколи не бачили без пристойного циліндра й пари гетрів. Завдяки цим двом аксесуарам, частенько казав він, чоловік завжди буде на належній висоті. Він продовжував традицію свого кумира, великого Білчорна, пам'ять про якого раз-по-раз оживляв своїми розповідями та поведінкою. Він так і не зміг пристосуватися до сучасних методів ведення бізнесу, тому животів тепер у крихітній конторі на Кроу-стріт, де на віконницях написано назву його фірми з адресою – Лондон, Схід-центер. В конторі на каміні вишикувався невеличкий шерег бляшанок, а на столі перед вікном стояло чотири-п'ять китайських чашок, здебільшого напівзаповнених чорною рідиною. З цих чашок містер Кернан смакував чай. Він набирав повний ковток, збовтував його в роті, зволожуючи піднебіння, а тоді випльовував усе в камін. Потім робив павзу, поціновуючи.

Містер Павер, чоловік значно молодших літ, працював у відділку Королівської ірландської поліції, що в Дублінському замку. Крива його сходження суспільною драбиною перетиналася з кривою занепаду його приятеля, проте знедолю містера Кернана трохи підсолоджував той факт, що чимало товаришів, знавши його ще на вершині успіху, досі поважали його як людину. Один з таких товаришів і був містер Павер. Його неймовірні борги давно вже стали приказкою серед його приятелів, – він був із тих, хто любить гарно жити.

Кеб спинився перед невеличким будинком на Ґлезневін-роад, і містера Кернана завели в дім. Поки дружина вкладала його до ліжка, містер Павер сидів унизу на кухні, розпитуючи дітей, до якої школи вони ходять і чого їх там вчать. Діти –

двійко дівчат і хлопчик, користуючись безпорадністю батька й відсутністю матері, взялися бешкетувати. Неприємно здивований їхніми манерами й акцентом, він задумливо нахмурив чоло. За хвилину до кімнати зайшла місіс Кернан, вигукуючи:

– Очі б мої його не бачили! Повірте, все це добром не закінчиться. Пиячить ще від п'ятниці.

Містер Павер спробував пояснити, що він ні до чого не причетний і опинився на місці пригоди цілком випадково. Місіс Кернан, пам'ятаючи, як містер Павер допомагав залагодити її сварки з чоловіком і як не раз виручав їх невеликими, але своєчасними позичками, сказала:

– О, вам не треба мені нічого пояснювати, пане Павер. Я знаю, ви йому друг, не те що деякі, з ким він лигається. Вони всі раді-раденькі віднаджувати його від жінки й дітей, аби тільки гроші мав у кишені. Теж мені друзяки! З ким він був сьогодні, хотіла б я знати?"

Містер Павер здвигнув плечима, але промовчав.

– Мені так прикро, – вела вона далі, – що нема чим вас пригостити. Та якщо ви трішки зачекаєте, я накажу збігати до Фоґарті, тут недалечко, на розі.

Містер Павер підвівіся.

– Ми сподівалися, він прийде додому з грішми. Здається, він геть не думає, що в нього є сім'я.

– О, місіс Кернан, – сказав містер Павер, – тепер ми змусимо його почати нове життя. Я поговорю з Мартіном – бо тут

потрібен саме такий, як Мартін. Ми прийдемо якось увечері й усе обговоримо.

Вона провела його до дверей. Візник тупцював туди-сюди по тротуарі, потираючи руки, щоб зігрітися.

– Було дуже люб'язно з вашого боку доправити його додому, – сказала вона.

– Пусте, – сказав містер Павер.

Він сів у екіпаж. Від'їжджаючи, весело помахав їй капелюхом.

– Ми зробимо його новою людиною, – сказав він. – Добраніч, місіс Кернан.

.....

Місіс Кернан проводжала екіпаж здивованим поглядом, аж доки той не зник з очей. Тоді повернулася, пішла в дім і вибрала з чоловікових кишень рештки грошей.

Вона була енергійна, практична жінка середніх літ. Напередодні вона відсвяткувала своє срібне весілля й відродила колишню близькість із чоловіком, провальсувавши з ним кілька кіл під акомпанемент містера Павера. До заміжжя містер Кернан видавався їй досить-таки галантним: вона й досі поспішала до церкви, тільки-но прочувши про якесь весілля, і спостерігаючи за шлюбною парою, з невимовним задоволенням згадувала, як колись і сама виходила з церкви Морської Зорі в Сендімаунті попід руку з веселим угодованим чоловіком, що красувався в ошатному сурдуті та бузкових штанах, граційно тримаючи на руці циліндра. Після трьох тижнів вона збагнула,

що подружнє життя не мед, а потім, коли воно почало здаватися їй геть нестерпним, вона стала матір'ю. Роль матері не була для неї тягарем, і протягом двадцяти п'яти років вона сумлінно дбала про чоловіка й дітей. Двоє її найстарших синів уже вбилися в пір'я. Один працював у крамниці мануфактурника в Ґлазґо, а інший – клерком у торгівця чаєм у Белфасті. З них були добрі сини, вони раз-пораз писали, а іноді й надсилали додому гроші. Решта дітей ще ходили до школи.

Наступного дня містер Кернан відіслав до контори листа, а сам залишився в ліжку. Вона зварила йому міцного бульйону й добряче вилаяла. Вже звикнувши до його частих походеньок, вона справно доглядала його, коли він хворів, і завжди пильнувала, щоб він поснідав уранці перед роботою. Трапляються й гірші чоловіки. Він ніколи не лупцював її, відколи хлопці підросли, і ладен був плентатись у сам кінець Томас-стріт і назад, щоб виконати навіть найменше її замовлення.

За два дні, ввечері, товариші прийшли його провідати. Вона відвела їх до спочивальні, де повітря наскрізь просякло його духом, і поставила їм крісла біля вогню. Язик, що цілий день допікав містерові Кернану, вже трохи вгамувався. Хворий сидів, обкладений подушками, і легкий рум'янець на його одутлих щоках робив їх схожими на теплу ґрань. Він вибачився перед гостями за безлад у кімнаті, а водночас поглянув на них водночас трохи зверхньо, з погордою ветерана.

Він і не підозрював, що стане жертвою змови, про яку його приятелі, містер Канінґем, містер Мак-Кой та містер Павер розповіли місіс Кернан у вітальні. Сама ідея належала містерові Паверу, однак її реалізацію довірили містерові Канінґему. Містер Кернан походив із протестантської родини, і хоч, одружуючись, навернувся був до католицтва, вже років

двадцять не переступав поріг церкви. Ще й полюбляв при нагоді кинути кілька каменів у город католиків.

Кращої людини, ніж містер Канінґем, для такої справи годі було й шукати. Він був давній товариш містера Павера. Його власне сімейне життя склалося не надто щасливо. Всі щиро співчували йому, бо знали, що він одружився з непоказною жінкою, і до того ж, невиліковною п'яницею. Він шість разів облаштовував для неї дім; і щоразу вона заставляла в ломбард усі меблі.

Всі шанували бідолашного Мартіна Канінґема. Він був людина глибоко розважлива, впливова й розумна. Його життєва мудрість і природна проникливість, відточені довгим обертанням у поліційних відділках, зрівноважувались короткими зануреннями в води абстрактної філософії. Він завжди все знав. Приятелі дослухалися до його думки і вважали, що лицем він схожий на Шекспіра.

Довідавшись про змову, місіс Кернан сказала:

– Робіть як знаєте, містере Канінґем.

Після чверті століття подружнього життя в неї зосталося небагато ілюзій. Релігія була для неї звичкою, і вона підозрювала, що в такому віці, як її чоловік, людина навряд чи дуже зміниться перед смертю. Їй хотілося бачити в цій пригоді якесь знамення, і коли б вона не боялася здатися кровожерною, то сказала б джентльменам, що язик містера Кернана вже ж не завадило б укоротити. Втім, містер Канінґем – розумний чоловік; а релігія – то релігія. Справа може вгоріти, та й шкоди, принаймні, не буде. Вона трималася поміркованих поглядів, твердо вірила в Святе Серце, найкориснішу з усіх католицьких святинь, та похвально ставилась до святих

таїнств. Її віра обмежувалась кухонними інтересами, проте в разі потреби вона могла б повірити у відьом так само твердо, як і в Святого Духа.

Джентльмени стали обговорювати пригоду. Містер Канінґем сказав, що колись уже траплявся подібний випадок. Сімдесятирічний чоловік в епілептичному припадку відкусив собі шматочок язика, але рана заросла так, що й сліду не зосталося.

– Ну, мені ще не сімдесят, – сказав хворий.

– Боронь Боже, – сказав містер Канінґем.

– Тебе вже не болить? – запитав містер Мак-Кой.

Колись містер Мак-Кой був непоганий тенор. Його жінка мала сопрано й досі за невелику плату вчила дітей грати на піяніно. Життя крутило ним на всі боки, й часами йому вдавалося сяк-так вивертатися тільки завдяки своєму розумові й спритності. Він працював то клерком на Мідландській залізниці, то рекламним агентом "Айріш Таймс" та "Фріменс Джорнал", то міським комісіонером вугільної фірми, то приватним детективом, то клерком в офісі помічника шерифа, а нещодавно став секретарем у міського коронера. Через свою нову посаду він був професійно зацікавлений у справі містера Кернана.

– Щоб боліти, то не дуже, – відповів містер Кернан. – Але відчуття жахливе. Так, ніби весь час хочеться виблювати.

– Це від пиятики, – впевнено сказав містер Канінґем.

– Ні, – сказав містер Кернан. – Мабуть, я застудився по дорозі. Щось постійно стоїть у мене в горлі, харкотиння чи...

– Слиз, – сказав містер Мак-Кой .

– Воно піднімається так ніби з глибини горлянки – страшенно гидко.

– Так, так, – сказав містер Мак-Кой , – це бронхи.

Він виклично поглянув на містера Канінґема й містера Павера. Містер Канінґем рвучко кивнув головою, а містер Павер сказав:

– Що ж, все те добре, що добре кінчається.

– Я дуже вдячний тобі, старий, – сказав хворий.

Містер Павер махнув рукою.

– Ці двоє, що були зо мною...

– Хто це був з тобою? – запитав містер Канінґем.

– Якийсь тип. Не знаю, як звати. Чорт, як же його звати? Такий невисокий, з рудуватим волоссям...

– А хто ще?

– Гарфорд.

– Гм, – сказав містер Канінґем.

Після цієї репліки містера Канінґема всі замовкли. Приятелі знали, що той має свої таємні джерела інформації. На цей раз "гм" мало моральний підтекст. Містер Гарфорд іноді приставав до невеличкої компанії, що кожної неділі пообіді залишала місто, чимскоріш прямуючи до якоїсь корчми на околиці, де її члени могли з повним правом видавати себе за подорожніх. Супутники ніколи не відмовляли собі в задоволенні покопирсатися в його минулому. А починав він як нікому не відомий фінансист, позичаючи робітникам дрібні суми під лихварський процент. Згодом став партнером дуже огрядного, присадкуватого джентльмена, містера Ґольдберґа, у Позичковому банку Ліфі. І хоча з євреями його пов'язував тільки спільний моральний кодекс, одновірці-католики, коли надходила пора повертати борги, дошкульно прозивали його жидом в ірландській шкурі та невігласом, яких світ не бачив, зловтішаючися, що в нього народився син-недоумок – мовляв, отак Бог карає за лихварство. Втім, у менш скрутні часи вони знаходили в нього і добрі сторони.

– Не знаю, де він потім подівся, – сказав містер Кернан.

Йому хотілося, щоб деталі інциденту залишилися нез'ясовані. Щоб приятелі гадали, ніби сталось якесь непорозуміння і вони з містером Гарфордом загубили один одного. Приятелі ж, добре знаючи манери містера Гарфорда за пляшкою, мовчали. Містер Павер знову сказав:

– Добре все, що добре кінчається.

Містер Кернан квапливо змінив тему.

– А славний парубчак, цей студент-медик, – сказав він. – Якби не він...

– Якби не він, – сказав містер Павер, – ти дістав би сім діб у буцегарні без права заміни на штраф.

– Так, так, – відказав містер Кернан, силкуючись згадати. – Я пригадую, там був іще полісмен. Теж ніби славний хлопчина. Як воно взагалі сталося?

– А так сталося, що ти нажлуктався по зав'язку, Томе, – похмуро сказав містер Канінґем.

– Свята правда, – сказав містер Кернан так само похмуро.

– Сподіваюся, ви вже якось спровадили того констебля, Джеку, – сказав містер Мак-Кой.

Містеру Паверу не сподобалося, що його назвали по-імені. Він і сам був далеко не святий, проте не міг забути, як недавно містер Мак-Кой влаштував справжній хрестовий похід у пошуках валіз і портманто, начебто для того, щоб місіс Мак-Кой могла помандрувати на село. Як і слід було сподіватися, ніхто ніде не поїхав, а речі мов у воду впали. Йому допікало не так те, що сам він постраждав від цієї афери, як те, що Мак-Кой удався до такого брудного шахрайства. Тож він відповів на питання, але так, ніби його задав містер Кернан.

Почувши, як усе було, містер Кернан розлютився. Він був свідомий громадянин, хотів жити в місті на засадах взаємної поваги, і його дратували будь-які образи з боку тих, кого він називав сільськими бовдурами.

– Хіба для цього ми платимо податки? – запитав він. – Щоб годувати й одягати цих тупоголових вилупків... інакше й не скажеш!

Містер Канінґем засміявся. Він був службовцем Замку тільки в робочі години.

– А ким же ж їм бути, як не тупоголовими вилупками, Томе? – сказав він.

Він прибрав грубого провінційного акценту й командирським тоном гаркнув:

– Шістдесят п'ятий, лови свою капусту!

Всі зареготали. Містер Мак-Кой , стараючись будь-що пристати до розмови, вдав, ніби ніколи не чув цієї історії. Містер Канінґем узявся розповідати:

– Кажуть, що у відділку, де набирають цих придуркуватих селюків, їх полюбляють, ну знаєш, муштрувати. Сержант шикує їх уздовж стіни і дає до рук миску.

Він супроводжував історію кумедними жестами.

– Це в них, знаєш, обід. А на столі в нього величезний баняк із капустою і величезний ополоник, як лопата. Він набирає ополоником добрячий шмат капусти і жбурляє через усю кімнату, а бідолашні недоумки мусять увиватися й ловити його своїми мисками: "Шістдесят п'ятий, лови свою капусту."

Всі знову зареготали: проте містер Кернан і далі обурювався. Він вирішив написати листа в газету.

– Ця голота, – сказав він, – тільки-но допнеться до міста, як лізе тут усіма верховодити. Ти сам знаєш, Мартіне, що це за братія.

Містер Канінґем, як спеціяліст, погодився.

– У нас як всюди, – сказав він. – Є й покидьки, але є й порядні хлопці.

– Авжеж, мабуть є трохи й порядних, – вдоволено сказав містер Кернан.

– Краще взагалі не мати з ними справи, – сказав містер Мак-Кой. – Ось що я думаю.

Місіс Кернан зайшла до кімнати й, поставивши тацю на стіл, сказала:

– Пригощайтеся, джентльмени.

Містер Павер, що взяв на себе ролю господаря, чемно підвівся й запропонував їй своє крісло. Вона відмовилася, мовляв, унизу на ню чекає непрасована білизна, і, кивнувши містерові Канінґему за плечима в містера Павера, налагодилася йти. Хворий озвався до неї:

– А для мене ти нічого не маєш, люба?

– Для тебе? Дулю з маком! – уїдливо відказала місіс Кернан.

Він гукнув їй услід:

– Отак вона дбає про хворого чоловіка!

Містер Кернан прибрав такої кумедної міни й голосу, що всі зареготали й серед загальних веселощів стали розливати по склянках портер.

Джентльмени спорожнили свої склянки, поставили їх знову на стіл і на мить затихли. Тоді містер Канінґем обернувся до містера Павера і сказав, ніби між іншим:

– То кажеш, у четвер увечері, так, Джеку?

– Атож, у четвер, – відповів містер Павер.

– Домовилися! – швидко сказав містер Канінґем.

– Можемо зустрітися в закладі Мак-Олі, – сказав містер Мак-Кой. – Так було б найзручніше.

– Аби не спізнитися, – серйозно сказав містер Павер, – а то далі дверей не пропхаємося.

– Зустрінемось о пів на сьому, – сказав містер Мак-Кой .

– Згода! – сказав містер Канінґем.

– То півсьомої в Мак-Олі!

На мить запанувала тиша. Містер Кернан вичікував, сподіваючись, що приятелі втаємничать і його в суть справи. Тоді запитав:

– Про що мова?

– Та, пусте, – сказав містер Канінґем. – Ми тут намітили одну справу на четвер.

– В оперу гадаєте піти, чи що? – сказав містер Кернан.

– Ні, ні, – сказав містер Канінґем ухильним тоном, – це так, одна оборудка духовного плану.

– О, – сказав містер Кернан.

Знову запала тиша. Тоді містер Павер сказав прямо:

– Правду кажучи, Томе, ми надумали говіти.

– Саме так, – сказав містер Канінґем, – Джек, я і Мак-Кой – ми вирішили трохи почистити свої закаляні душі.

Він вимовив цю метафору з якимось дитячим завзяттям і, підбадьорений звуком власного голосу, повів далі:

– Розумієш, ти й сам погодишся, що всі ми тут добрячі мерзотники, всі як один. Так-так, всі як один, – додав він грубувато-поблажливо, обертаючись до містера Павера. – Зізнайтеся!

– Зізнаюся, – сказав містер Павер.

– І я зізнаюся, – сказав містер Мак-Кой .

– Тож ми вирішили почиститися, щоб аж блищало, – сказав містер Канінґем.

У нього, здавалося, сяйнула ідея. Він раптом повернувся до хворого й сказав:

– Знаєш, Томе, що я оце подумав? Ти міг би приєднатися до нас, а ми б уже зметикували це діло на чотирьох.

– Чудова думка, – сказав містер Павер. – Підемо всі разом.

Містер Кернан промовчав. Він не до кінця допетрав, що йому пропонують, але розуміючи, що його особою зацікавилися певні духовні інстанції, вирішив бути непоступливим, хоча б задля самоповаги. Довгий час він не брав участи в розмові, із спокійною ворожістю слухаючи, як його приятелі просторікують про єзуїтів.

– Я, загалом, непоганої думки про єзуїтів, – сказав він нарешті, втрутившись у розмову. — Це освічений орден. Думаю, вони роблять добру справу.

– Це найвеличніший орден у всій Церкві, – сказав містер Канінґем із запалом. – Генерал єзуїтів – права рука самого Папи.

– Так воно й є, – сказав містер Мак-Кой , – коли хочеш зробити все як слід, так, що ніхто й голки не підточить – ідеш до єзуїта. Ці хлопці мають вагу. Я тут розкажу вам одну історію...

– Єзуїти – чудовий народ, – сказав містер Павер.

– І що цікаво, – сказав містер Канінґем, – усі інші чернечі ордени рано чи пізно реформували. А от єзуїтів не реформували ніколи. Вони ніколи не спадали на силі.

– Невже? – запитав містер Мак-Кой .

– Факт, – сказав містер Канінґем. – Проти історії не попреш.

– Ти тільки поглянь на їхні церкви, – сказав містер Павер. – Поглянь, що за люди до них приходять.

– Єзуїти орієнтуються на вищі класи, – сказав Мак-Кой .

– Звісно, – сказав містер Павер.

– Так, – сказав містер Кернан. – Ось чому вони мені подобаються. Бо звичайні священики нас пихаті, темні...

– Дарма ти так, – сказав містер Канінґем, – і ті, й ті роблять свою роботу. Ірландське духовенство шанують по всьому світі.

– Атож, – сказав містер Павер.

– Не то що духовенство на континенті, – сказав містер Мак-Кой , – яке й імени цього не варте.

– Може й так, – сказав містер Кернан вже лагідніше.

– Звісно, що так, – сказав містер Канінґем, – Я-то вже попоїздив по світах і всього набачився. А я знаюся на людях.

Джентльмени, один за одним, випили ще по склянці. Містер Кернан, здавалося, щось зважував. Він був приголомшений, бо мав високу думку про містера Канінґема як знавця людей і фізіономіста. Тому поцікавився подробицями.

– А, це будуть звичайнісінькі реколекції, розумієш, — сказав містер Канінґем. – Проводитиме їх отець Бордел. Такі собі духовні вправи для ділових людей.

– Він не буде до нас надто суворий, Томе, – сказав містер Павер переконливо.

– Отець Бордел? Отець Бордел? – сказав хворий.

– О, ти мав би знати його, Томе, – впевнено сказав містер Канінґем. – Приємний, веселий чолов'яга! Він людина від цього світу, як і ми.

– А-а-а, так. Думаю, я його знаю. Такий високий, з червоним обличчям.

– Точно.

– Скажи-но мені, Мартіне... З нього гарний проповідник?

– Гм-м-м, не зовсім... Розумієш, це не буде звичайна проповідь. Це щось ніби дружня бесіда, без ніяких, знаєш там, викрутасів.

Містер Кернан замислився. Містер Мак-Кой сказав:

– Отець Том Берк – ото був проповідник!

– Так, отець Том Берк був природжений оратор, – сказав містер Канінґем. – Ти коли-небудь чув його, Томе?

– Чи я коли-небудь чув його! – сказав хворий роздратовано. – Ще б пак! Я чув його...

– Хай там як, але подейкують, що він не був сильний у богослов'ї, – сказав містер Канінґем.

– Це правда? – запитав Мак-Кой.

– Та ні, нічого такого. Просто іноді, кажуть, його проповіді були не зовсім правовірні.

– Он як!.. А таки славний був чолов'яга, – сказав Мак-Кой .

– Я чув його якось, – повів далі містер Кернан. – Вже не пригадую, правда, про що він говорив. Ми з Крофтоном стояли дуже далеко, в найдальшому кінці цього... партеру, тобто...

– Притвору, – сказав містер Канінґем.

– Так, у самому кінці, біля дверей. Щось ніяк не згадаю... А, он воно, йшлося про Папу, про покійного Папу. Я добре пам'ятаю. Повірте мені, стиль промови був блискучий. А його голос! Господи, що то був за голос! "В'язень Ватикану," так він його називав. Пригадую, коли ми вийшли, Крофтон сказав мені...

– Крофтон? Хіба він не оранжист? – запитав містер Павер.

– Аякже, – сказав містер Кернан, – і то запеклий. Ми зайшли до корчми Батлера, на Мур-стріт – вірите, я був щиро зворушений, Богом присягаюся – і я добре пам'ятаю його слова. "Кернане, – сказав він, – ми молимося при різних вівтарях, але наша віра – одна." Збіса гарно сказано.

– В цьому таки щось є, – сказав містер Павер. – На службі в отця Тома завжди була тьма протестантів.

– Між нами не така вже й велика різниця, – сказав містер Мак-Кой. – Всі ми віримо в...

Він на мить затнувся.

– ... в Спасителя. Тільки вони не вірять у Папу й Матір Божу.

– Але, звісно, — сказав містер Канінґем тихо й з притиском, – наша релігія – то Релігія, давня, правдива віра.

– Без сумніву, – пристрасно сказав містер Кернан.

Місіс Кернан підійшла до дверей спочивальні й повідомила:

– Тут до вас гість!

– Хто?

– Містер Фоґарті.

– О, заходьте! заходьте!

На світло з'явилося бліде подовгасте обличчя. Його біляві обвислі вуса гармоніювали з такими ж білявими бровами, що вигином ішли над приємно здивованими очима. Містер Фоґарті був скромний бакалійник. Свого часу він шинкарював у місті, але прогорів, бо слабке фінансове становище дозволяло йому мати справи тільки з поганенькими гуральнями та броварнями. Тоді він відкрив невеличку крамницю на Ґлезневін-роад, де, лестив він собі, гарні манери забезпечать йому прихильність місцевих домогосподарок. Він поводився досить-таки люб'язно, жартував із дітлахами й мав гарну вимову. Чого-чого, а культури йому не бракувало.

Містер Фоґарті приніс із собою гостинця – пляшечку особливого віскі. Він ввічливо поцікавився здоров'ям містера Кернана, поставив свій дарунок на стіл і приєднався до компанії. Містер Кернан оцінив дарунок, тим більше, що мав перед містером Фоґарті залеглий боржок за бакалію. Він сказав:

– Я знав, що ти прийдеш, старий. Джеку, відкриєш пляшку, га?

Містер Павер знову став за господаря. Склянки вимили й налили п'ять маленьких порцій віскі. Такий розвиток подій пожвавив бесіду. Містер Фоґарті, сидячи на краєчку крісла, слухав із неабияким зацікавленням.

– Папа Лев XIII, – сказав містер Канінґем, – був один із світочів своєї доби. Знаєте, він палко мріяв про унію Латинської та Грецької церков. Це була мета його життя.

– Я не раз чув, що він був чи не найосвіченіша людина в Європі, – сказав містер Павер. – Звісно, опріч того, що був Папою.

– Атож, щоб не сказати більше, – підтвердив містер Канінґем. – Його девіз як Папи був "Lux на Lux," Світло на Світлі.

– Ні, ні, – сказав містер Фоґарті. – Ви помиляєтеся. Його девіз був "Lux у Tenebris," Світло в Темряві.

– Ага, – сказав містер Мак-Кой , – Tenebrae.

– Послухайте, – впевнено сказав містер Канінґем, – у нього був девіз "Lux на Lux". А в Пія IX, його попередника, – "Crux на Crux," Хрест на Хресті. Це щоб відрізняти між собою їхні понтифікати.

Аргумент прийняли. Містер Канінґем повів далі.

– Папа Лев, ви мабуть чули, був видатний учений і поет.

– У нього було вольове обличчя, – сказав містер Кернан.

– Так, – сказав містер Каннґем, – він писав вірші латиною.

– Це правда? – запитав містер Фоґарті.

Містер Мак-Кой із видимим задоволенням відпив свого віскі й багатозначно хитнув головою, кажучи:

– Без жартів, кажу вам.

– Нас цього не вчили, – сказав містер Павер, вслід за містером Мак-Коєм прикладаючись до свого віскі. – Егеж, у школі для бідноти, куди я ходив за пенні в тиждень, такого не вчать.

– Багато порядних людей ходило до школи за пенні в тиждень з куском торфу за пазухою, – повчально сказав містер Кернан. – Стара система, що не кажіть, була найкраща: проста й чесна освіта. Без ніяких там новомодних штучок...

– Що було, то було, – сказав містер Павер.

– Нічого зайвого, – сказав містер Фоґарті.

Зробивши це зауваження, він церемонно випив склянку.

– Пригадую, – сказав містер Канінґем, – я читав, що одного з своїх віршів – латиною, звісно – Папа Лев написав про винайдення фотографії.

– Про фотографію! – вигукнув містер Кернан.

– Так, – сказав містер Канінґем.

Він також випив своє віскі.

– Знаєте, – сказав містер Мак-Кой , – а хіба, коли подумати, фотографія не чудова річ?

– О, звісно, – сказав містер Павер, – великі уми вміють бачити велике.

– Як мовить поет: "Великії уми близькі до божевілля," – сказав містер Фоґарті.

Містер Кернан виглядав стурбованим. Він марно пробував пригадати, що говорить протестантське богослов'я з приводу деяких контроверсійних питань, і, нарешті, звернувся до містера Каніґема:

– Скажи-но мені, Мартіне, – сказав він. – Хіба декотрі папи – звісно, не цей, що тепер, і не його попередник, але декотрі з давніх пап, не були... як би це сказати... не зовсім порядні.

Запала тиша. Містер Канінґем сказав:

– Ну, звичайно, траплялися й паршиві вівці... Проте ось що найдивовижніше. Жоден з них, навіть найбільший пияк, навіть найбільший... найзапекліший мерзотник – жоден з них, проповідуючи ex cathedra, ніколи не сказав ні слова єресі. Хіба не дивовижно?

– Ще б пак, – сказав містер Кернан.

– Так, бо коли Папа промовляє ex cathedra, – пояснив містер Фоґарті, — він є непомильний.

– Так, – сказав містер Канінґем.

– О, я знаю про непомильність Папи. Пам'ятаю, я був ще молодий, коли... Це ж було тоді, як...

Містер Фоґарті не дав йому договорити. Він узяв пляшку й заходився доливати кожному по краплі. Містер Мак-Кой , побачивши, що всім не вистачить, заявив, начебто не допив іще першої порції. Інші стали протестувати, але кінець-кінцем погодилися. Легенька музика віскі, що лилося в склянки, створила приємну інтерлюдію.

– Про що це ти говорив, Томе? – запитав містер Мак-Кой .

– З цією папською непомильністю, – сказав містер Канінґем, – вийшла вистава, якої світ не бачив.

– Ти про що, Мартіне? – запитав містер Павер.

Містер Канінґем, піднісши руку, розчепірив два грубих пальці.

– Уся свята колегія: всі кардинали, архієпископи та єпископи були "за," і тільки двоє були "проти," двоє з-поміж усіх. Цілий конклав, крім них, був одностайний. А цим двом хоч би що! Дзуськи!

– Ха! – сказав містер Мак-Кой.

– Це був німецький кардинал на ймення Доллінґ... чи Довлінґ... чи...

– Ну, людина, що її звати Довлінґ, аж ніяк не може бути німцем, це ясно як божий день, – сказав містер Павер, сміючись.

– Менше з тим, один із них був цей видатний німецький кардинал, хоч як там його звали; а інший був Джон Мак-Гейл.

– Що? – закричав містер Кернан. – Це був Йоан Туамський?

– Ти певен цього? – недовірливо запитав містер Фоґарті. – Я думав, то був якийсь італієць чи американець.

– Це був не хто інший, як Йоан Туамський, – повторив містер Канінґем.

Він випив, а решта джентльменів взяли з нього приклад.

– Там зібрались геть усі кардинали, єпископи й архієпископи з усіх кінців землі, а ці двоє затялися й усе. Вони не поступалися ні на крок, аж доки сам Папа не встав і ex cathedra не проголосив непогрішність догмою Церкви. І тої самої миті Джон Мак-Гейл, що був так запекло виступав проти, підвівся й рикнув, наче лев: "Credo!"

– Вірую! – сказав містер Фоґарті.

– Credo! – сказав містер Канінґем. – Це показало його велику віру. Він скорився, тільки-но заговорив Папа.

– А що ж Довлінґ? – запитав містер Мак-Кой .

– Німецький кардинал не скорився. Він покинув Церкву.

Слова містера Канінґема створили в уяві слухачів величний образ Церкви. Його глибокий, хрипкий голос пройняв їх словами віри й покори. Коли місіс Кернан, витираючи руки, зайшла до кімнати, там панувала врочиста атмосфера. Не порушуючи тиші, вона сперлася на бильце ліжка.

– Якось я бачив Джона Мак-Гейла, — сказав містер Кернан, — і до смерти цього не забуду.

Він повернувся до жінки, шукаючи підтримки.

– Я ж розповідав тобі, хіба ні?

Місіс Кернан ствердно кивнула.

– Це було на відкритті пам'ятника серові Джону Ґрею. Слово мав Едмунд Дваєр Ґрей – молов усяку дурню – а цей похмурий старигань стояв осторонь і дивився на того з-під своїх густих брів.

Містер Кернан насупив брови і, похиливши голову, наче розлючений бик, зиркнув на дружину.

– Боже! – вигукнув він, прибравши нормального виразу обличчя. – Я ніколи не бачив, щоб у людини були такі очі. Він неначе казав: Я знаю тебе як облупленого, синку. В нього були очі, ніби в яструба.

– Жоден з Ґреїв не був вартий і доброго слова.

Знову запала тиша. Містер Павер повернувся до місіс Кернан і сказав із несподіваною веселістю:

– Бачите, місіс Кернан, ми зробимо вашого чоловіка добрим, чесним і богобійним римським католиком.

Він обвів рукою всю компанію.

– Ми всі разом будемо говіти й каятись у своїх гріхах – Бог свідок, так воно й буде.

– Я не проти, – сказала місіс Кернан, посміхаючись трохи нервово.

Місіс Кернан вирішила, що розумніше буде приховати своє задоволення. Тож вона сказала:

– Далебі шкода того бідолаху-священика, що мусітиме тебе сповідати.

Містер Кернан спохмурнів на обличчі.

– Якщо йому щось не сподобається, – сказав він різко, – то нехай... іде собі куди-подалі. Я просто розповім йому свою сумну повість. Хіба я такий вже негідник...

Містер Канінґем швидко втрутився.

– Ми всі відкидаємо диявола, – сказав він, – разом з його ділами та пишнотою.

– Геть, Сатано! – сказав містер Фоґарті, сміючись і озираючись на інших.

Містер Павер не сказав ні слова. Він почувався незаслужено забутим. Раптом на його лиці промайнуло вдоволення.

– Все, що нам треба буде зробити, – сказав містер Канінґем, – це постояти з запаленою свічкою в руках і поновити свою хресну присягу.

– Обов'язково, Томе, не забудь свічки, – сказав містер Мак-Кой.

– Що? – сказав містер Кернан. – Я повинен мати свічку?

– Звичайно, – сказав містер Канінґем.

– Ні, хай йому грець, – палко сказав містер Кернан, — це вже занадто. Я на все згоден. На все це говіння, сповідання і... таке інше. Але... ніяких свічок! Ні, чорт забирай! Що завгодно, крім свічок!

Він трусонув головою з кумедною серйозністю.

– Ви тільки послухайте! – сказала його жінка.

– Ненавиджу свічки, – сказав містер Кернан, розуміючи, що справив ефект на авдиторію, і далі трясучи головою туди-сюди. – Ненавиджу весь цей балаган!

Усі від душі розсміялися.

– Гарний з тебе католик! – сказала його жінка.

– Ніяких свічок! – вперто повторив містер Кернан. – Ні, ні й ні!

.....

Єзуїтська церква на Ґардінер-стріт була мало не вщерть заповнена; а з бічних дверей далі заходили й заходили джентльмени. Світський братчик скеровував їх, і вони навшпиньки просувалися між лавами, аж доки не знаходили собі місця. Всі були врочисті й ошатно вбрані. Світло з-попід церковного склепіння спадало на море чорних костюмів та білих комірців, де-не-де поцятковане твідовими піджаками, на темні строкаті колони з зеленого мармуру й траурні покривала. Джентльмени повсідалися на лавах, акуратно підтягнувши колоші штанів і обережно примостивши на колінах капелюхи. Вони сиділи, випроставшись, як школярі, і слухняно дивилися на вогник червоного світла, що горів удалині, над високим вівтарем.

На одній із лав біля кафедри сиділи містер Канінґем та містер Кернан. На лаві позад них самотньо сидів містер Мак-Кой; ще далі – містер Павер та містер Фоґарті. Містер Мак-Кой марно намагався знайти собі місце біля приятелів, а коли нарешті всі розсілися в шаховому порядку, спробував пожартувати, мовляв, вони п'ятеро стирчать на лавах ніби стигми на тілі Христа. Жарт зустріли стримано, й містер Мак-Кой принишк. Навіть у нього піднесена атмосфера храму пробудила релігійні почуття. Містер Канінґем пошепки звернув увагу приятеля на містера Гарфорда, лихваря, що сидів оддалік, та містера Фанінґа, впливового секретаря виборчого комітету, що сидів безпосередньо під кафедрою, поруч новообраного члена наглядової ради. Праворуч сиділи старий Майкл Ґраймс, власник трьох позичкових кас, та небіж Дена Гоґана, що ось-ось мав обійняти посаду в мерії. Далі попереду сидів містер Гендрік, головний репортер "Фріменс Джорнел",

та бідолашний О'Керрол, давній приятель містера Кернана, колись помітна постать в ділових колах. Поступово, впізнаючи знайомі обличчя, містер Кернан став почуватися розкутіше. Капелюх, регабілітований зусиллями дружини, спочивав у нього на колінах. Він раз чи два обтягнув однією рукою манжети, другою делікатно, але міцно тримаючи капелюха за криси.

Раптом загальну увагу привернула могутня на вигляд постать, до половини задрапована білим стихарем, що саме піднімалася на кафедру. Парафіяни як один попідводилися, видобули хусточки і, розстеливши їх на підлозі, обережно стали навколішки. Містер Кернан вчинив, як усі. Тепер постать священика височіла на кафедрі на дві третини свого зросту, увінчана масивним червоним обличчям, що виднілося вгорі над балюстрадою.

Отець Бордел клякнув на коліна, обернувся до червоного вогника лямпадки і, затуливши лице долонями, став молитися. За хвилину він відкрив лице й підвівся. Парафіяни також попідводилися й посідали на лавах. Містер Кернан поклав капелюха назад на коліно, де йому й належало бути, і зосереджено уп'яв очі в проповідника. Той відточеним артистичним жестом відгорнув широкі рукави свого стихаря й повільно оглянув ряди облич. Тоді мовив:

– Бо сини цього світу в своїм поколінні мудріші, аніж сини світла. І я вам кажу: Набувайте друзів собі від багатства неправедного, щоб, коли проминеться воно, прийняли вас до вічних осель.

Отець Бордел став тлумачити уривок. У його голосі чулася впевненість. Це один із тих уступів у Писанні, сказав він, що найважче піддаються тлумаченню. Поверховому читачеві може здатися, ніби ці рядки розходяться із тією піднесеною

мораллю, що проповідував Ісус Христос. А проте, казав він своїм слухачам, саме цей текст бачиться якнайкращим дороговказом для тих, кому судилося жити світським життям, але хто не хоче йти шляхами рабів плоті. Цей уступ звернений до ділових людей, до фахівців своєї справи. Ісус Христос, маючи божественне розуміння найменшої вади в нашій людській природі, безперечно, розумів і те, що не всі люди мають покликання до релігійного життя, що переважна більшість вимушена жити в світі і, певною мірою, для світу; тож цими словами Він хотів указати їм шлях, давши за зразок тих-таки служителів мамони, що з усіх людей найменше дбали про справи духовні.

Він сказав своїм слухачам, що прийшов сюди аж ніяк не для того, щоб сіяти в серцях страх чи вимагати неможливого; він прийшов, щоб як син світу цього поговорити з своїми братами. Він прийшов до ділових людей, а тому говоритиме з ними по-діловому. Образно кажучи, він буде їм за духовного бухгальтера; тож нехай кожен слухач розкриє свою звітність, ґросбухи свого духовного життя, й подивиться, рядок за рядком, чи немає там розбіжностей із сумлінням.

Ісус Христос не ставив перед нами непосильних завдань. Спаситель розумів наші маленькі хиби, розумів слабкість нашої пропащої, грішної натури, розумів спокуси цього життя. Кінець кінцем, хто з нас не мав спокус і не спокушався, не мав грішних помислів і не грішив? Лиш однієї речі проситиме він у своїх слухачів: будьте одверті й мужні перед лицем Бога. Якщо ваші рахунки збігаються один до одного, скажіть:

– Що ж, я звірив свої рахунки. І бачу, що все добре.

Та якщо, може статися, ви знайшли якісь розбіжності, то визнайте правду, будьте щирі і скажіть, як чоловіки:

– Так, я переглянув свої рахунки. І бачу, що тут, тут і тут є помилки. Але Божа благодать незглибима, і я змінюся. Я виправлю свою звітність.

МЕРТВІ

Лілі, сторожева дочка, буквально збивалася з ніг. Не встигла вона відвести новоприбулого джентльмена до невеликої комірчини за кабінетом, що на першому поверсі, та зняти з нього пальто, як захриплий дзвоник на парадних дверях задзвонив ізнову, й вона мусила мчати через порожній коридор, щоб впустити чергового гостя. Щастя, що їй не доводилося прислуговувати ще й дамам. Міс Кейт та міс Джулія подбали про це й улаштували в ванній на другому поверсі перевдягальню для леді. Міс Кейт та міс Джулія були там – теревенили, сміялися й метушилися, виходили одна за одною на сходовий майданчик, перехилялися через поручні й гукали Лілі, питаючи, хто прийшов.

Щорічний бал у сестер Моркан – то була завжди велика подія. Хто тільки на нього не приходив: члени родини, старі родинні приятелі, хористки з хору міс Джулії, учні міс Кейт – ті з них, що були вже досить дорослі – і навіть декотрі з учнів Мері-Джейн. Ще ні разу не траплялося, щоб бал не вдався. Рік-повз-рік усе проходило бездоганно – так було, скільки сягає пам'ять, ще відтоді, як Кейт і Джулія по смерті свого брата Пета покинули дім на Стовні-беттер і забрали Мері-Джейн, свою єдину племінницю, до темного похмурого будинку на Ашерс-айленд, горішню частину якого вони винаймали в містера Фулгема, зерноторговця, що жив на першому поверсі. То було рівно тридцять років тому, не більше й не менше. Мері-Джейн, що була тоді ще маленькою дівчинкою в короткій спідничці, тепер стала головною опорою родини – вона працювала органісткою в церкві на Гаддінґтон-роад. Закінчивши музичну Академію, вона щороку влаштовувала

показовий концерт своїх учнів у горішній кімнаті концертної зали "Ентьєнт". Багато її учнів походило з заможних родин Кінґставна та Долкі-лайн. Її тітки, хоч які старезні, теж докладали свою лепту. Джулія, вже зовсім сива, й досі була провідним сопрано в церкві Адама та Еви, а Кейт, надто квола, щоб далеко виходити з дому, давала початківцям уроки музики на старому прямокутному роялі в задній кімнаті. Лілі, сторожева дочка, служила в них за покоївку. Вони жили скромно, але на їстиво грошей не шкодували – усе найвищого розбору: вишукані філе, чай по три шилінґи за пачку, найкращий пляшковий портер. Лілі рідко помилялася, купуючи замовлені харчі, тому з трьома хазяйками ладнала непогано. Метушливі, от і все. Єдине, чого вони не зносили, – це щоб їм грубили.

Певна річ, такого вечора було чого й пометушитися. Було вже по десятій, а Ґабріель з жінкою ніяк не приходив. До того ж, господині страшенно боялися, щоб Фредді Меллінс не з'явився п'яний. Вони нізащо не хотіли, щоб хто-небудь з учнів Мері-Джейн побачив його під чаркою, – коли він такий, з ним дуже важко дати раду. Фредді Меллінс завжди спізнювався, але старі дивувалися, де ж затримується Ґабріель; саме тому вони що дві хвилини виходили на сходи й питали Лілі, чи нема ще Ґабріеля або Фредді.

– О, містере Конрой, – сказала Лілі Ґабріелеві, одчинивши перед ним двері, – міс Кейт і міс Джулія чекають вас не дочекаються. Добривечір, містере Конрой.

– Знаю, знаю, – сказав Ґабріель, – та вони забули, що коли моя жінка візьметься чепуритися, це не менше як на три години.

Він стояв на килимку, зішкрібаючи сніг з голошів, а тим часом Лілі підвела його дружину до сходів і гукнула:

– Міс Кейт, прийшла місіс Конрой!

Кейт і Джулія, шкандибаючи, спустилися темними сходами. Обоє поцілували Ґабріелеву дружину, сказали, що вона, певно, геть заціпеніла на морозі, і запитали, чи з нею Ґабріель.

– Тут я, тутечки, тьотю Кейт! Ідіть нагору, я зараз піднімуся, – гукнув Ґабріель з темряви.

Він далі завзято обшкрібав сніг з голошів, а троє жінок, сміючися, подались нагору до дамської перевдягальні. Тонка поволока снігу, наче пелерина, лежала на плечах його пальта, і наче накладні носки – на його голошах. Ґудзики пальта із скрипом пропихалися через обмерзлі петельки, а з усіх щілин і складок одежі виходило холодне й пахуче надвірнє повітря.

– Знову сніг мете, містере Конрой? – запитала Лілі.

Вона провела його до комірчини й допомогла скинути пальто. Містер Конрой посміхнувся, почувши, як кумедно вона вимовила його прізвище: наче воно було з трьох складів —— і поглянув на неї. Вона була худорлява дівчина-підліток, блідолиця, з солом'яним волоссям. При світлі газового світильника в комірчині вона здавалася ще блідішою. Ґабріель пам'ятав її ще дитину: як вона сиділа внизу сходів і няньчила шматяну ляльку.

– Так, Лілі, – відказав він, – і певно, раніш як до ранку не ущухне.

Він підвів очі й подивився на стелю комірки, що вся дрижала від тупоту ніг поверхом вище, прислухався до звуків роялю, а тоді глянув на дівчину, що дбайливо склала його пальто і примостила на край полиці.

– Скажи-но, Лілі, – мовив він приязним тоном, – ти ще ходиш до школи?

– Та де ж би то, сер, – відказала Лілі, – я вже своє відівчилася. Вже по школі.

– О, – сказав Ґабріель весело, – то значить, ми скоро погуляємо в тебе на весіллі. Ти вже маєш нареченого?

Дівчина озирнулася на нього через плече і сказала з великою гіркотою в голосі:

– Теперішні чоловіки геть зледащіли: ходять, лицяються, а самі тільки й думають, як би то звести дівчину...

Ґабріель почервонів, так ніби відчув, що припустився помилки. Не дивлячись на дівчину, він струсив з ніг голоші, а тоді взявся енергійно обтирати шаликом свої лаковані мешти.

Він був високий чоловік міцної статури. Рум'янець його щік розходився аж на лоб, де розпадався на кілька безформних блідо-червоних плямок. На безволосому обличчі іскорками блискотіли шліховані лінзи та позолочена оправа окулярів, за якими ховалися ніжні тривожні очі. Його лискуче чорне волосся посередині ділилось акуратним проділом і довгою дугою лягало назад аж поза вуха, трохи в'ючися на кінцях, попід рівчиком, що залишився від капелюха.

Наґлянцувавши свої мешти, він підвівся й обтягнув жилет, щоб той краще облягав його повне тіло. Тоді раптом вийняв з кишені монету:

– Гей, Лілі, – гукнув він, кидаючи монету дівчині до рук, – сьогодні ж Різдво, чи як? Ось тобі... маленький подаруночок.

Тоді швидко попростував до дверей.

– Та що ви, сер! – крикнула дівчина, ідучи за ним. – Я не можу цього взяти, справді.

– Різдво! Різдво! – повторив Ґабріель, швидко, мало не бігцем прямуючи до сходів, і докірливо помахав на неї пальцем.

Дівчина, побачивши, що він уже на сходах, гукнула навздогін:

– Що ж, дякую вам, сер!

Перед дверима вітальні він почекав, поки не скінчиться вальс, прислухаючись до шелесту суконь, що шурхали об двері, і човгання мештів по підлозі. Йому й досі муляла серце гірка й несподівана відповідь дівчини. Слова Лілі нагнали на нього жаль, який він спробував розвіяти, поправляючи манжети й вузол на краватці. Тоді видобув з кишені на жилетці невеликий папірець і перебіг оком тези, що був накидав для своєї промови. Він вагався, чи варто цитувати рядки з Роберта Бравнінґа, – чи ж вони не надто складні для розуміння слухачів. Може краще приточити цитату з Шекспіра чи з "Мелодій" – їх-то присутні легко упізнають. Грубий стукіт чоловічих каблуків і шархання підошов нагадали йому, що тут зібрались люди трохи іншої, ніж він, культури. Він виглядатиме по-дурному, цитуючи простакам глибокодумні вірші. Вони гадатимуть, ніби він хизується своєю освіченістю. Він знову скаже щось не до речі, як ото дівчині внизу. Він завжди бере з ними не той тон. Вся його промова нікуди не годиться, це одна велика помилка – від першого до останнього слова.

Саме в цю мить тітки, а з ними і його дружина, вийшли з дамської перевдягальні. Його тітки – то були дві низенькі просто вбрані старі жіночки. Тітка Джулія була десь на дюйм вища за сестру. Її волосся, зав'язане ззаду так низько, що закривало вуха, було сиве, аж сіре, і так само сіре було її велике змарніле лице. І хоч сама вона була дебелої статури і стояла твердо й прямо, її повільні очі й розтулені губи створювали враження, ніби стара не розуміє, де вона є і що навколо діється. Тітка Кейт була трохи жвавіша. Її лице, здоровіше на вигляд, ніж у сестри, було геть поороване мереживом зморшок, мов перележале червоне яблуко, а її волосся, теж заплетене на старомодний лад, не втратило свого темногоріхового кольору.

Вони обоє дзвінко чмокнули Ґабріеля в щоку. Він був їх коханий небіж, син їх дорогої старшої сестри Елен, що була вийшла заміж за Т. Дж. Конроя з Управи портів та доків.

– Ґрета сказала, що ви сьогодні вже не поїдете назад до Монкставна, Ґабріелю, – мовила тітка Кейт.

– Атож, – сказав Ґабріель, повертаючись до дружини, – ми вже торік наїздилися, хіба ні? Пам'ятаєш, тьотю Кейт, як сильно Ґрета була перемерзла того разу? Вікна в кебі весь час деренчали, а як ми проїхали Мерріон, досередини почав задувати східний вітер. Жахлива поїздочка. Ґрета страшно застудилася.

Тітка Кейт суворо насупила брови й кивала головою на кожне слово.

– Твоя правда, Ґабріелю, твоя правда. Береженого й бог береже.

– Що ж до Ґрети, – сказав Ґабріель, – то вона пішла б додому й пішки по снігу, якби я її пустив.

Місіс Конрой засміялася.

– Не зважайте на нього, тьотю Кейт, – сказала вона. – Він такий зануда. Наказує ото, щоб Том надягав зелені окуляри, як читає ввечері, і щоранку вправлявся з гантелями, а Еву силує їсти кашу. Бідна дитина. Її від тої каші аж верне..! О, та ви нізащо не вгадаєте, що він змушує мене тепер носити!

Вона зайшлася сміхом і зиркнула на свого чоловіка, що в цей час переводив захоплені щасливі очі то на її плаття, то на лице, то на волосся. Двоє тіток теж сердечно розсміялися, бо Ґабріелева дбайливість була в них регулярним предметом для жартів.

– Голоші, – сказала місіс Конрой. – Це поки що остання його вигадка. Щоразу, коли на вулиці мокро, я мушу надягати голоші. Сьогодні він теж хотів, щоб я їх надягла, та я не згодилася. Коли й далі так піде, то скоро він купить мені водолазний скафандер.

Ґабріель нервово засміявся і, мовби для самоствердження, поправив вузол краватки, тоді як тітка Кейт мало не лягала зо см., так їй сподобався дотеп. Тітка Джулія, навпаки, перестала всміхатися, а її сумні очі вперлися поглядом у племінника. Після павзи вона запитала:

– А що воно таке – голоші, Ґабріелю?

– Голоші, Джуліє! – вигукнула її сестра. – Господи боже, ти не знаєш, що таке голоші? Їх одягають поверх... поверх взуття, скажи їй, Ґрето, чи ж не так?

– Так, – сказала місіс Конрой. – Це такі штуки з ґуми. Ми тепер обоє маємо по парі. Ґабріель каже, що на континенті їх усі носять.

– О, на континенті, – пробурмотіла міс Джулія, повільно киваючи головою.

Ґабріель нахмурив брови і сказав, немовби спересердя:

– У голошах нема нічого особливого, але Ґрета каже, що саме слово смішне, ніби з пісні отих ярмаркових співаків, що під негрів фарбуються.

– Скажи мені, Ґабріелю, – сказала тітка Кейт, тактовно переводячи розмову на інше, – ти вже певно підшукав для вас кімнату в готелі? Ґрета казала...

– О, з кімнатою все гаразд, – відказав Ґабріель. – Ми зупинимося в "Ґрешемі".

– Ну звісно, – сказала тітка Кейт, – краще й не придумаєш. А діти, Ґрето, ти не хвилюєшся за дітей?

– Це ж тільки на одну ніч, – сказала місіс Конрой. – Крім того, за ними догляне Бессі.

– Ну звісно, – знову повторила тітка Кейт. – Добре мати в домі таку помічницю, щоб на неї можна було покластися! От наша Лілі – я, правду кажучи, не знаю, що з нею діється останнім часом. Дівчину мов підмінили.

Ґабріель хотів був дещо запитати в тітки з цього приводу, але та раптом урвала розмову й задивилася на сестру, що

пошкандибала на сходи й, витягнувши шию, перехилилася через поруччя.

– Скажи мені, – сказала вона мало не роздратовано, – куди це пішла Джулія? Джуліє! Джуліє! Ти куди?

Джулія, що була вже спустилася на півпрогону, повернулася назад і церемонно оголосила:

– Фредді прийшов.

Тої самої миті оплески й фінальний акорд піяніста ознаймили, що вальс закінчився. Двері вітальні відчинилися зсередини, і вийшло кілька пар. Тітка Кейт хутко відвела Ґабріеля набік і зашепотіла йому на вухо:

– Сходи-но вниз, Ґабріелю, й подивися, будь-ласка, в якому він стані. І не пускай його, якщо він п'яний. А я певна, що він п'яний. Я певна.

Ґабріель пішов на сходовий майданчик, став коло поручнів і прислухався. З комірки долинали голоси – якісь двоє розмовляли. Тоді він упізнав сміх Фредді Меллінса. Ґабріель з шумом збіг униз.

– Така полегкість, – сказала тітка Кейт до місіс Конрой, – що Ґабріель тут. Мені завжди спокійніше на серці, коли він поряд... Джуліє, тут міс Делі та міс Павер хочуть випити чогось прохолодного. Спасибі вам за чудовий вальс, міс Делі. Ви знаменито нас усіх розважили.

Високий і дуже смаглявий чоловік із сухим зморшкуватим обличчям і шорсткими сивими вусами, що саме виходив з вітальні разом із своєю партнеркою, запитав:

– А можна й нам чогось прохолодненького, міс Моркан?

– Джуліє, – мовила тітка Кейт наказовим тоном, – тут містер Бравн та міс Ферлонґ. Відведи їх до їдальні, а з ними ще міс Делі та міс Павер.

– О, я створений задля жінок, – сказав містер Бравн, склавши губи трубочкою, аж його вуса настовбурчилися їжаком. – Знаєте, міс Моркан, жінки мене так люблять, бо...

Він не закінчив речення, а, побачивши що тітка Кейт одійшла і вже його не чує, повів трьох молодих леді до задньої кімнати. Посередині кімнати стояло два квадратові столи, зсунуті докупи. Столи були застелені великою скатертиною, яку тітка Джулія з допомогою сторожа старанно поправляла та розгладжувала. У серванті стояли ряди мисок, мисочок та склянок і купами лежали ножі, вилки й ложки. На кришці старого роялю, що правив наче за буфет, стояли наїдки та солодощі. Коло меншого серванта в кутку кімнати двоє молодих джентльменів пили пиво.

Містер Бравн повів своїх підопічних до цього меншого серванту й жартома запропонував їм пуншу – гарячого, міцного й солодкого. Коли леді відказали, що не вживають хмільного, він відкоркував для них три пляшки лимонади. Тоді попросив одного з молодих джентльменів посунутися і, взявши карафку, налив собі добру порцію віскі. Молоді джентльмени з повагою дивилися, як він робить пробний ковток.

– Боже допоможи, – сказав він, сміючись, – не хочу, та мушу, – лікар приписав.

Його сухе зморшкувате лице розпливлося широкою усмішкою, а троє молодих леді у відповідь на жарт мелодійно

захіхікали, похитуючись узад та вперед і нервово пересмикуючи плечима. Найсміливіша сказала:

– Неправда, містере Бравн, я певна, лікар би ніколи вам такого не призначив.

Містер Бравн надпив іще ковток і сказав, поставивши на лиці кумедний вираз:

– Знаєте, я наче славнозвісна міс Кессіді, яка, подейкують, мовляла: "Ну, Мері Ґраймс, як я сама не вип'ю, то примусь мене, бо я так відчуваю, що мені кортить".

Його розпашіле лице нахилилося до жінок трохи ближче, ніж дозволяв етикет, а голос його набрав вульгарного дублінського акценту, так що леді, як одна, принишкли й вислухали його тираду в мовчанці. Міс Ферлонґ, одна з учениць Мері-Джейн, запитала міс Делі, як називався той чудесний вальс, що вона заграла гостям, і містер Бравн, побачивши, що його зігноровано, переніс увагу на двох молодих джентльменів, – з них були вдячливіші слухачі.

Червонолиця молода жінка в бордовому платті зайшла до кімнати, захоплено плескаючи в долоні й вигукуючи:

– Кадриль! Кадриль!

Слідом за нею зайшла тітка Кейт і гучно оголосила:

– Нам треба двох джентльменів і трьох леді, Мері-Джейн!

– О, тут є містер Берґін та містер Керріґан, – сказала Мері-Джейн. – Містере Керріґан, чи ви б не запросили міс Павер? А

ви, міс Ферлонґ, станцюєте з містером Берґіном, гаразд? От і чудово.

– Трьох леді, Мері-Джейн, – повторила тітка Кейт.

Двоє молодих джентльменів галантно запросили дам до танцю, а Мері-Джейн обернулася до міс Делі:

– О, міс Делі, я знаю, ви втомилися, ви зіграли нам аж два вальси, але нам сьогодні так бракує дам...

– Що ж, міс Моркан, узагалі-то я не проти.

– У мене для вас чудовий партнер – містер Бартелл д'Арсі, тенор. Потім я попрошу його щось нам заспівати. Увесь Дублін тільки про нього й говорить.

– Неперевершений голос, неперевершений! – сказала тітка Кейт.

Піяніст уже вдруге заграв прелюдію до першої фігури, і Мері-Джейн поквапно вивела зрекрутованих до танцю гостей з кімнати. Вона тільки-но встигла вийти, як до покою поволі забрела тітка Джулія, весь час оглядаючись позад себе.

– Що таке, Джуліє? – спитала тітка Кейт тривожно. – Хто там?

Джулія, що тримала в руках паку серветок, обернулася до сестри і сказала простодушно, так ніби питання її здивувало:

– Це Фредді, а з ним Ґабріель.

І справді, за її спиною можна було побачити Ґабріеля, що вів на буксирі Фредді Меллінса. Цей останній був чоловік років сорока, подібний до Ґабріеля і зростом, і статурою, але з дуже покатими плечима. Його вид був м'ясистий і безкровний, і тільки товсті обвислі вуха й широкі крила його носу були ледь-ледь червоні. Він мав грубі риси обличчя, приплюснутий ніс, опукле й похиле чоло, припухлі й закопилені губи. Очі з тяжкими повіками і розкуйовджене рідке волосся надавали йому сонливого вигляду. Він од душі реготав гучним високим реготом – його розвеселила та історія, що він розповідав Ґабріелеві на сходах, – і водночас активно тер кісточками пальців лівої руки своє ліве око.

– Добривечір, Фредді, – сказала тітка Джулія.

Фредді Меллінс побажав обом міс Моркан доброго вечору – його інтонація була наче трохи розв'язна, але це через його завжденне заїкання – а тоді, побачив містера Бравна, що скалив до нього зуби, сидячи коло серванту, непевною ходою перетнув кімнату й заходився півголосом повторювати історію, що нею був уже недавно поділився з Ґабріелем.

– Як він? Так виглядає, що не дуже п'яний? – спитала тітка Кейт у Ґабріеля.

Ґабріель був нахмурений, але швидко розгладив чоло і сказав:

– Зовсім трошки. Вважай що тверезий.

– Але безсоромник! – сказала вона. – Та ж напередодні Нового Року його сердешна мати змусила його скласти присягу тверезости! Ну але менше з тим, ходімо до вітальні.

Перед тим, як вийти з кімнати, вона подала містерові Бравну знак пересторогу, насупившись і похитавши туди-сюди вказівним пальцем. Містер Бравн кивнув у відповідь і, коли вона вийшла, мовив до Фредді Меллінса:

– Ну, Фредді, зараз я наллю тобі лимонади, щоб ти трохи прочуняв.

Фредді Меллінс, що якраз наближався до кульмінаційного моменту своєї розповіді, нетерпляче відмахнувся від пропозиції, але містер Бравн спершу зауважив співрозмовникові, що в того геть розтріпалась одежа, а тоді налив і подав йому повну склянку лимонади. Фредді Меллінс механічно взяв подану склянку в ліву руку, а правою так само механічно заходився поправляти св. одяг. Містер Бравн, скривившись у посмішці, налив собі віскі, а тим часом Фредді Меллінс, не встигши до пуття викласти отой кульмінаційний момент, вибухнув приступом пронизливого грудного см. і, відставивши так і не надпиту, повну по вінця склянку лимонади, почав терти ліве око кулаком лівої руки, через сміх повторюючи слова своєї останньої фрази.

.....

Ґабріелеві хотілось затулити вуха, щоб тільки не чути, як Мері-Джейн грає притихлим гостям свою складену ще в Академії композицію, повну рулад і карколомних пасажів. Він любив музику, але ця композиція здавалась йому геть позбавленою мелодійности, і він сумнівався, чи решта слухачів, що так припрошували Мері-Джейн зіграти на роялі, дочували хоч би якусь мелодію. Четверо джентльменів, що, зачувши звуки роялю, прийшли з буфету і стали в дверях послухати, за кілька хвилин тихо пішли геть – спочатку двоє, потім інші двоє. Здавалося, єдині, хто уважно стежить за розвитком мелодії, – це сама Мері-Джейн (її руки енергійно перебігали по клавішах,

а в павзах застигали у повітрі наче руки жриці, що кидає прокляття на єретика) і тітка Кейт, що стояла збоку при роялі й перегортала сторінки нот.

Ґабріелеві різав очі яскравий блиск навощеної підлоги, що аж сяяла у світлі величезної люстри, і він перевів погляд на стіну понад роялем. Там висіла картина, – Ромео та Джульєтта на балконі, —— а поряд тканий килимок із зображенням двох маленьких принців, замордованих у Тавері, – тітка Джулія сама, ще дитиною, виткала його з червоної, голубої та коричневої вовни. Мабуть у школі, до якої сестри ходили в дитинстві, їх навчали різного рукоділля, бо колись його мати зшила йому до дня народження жилет з бордового табінету – з вишитими лисенятками, коричневою сатиновою оторочкою та круглими червоними ґудзиками. Дивно, що його мати не мала хисту до музики, хоча тітка Кейт завжди називала її інтелектуальним світочем родини Морканів. І Кейт, і Джулія завжди гордилися своєю поважною, статечною сестрою. Її фотографія в рамочці стояла на полиці перед високим дзеркалом-трюмо. На знімку Елен Конрой тримала на колінах розгорнуту книжку і щось у н. показувала Константинові, який, одягнутий у моряцький костюм, лежав коло її ніг. Дбаючи, щоб у родинному житті все було чинно й поважно, вона сама вибрала імена для своїх синів. Це завдяки їй Константин тепер за старшого вікарія в Болбріґґені, а Ґабріель здобув учений ступінь у Королівському університеті. Тінь лягла на Ґабріелеве лице, коли він згадав, як завзято мати опиралась проти його шлюбу з Гретою. Материні зневажливі слова назавжди в'їлися йому в пам'ять: одного разу вона прозвала Ґрету сільською пройдою, що було геть неправда. Саме Ґрета доглядала її в кам'яниці у Монкставні протягом тої довгої хвороби, що стала для матері останньою.

Він почув, що Мері-Джейн уже дограє свою композицію: вона знову заграла вступну мелодію з довжелезними гамами

після кожного такту. Він чекав, поки вона закінчить, і почуття образи в його серці потрохи влягалося. Композиція завершилася тремоло у верх. октаві й фінальною низькою октавою в басах. Мері-Джейн нагородили гучними оплесками, але вона, зашарівшись і нервово згорнувши ноти, втекла з кімнати. Найзавзятіше плескали четверо джентльменів, що подались були до буфету, а тепер, коли музика змовкла, повернулись до вітальні й знову стали при дверях.

Почалося лансьє. Ґабріель опинився в парі з міс Іворс. То була говірка леді невимушених манер, з веснянкуватим обличчям і вирлатими коричневими очима. Її плаття було не декольтоване, й комірець був застібнутий великою брошкою з емблемою Ірландії.

Коли всі стали на свої місця, вона сказала різко:

– Я буду з вами сваритися, Ґабріелю.

– Зо мною? – спитав Ґабріель.

Вона суворо кивнула головою.

– А в чому річ? – запитав Ґабріель. Поважність її тону й манер викликала в нього посмішку.

– Хто такий Ґ. К. – відказала міс Іворс, уп'явшись у нього поглядом.

Ґабріель почервонів і вже хотів був наморщити чоло, так ніби не розумів, про що йдеться, коли вона сказала в лоб:

– О, свята невинність! Я розізнала, що це ви пишете статті для "Дейлі експресс". І вам не соромно?

– А чого мені має бути соромно? – спитав Ґабріель, примружуючи очі й пробуючи всміхнутися.

– Ну то мені за вас соромно, – одрубала міс Іворс. – Хто б подумав, що ви пишете для такої нікчемної газетки. Я й не знала, що ви англофіл.

Вираз спантеличення з'явився в Ґабріеля на обличчі. Він і справді щосереди вів у "Дейлі Експресс" колонку "Нові видання", дістаючи за це п'ятнадцять шилінґів. Та це аж ніяк не робило його англофілом. Книги, що він діставав на рецензію, були йому дорожчі за отой нещасний чек. Він любив торкатись пальцями нової палітурки й перегортати сторінки допіру видрукуваних книжок. Мало не щодня після викладів у коледжі він прямував на набережну до букіністичних крамниць: до Гікі на Бечелорс-вок, до Вебба чи Мессі на Астонс-квей або до О'Клоїссі в бічному завулку. Він не знав, як відповісти на зроблений йому закид. Хотів був одказати, що література вища за політику. Однак вони з міс Іворс приятелювали вже багато років, і їх життєві шляхи завжди йшли біч-о-біч, спочатку в університеті, а потім на викладацькій роботі: в розмові з нею така пафосна фраза лунатиме по-дурному. Він і далі кліпав очима, пробував посміхнутися й мурмотів, затинаючись, що в літературних рецензіях нема ніякої політики.

Коли вони знову зустрілися в танці, він був усе ще розгублений і неуважний. Міс Іворс швидко взяла його долоню в свою теплу руку і сказала м'яким товариським тоном:

– Не переймайтесь, я пожартувала. Скоріш, наша черга розходитись.

Коли вони знову зійшлися разом, вона завела мову про університетське питання, і Ґабріель почувся вільніше. Один товариш показав був їй Ґабріелеву рецензію на вірші Бравнінґа. – ось як вона дізналася, хто пише для "Експресса". Щоправда, сама рецензія їй сподобалась, і то дуже. Тут міс Іворс раптом мовила:

– О, містере Конрой, цим літом ми плануємо вибратися на Аранські острови. Може б і ви нам склали компанію? Ми хочемо пробути там цілий місяць. Берег океану – там так чудово. Ви просто мусите поїхати з нами. Там буде містер Кленсі, містер Кілкеллі й міс Кетлін Кірні. Та й Ґреті там сподобається, якщо вона теж поїде. Адже вона родом з Коннахта, хіба ні?

– Її батьки звідтіля, – сказав Ґабріель коротко.

– То ви поїдете, правда ж? – запитала міс Іворс, заохотливо поклавши свою теплу руку йому на плече.

– Річ у тім, – сказав Ґабріель, – що я вже домовився поїхати в одне місце...

– Куди ж це? – запитала міс Іворс.

– Розумієте, я щороку їжджу в подорож велосипедом з кількома приятелями, і тому...

– Так, але куди? – перепитала міс Іворс.

– Ну, як правило, десь до Франції, до Бельгії чи до Німеччини, – сказав Ґабріель зніяковіло.

– І чого ж це ви їдете до Франції чи Бельгії, – сказала міс Іворс, – замість подорожувати власною країною?

– Ну, – сказав Ґабріель, – почасти для того, щоб вивчати мову, а почасти просто для різноманітности.

– А хіба у вас нема своєї, ірландської мови, щоб її вивчати? – запитала міс Іворс.

– Знаєте, якщо на те пішло, – сказав Ґабріель, – то ірландська – не моя мова.

Пари, що стояли поряд, обернулися, прислухаючись до цього перехресного допиту. Ґабріель нервово роззирнувся і спробував не втрачати доброго гумору в цій незручній ситуації, від якої все його чоло залилося рум'янцем.

– Хіба у вас нема рідного краю, щоб по ньому подорожувати, – не вгавала міс Іворс, – Та ви ж нічогісінько не знаєте про свою країну та свій народ.

– Сказати по правді, – зненацька відрізав Ґабріель, – то мене вже нудить од цієї країни, просто нудить!

– Чому? – запитала міс Іворс.

Ґабріель промовчав, розпалений власною різкою відповіддю.

– Чому? – повторила міс Іворс.

Пора було мінятись дамами, а що Ґабріель і далі мовчав, то міс Іворс сказала поблажливо:

– Звісно, вам нічого відповісти.

Ґабріель спробував приховати своє збентеження, зосередившись на танці. Помітивши кислий вираз на її обличчі, він уникав зустрічатися з нею поглядом. Та коли вони зійшлися в загальному колі, він з подивом відчув, як його міцно взяли за руку. Вона дивилася на нього спід лоба запитальним поглядом, аж поки він не посміхнувся. А тоді, коли вервиця танцівників знову пішла в рух, стала навшпиньки й шепнула йому на вухо:

– Англофіл!

Коли танець закінчився, Ґабріель пішов у дальній куток кімнати, де сиділа мати Фредді Меллінса. То була повна дрягла стара жінка з геть сивим волоссям. Вона говорила, злегка затинаючись, так само, як і її син. Їй донесли, що Фредді вже прийшов і що він, вважай, тверезий. Ґабріель запитав, як їй пливлося з Шотландії. Вона жила в Ґлазґо разом із своєю заміжньою дочкою і приїжджала в Дублін раз на рік – у гості. Вона відповіла сумирним тихим голосом, що подорож пройшла чудово і капітан був до неї дуже уважний. Вона також розповіла, який красивий будинок має її дочка в Ґлазґо і як багато в них там друзів. Поки стара просторікувала, Ґабріель спробував викинути з голови усяку згадку про неприємний інцидент з міс Іворс. Звісно, дівчина, чи жінка, чи хто вона там така, – велика ентузіястка, але на все свій час. Може він і не повинен був відповідати їй так різко. Та однак вона не мала права так-от перед усіма прозивати його англофілом, хоч би й жартома. Вона хотіла зробити з нього посміховисько, шпигаючи дурними питаннями й витріщаючись на нього своїми кролячими очима.

Він побачив свою жінку, що пробиралася до нього поміж вальсуючими парами. Підійшовши, вона мовила йому на вухо:

– Ґабріелю, тьотя Кейт хоче, щоб ти нарізав гуску, як завжди. Міс Делі наріже свинячу ногу, а я займуся пудингом.

– Гаразд, – сказав Ґабріель.

– Тьотя Кейт закличе молодь повечеряти раніше, зразу після вальсу, так що з нами за столом будуть самі свої.

– Ти танцювала? – запитав Ґабріель.

– Звичайно ж танцювала. Ти хіба мене не бачив? Про що це ти сперечався з міс Іворс?

– З чого ти взяла, що я з нею сперечався? Зовсім ні. Це вона тобі сказала?

– Принаймні так я зрозуміла з її слів. Я тут пробую розкрутити містера Д'Арсі, щоб він нам заспівав. Страшенно пихатий тип.

– Не було ніякої суперечки, – мовив Ґабріель понуро, – просто вона хотіла, щоб я поїхав з ними в подорож на захід, а я сказав, що не можу.

Його жінка захоплено сплеснула руками й ледь підстрибнула.

– Ой, Ґабріелю, поїдьмо, поїдьмо – вигукнула вона. – Я так хочу знову побачити Ґелвей.

– Можеш їхати сама, як маєш охоту, – сказав Ґабріель холодно.

Вона подивилася на нього якусь мить, а тоді повернулася до місіс Меллінс і сказала:

– Милий у мене чоловік, нічого не скажеш. Правда, місіс Меллінс?

Поки вона прокладала собі шлях назад через кімнату, місіс Меллінс, не звернувши ні найменшої уваги на кинуту від місіс Конрой репліку, далі повела своє, розповідаючи Ґабріелеві про Шотландію та мальовничі шотландські краєвиди. Зять щороку відвозив їх з дочкою на озера, і вони всі разом ходили рибалити. Її зять був неперевершений рибалка. Одного дня він упіймав рибину, чудову, велику-превелику рибину, й кухар у готелі зготував її їм на обід.

Ґабріель сливе не слухав, що вона говорить. Тепер, коли вже йшлося до вечері, він знову почав думати про свою промову й про цитату з Бравнінґа. Побачивши Фредді Меллінса, що прямував через кімнату, щоб поговорити з матір'ю, Ґабріель звільнив для нього місце, а сам пішов і став у ніші при вікні. Вітальня вже спорожніла, з задньої кімнати чувся брязкіт ножів та виделок. Ті, хто ще лишався у вітальні, здавалося, втомились танцювати й тихо розмовляли між собою в невеликих групках. Ґабріелеві вологі тремтячі пальці дріботіли по холодній шибі вікна. Яка прохолода, певно, надворі! Як приємно було б прогулятися самому, спочатку вздовж річки, а тоді через парк! Сніг лежатиме на вітті дерев і блискучою шапкою покриватиме обеліск Веллінґтона. Яка ж це була б насолода, зовсім не те, що сидіти тут за вечерею!

Він перебрав у пам'яті головні пункти своєї промови: ірландська гостинність, сумні спогади, Три Грації, Париж, цитата з Бравнінґа. Він повторив про себе фразу із своєї рецензії: "Здається, ніби слухаєш музику зболеної роздумами душі". Міс Іворс похвалила ту рецензію. Чи похвала була щира? Чи є в цієї жінки якесь справжнє життя поза отим показним патріотизмом? До сьогоднішнього вечора між ними ще ніколи не було ніякого тертя. У нього руки опускалися від думки, що

вона теж сидітиме за вечерею і, поки він буде промовляти, свердлитиме його своїм критично-іронічним поглядом. Мабуть, вона була б тільки рада, якби промова не вдалася. Раптом у нього в голові зблиснула ідея, що додала йому сміливости. Він скаже, натякаючи на тітку Кейт і тітку Джулію: "Те покоління, що ось уже відходить від нас, мало свої хиби, але я особисто вважаю, що йому були властиві певні риси: гостинність, людяність, почуття гумору – яких новому, вельми поважному й над міру освіченому поколінню, що допіру вбивається в пір'я, відчутно бракує". Чудово: це буде камінь у город міс Іворс. Що з того, що його тітки – всього-на-всього дві темні старі.

Його увагу привернув тихий гомін, що пішов поміж гостями. Від дверей на середину кімнати продефілював містер Бравн, галантно ведучи міс Джулію, що спиралася йому на руку й усміхалась, похиливши голову. Спорадичні вибухи оплесків супроводжували їх на шляху до роялю. Коли Мері Джейн усілася на стілець, а тітка Джулія, вже не всміхаючись, повернулась на півоберта, щоб усі могли її добре чути, оплески поступово вщухли. Ґабріель упізнав мелодію. То була прелюдія до улюбленої пісні тітки Джулії: "У весільному платті". Тітчин голос звучав сильно й виразно, пристрасними трелями розливаючись по кімнаті. Тітка співала дуже швидко, а проте не пропускала ні найменшого форшлагу. Дослухаючись до голосу й не дивлячись на саму співачку, можна було пережити захопливе відчуття бистрого й упевненого польоту. Коли пісня скінчилася, Ґабріель разом з іншими гостями довго й голосно плескав у долоні. Такі самі оплески доносилися від невидимих слухачів з їдальні. Овація була така щира, що тітка Джулія аж зашарілася, забираючи з пюпітра старий оправлений у шкуру співаник з своїми ініціялами на обкладинці. Фредді Меллінс, що слухав пісню, нахиливши голову набік, щоб краще чути, аплодував і далі навіть тоді, коли загальні оплески вже стихли, і з запалом говорив щось до своєї матері, яка поволі й поважно кивала головою на знак згоди. Нарешті, втомившись

аплодувати, він зірвався з місця й побіг через кімнату до тітки Джулії. Він обома руками ухопив тітчину руку і трусив її, коли бракувало слів або сильне заїкання не давало говорити.

– Я оце якраз казав матері, – говорив він, – що я ще не чув, щоб ви так гарно співали, справді. Я ще не чув, щоб ваш голос звучав так, як сьогодні. Сьогодні це було щось несамовите. О! Повірте мені, це свята правда. Моє вам слово. Я ще ніколи не чув, щоб ваш голос був такий свіжий і... такий чистий. От.

Тітка Джулія широко всміхалася й мурмотіла щось ніби "дякую за комплімент", стараючись визволити руку з його хватки. Підійшов містер Бравн з розпростертими руками і, звертаючись до гостей наче ярмарковий циркач, що представляє глядачам якусь чудасію, мовив:

– Міс Джулія Моркан, моє нове відкриття!

Він сам сердечно розсміявся на свої слова, але Фредді Меллінс повернувся до нього і сказав:

– Не знаю, не знаю, Бравне, щодо відкриття. Це в неї як коли. Але мушу сказати, що за моєї пам'яті вона ніколи ще не співала й наполовину так гарно. Що правда, то правда.

– Я теж ніколи ще не чув од неї такого співу, – сказав містер Бравн. – Сьогодні її голос набагато кращий, ніж раніше.

Тітка Джулія здвигнула плечима і мовила трохи гордовито:

– Коли вже говорити про голос, то я і тридцять років тому співала дуже непогано.

– Я не раз говорила Джулії, – з притиском сказала тітка Кейт, – що вона марнує свій талант у тому хорі. Та чи ж вона мене послухалась?

Вона обернулась до гостей, немовби нарікаючи на вперту дитину й апелюючи до здорового глузду присутніх. Тітка Джулія тим часом дивилася кудись прямо перед собою, а її лицем раз-у-раз перебігав легкий усміх – вона поринула в спогади.

– Ні ж бо, – вела далі тітка Кейт, – вона нікого не слухалася й чути не хотіла нічиєї ради. Гарувала в тому хорі день і ніч, день і ніч. Різдво, шоста ранку, а вона вже там. І яка їй за все це дяка?

– Може, вона трудилася задля слави Господньої, тьотю Кейт? – з усмішкою запитала Мері-Джейн, повернувшися кругом на обертовій табуретці.

Тітка Кейт рвучко обернулася до племінниці й відказала:

– Не знаю, як там щодо слави Господньої, але з боку Папи це було просто непорядно – повикидати з хору жінок, що тяжко працювали там усеньке життя, й набрати на їх місце шмаркатих хлопчаків. Нехай Папа зробив це задля добра Церкви, та все одно це несправедливо, Мері-Джейн, несправедливо й неправильно.

Вона вже розпалилася й була б далі обставала в обороні своєї сестри, бо справа з хором лежала їй близько серця, але Мері-Джейн, побачивши, що всі танцювальники вже повертаються до вітальні, втрутилася:

– Тьотю Кейт, ви вводите у спокусу містера Бравна, адже ж він і так не нашої віри.

Тітка Кейт повернулася до містера Бравна, який оскалив зуби, почувши, що говорять про його релігію, і сказала спересердя:

– О, я не заперечую, що Папа мав рацію. Я ж тільки дурна стара жінка, не мені сперечатися проти Папи Римського. Але ж є такі речі, як звичайна людська ввічливість і вдячність. Якби я була на місці Джулії, то сказала б це єгомості отцю Гілі прямо в очі...

– І до того ж, тьотю Кейт, ми всі страшенно хочемо їсти, а коли хочеться їсти, завжди тягне сваритися.

– І коли в горлі пересохло, теж тягне сваритися, – додав містер Бравн.

– Так що ходімо краще до вечері, – сказала Мері-Джейн, – а дискусію закінчимо потім.

На сходовому майданчику перед вітальнею Ґабріель побачив свою жінку та Мері-Джейн, що вмовляли міс Іворс лишитися на вечерю. Проте міс Іворс, що вже вдягла капелюшок і тепер застібала свій плащ, не піддавалася на вмовляння. Вона була нітрохи не голодна і вже й так пробула на гостині довше, ніж дозволяв час.

– Всього десять хвилин, Моллі, – казала міс Конрой. – Ти ще скрізь устигнеш.

– Ви стільки танцювали, –сказала Мері-Джейн, – треба ж дати собі заслужену винагороду.

– Я справді не можу, – сказала міс Іворс.

– Певно, вам у нас нітрохи не сподобалося, – сказала Мері-Джейн розпачливо.

– Та що ви, мені все дуже навіть сподобалося, – сказала міс Іворс, – але тепер я справді мушу бігти.

– Але як же ж ти доберешся додому? – запитала місіс Конрой.

– Та мені недалеко: два кроки вздовж набережної.

Ґабріель, повагавшись якусь мить, мовив:

– З вашого дозволу, міс Іворс, я проведу вас додому, якщо ви справді мусите йти.

Та міс Іворс була непохитна.

– Не хочу про це й чути, – вигукнула вона. – Ради бога, йдіть вечеряти і не турбуйтеся за мене. Я цілком можу подбати про себе сама.

– Яка ти кумедна, Моллі: впираєшся, наче мала дівчинка, – сказала місіс Конрой одверто.

– Beannacht libh, – сказала міс Іворс і, сміючися, збігла сходами вниз.

Мері-Джейн із сумовито-збентеженим виразом на обличчі проводжала її поглядом, а місіс Конрой перехилилася через перила, щоб почути, як зачиняться вхідні двері. Ґабріель

запитав себе, з якої причини міс Іворс пішла так поквапно. Втім, не схоже, щоб вона була в поганому гуморі: йдучи, вона сміялася. Він розгублено дивився на сходи.

Цієї миті з їдальні вийшла, шкандибаючи, тітка Кейт; вона мало руки не заламувала з відчаю.

– Де Ґабріель? – гукала вона. – Де на бога запропався Ґабріель? Усі чекають, усе готове, а нема кому покраяти гуски!

– Тут я, тьотю Кейт, – вигукнув Ґабріель з раптовим запалом, – і готовий покраяти ціле стадо гусей, як буде треба.

Груба коричнева гуска лежала на одному кінці столу, а на другому кінці, на підстилці з гофрованого паперу, рясно всіяного листочками петрушки, лежала величезна свиняча нога, обчищена з шкури й посипана тертими сухариками, з паперовою торочкою, перемотаною навколо кости, а поряд – кружало пряної яловичини. Між цими двома полюсами ішли паралельні ряди десертів: дві невеличкі башточки з желе, жовтого та червоного, пласка тар., повна нарізаного кубиками бланмаже та червоного джему, великий зелений таріль у формі листка з ручкою, зробленою, наче стебельце, а на ньому кетяги фіолетових родзинок та купки чищеного мигдалю, ще один такий самий таріль із великою прямокутною купкою грецького інжиру, мисочка солодкого крему, посипаного тертим мускатним горіхом, чаша, наповнена шоколадками й іншими солодощами в золотих та срібних обгортках, і скляна ваза, з якої стирчали довгі прутики салери. В центрі столу, наче вартові коло підносу, що тримав на собі цілу піраміда помаранчів та яблук, височіли дві старомодні пузаті карафки з кришталю, одна з портвейном, а інша з темним хересом. На квадратовому роялі з закритою кришкою стояв, чекаючи своєї черги, пудинг у величезній жовтій мисці, а за ним три батареї пляшок з портером, елем та мінеральною водою, вишикувані

відповідно до кольору їх одностроєю: на пляшках з елем та портером етикетки були чорні з коричневим та жовтим, а на воді – зелені, наклеєні навскоси.

Ґабріель сміло сів у голові столу й, подивившись на лезо ножа, чи гостре, з силою застромив виделку в гусака. Тепер він почувався зовсім невимушено, бо був мастак у нарізанні гусок, а крім того просто полюбляв сидіти в голові багато обставленого столу.

– Міс Ферлонґ, вам що покласти? – запитав Ґабріель. – Крильце чи шматочок грудки?

– Шматочок грудки, будь-ласка.

– А вам, міс Гіґґінс?

– О, мені однаково, містере Конрой.

Поки Ґабріель та міс Делі передавали гостям тар. з гускою або із свининою чи пряною яловичиною, Лілі ходила від гостя до гостя із загорнутим у білу серветку полумиском гарячої борошнистої картоплі. Картопля – то була ідея Мері-Джейн. Мері-Джейн хот. ще подавати до гуски яблучний сос, але тітка Кейт заявила, що звичайна смажена гуска без яблучного сосу – це й так цілком непогана страва, кращої й не треба. Мері-Джейн обслужила своїх учнів, пильнуючи, щоб їм діставалися найсмачніші шматки, а тітка Джулія з тіткою Кейт відкорковували й розносили пляшки з портером та елем – для чоловіків, та з мінеральною водою – для дам. У кімнаті було повно метушні, сміху й гамору: лунали розпорядження й зустрічні розпорядження, дзвеніли ножі та вилки, з пляшок, хлопаючи, вилітали корки. Ґабріель, наклавши всім гостям по порції, узявся роздавати ще, по другому колу, так і не

поклавши ні шматочка на свою тарілку. Гості голосно запротестували, тож Ґабріель пішов на поступку і зробив затяжний ковток портеру: краяння гуски виявилось гарячою роботою. Мері-Джейн уже спокійно сіла вечеряти, а тітка Джулія з тіткою Кейт усе ще дибали навколо столу, наступаючи одна одній на п'яти, загороджуючи собі навзаєм дорогу і даючи одна одній вказівки, яких ні та, ні друга не слухали. Містер Бравн благав їх сідати за стіл і братися до вечері, йому вторував і Ґабріель, але тітки відповідали, що вечеря ніде не втече. Нарешті Фредді Меллінс підвівся і, спіймавши тітку Кейт, серед загального сміху всадовив її на крісло.

Коли всі вже були як слід обслужені, Ґабріель сказав з усмішкою:

– Ну, якщо хтось хоче ще, як мовлять у народі, добавочки, нехай скаже.

Хор голосів закликав його й самому братися до їди, а Лілі принесла три картоплини, збережені спеціяльно для нього.

– Що ж, гаразд, пані й панове, – сказав Ґабріель, зробивши ще одни підготовчий ковток. – У такому разі, будьте ласкаві на кілька наступних хвилин забути про моє існування.

Він узявся їсти й не брав участи в розмові, що точилася між гостями, поки Лілі прибирала тар. Темою була оперна трупа, що в ту пору саме виступала в Королівському театрі. Містер Бартелл Д'Арсі, тенор, смаглявий чоловік з елегантними чорними вусами, дуже хвалив провідне контральто цієї трупи, але міс Ферлонґ критикувала трупу за досить вульгарний стиль постановки. Фредді Меллінс сказав, що в театрі

пантоміми в другій дії виступає негритянський вождь, і от у нього просто неперевершений тенор.

– Ви його чули? – запитав він містера Бартелла Д'Арсі.

– Ні, – недбало відказав той.

– Бо, – пояснив Фредді Меллінс, – я хотів би знати, якої ви про нього думки. Я особисто гадаю, що в нього видатний голос.

– Фредді завжди любить розкопати щось "видатне," – сказав містер Бравн фамільярно.

– А чого це він не може мати голосу? – різко запитав Фредді Меллінс – Тільки тому, що він чорний?

Відповіді не було, питання так і повисло в повітрі. Після хвилинної мовчанки Мері-Джейн ізнов заговорила про оперу. Один з її учнів дав був їй квиток на "Міньон". Звісно, все було дуже гарно, але їй увесь час наверталась на згадку бідолашна Ґеорґіна Бернс. Містер Бравн удався ще далі в минуле і згадав давні італійські трупи, що колись гастролювали в Дубліні: Тьєтьєнс, Ільме де Мурзка, Кампаніні, великого Требеллі, Джульєтті, Равеллі, Арамбуро. Ото були дні, сказав він, коли в Дубліні можна було почути щось схоже на спів. Він розповів також, як горішній балкон у старому Королівському театрі був день-у-день переповнений, як один італійський тенор п'ять разів співав на біс "Хай я загину як солдат" і щоразу брав верхнє "до," і як, бувало, хлопці з галірчини в запалі випрягали коней з карети якоїсь видатної примадонни й самі везли її до готелю. Чому тепер більше не ставлять великих давніх опер, запитав він, як-от "Дінора" чи "Лукреція Борджія"? Бо теперішні співаки не мають голосу, щоб їх співати, ось чому.

– Смію сказати, – мовив містер Бартелл Д'Арсі, – що сьогодні теж, як і колись, є багато хороших співаків.

– Ну й де вони? – виклично запитав містер Бравн.

– В Лондоні, Парижі, Мілані, – тепло відповів містер Бартелл Д'Арсі. – Карузо, наприклад, нічім не гірший, а може й кращий за будь-кого з тих, що ви про них згадували.

– Може й так, – сказав містер Бравн, – але сказати по правді, я в цьому дуже сумніваюся.

– О, я б усе віддала, щоб тільки почути Карузо, – сказала Мері-Джейн.

– Про мене, – сказала тітка Кейт, що саме обгризала кістку, – то був один-єдиний справжній тенор. Тобто, один-єдиний, який мені справді подобався. Та боюся, ніхто з вас про нього й не чув.

– Як його звали, міс Моркан? – запитав містер Бартелл Д'Арсі ввічливо.

– Паркінсон, – відповіла міс Кейт. – Я слухала його, коли він був на вершині слави, і мушу сказати, він мав найчистіший тенор, який коли-небудь лунав з людських уст.

– Дивно, – сказав містер Бартелл Д'Арсі. – Я ніколи навіть не чув про нього.

– Так, так, міс Моркан має рацію, – сказав містер Бравн. – Я чував про старого Паркінсона, але сам його не слухав – надто вже давно то було, не за мого віку.

– Прекрасний, чистий, солодкий і м'який англійський тенор, – сказала міс Моркан захоплено.

Коли Ґабріель упорався з своєю порцією, до столу подали пудинг. Знову почулося брязкання ложок та виделок. Ґабріелева жінка ложкою накладала пудинг у миски й передавала їх далі. По дорозі миски перехоплювала Мері-Джейн і докладала в них малинового чи помаранчевого желе або бланмаже та джему. Пудинг зготувала тітка Джулія, і всі його дуже хвалили. Сама ж тітка Джулія бідкалася, що він не досить коричневий.

– Сподіваюся, міс Моркан, що я-то для вас досить коричневий, – сказав містер Бравн, натякаючи на своє прізвище, – адже ми в родині такі з діда-прадіда.

Всі джентльмени крім Ґабріеля скуштували трохи пудингу, щоб зробити приємне тітці Джулії. Ґабріель ніколи не їв солодкого, тож йому залишили салеру. Фредді Меллінс теж узяв прутик салери і з'їв до пудингу. Йому сказали, що салера дуже помагає на хвороби крови, а він саме лікувався від недокрів'я. Місіс Меллінс, що мовчала протягом усієї вечері, сказала, що її син десь так за тиждень поїде на гору Меллерей. Гості почали говорити про гору Меллерей: про те, яке чисте там повітря, які гостинні тамтешні ченці, і про те, що місцева братія ніколи не просить у пожильців ніякої плати.

– Ви хочете сказати, – запитав містер Бравн недовірливо, – що можна так-от запросто приїхати до них, жити собі, наче в готелі, і розкошувати на всьому готовому, а тоді забратися й не заплатити ні гроша?

– Ну, більшість людей, від'їжджаючи, жертвують монастиреві певну суму.

– Хотів би я, щоб і в нас, протестантів, було щось таке, як оцей монастир, – зізнався містер Бравн.

Він був вражений, почувши, що ченці ніколи не розмовляють, встають о другій ночі, а сплять у трунах. Він запитав, нащо вони це роблять.

– Такий устав їхнього ордену, – твердо сказала тітка Кейт.

– Я розумію, але нащо воно треба? – запитав містер Бравн.

Тітка Кейт повторила, що так велить устав, і край. Містер Бравн, здавалося, й далі був спантеличений. Фредді Меллінс пояснив йому, як міг, що ченці стараються спокутувати всі гріхи, поскоювані в світі. Пояснення було не дуже ясне, бо містер Бравн вищирив зуби в посмішці й запитав:

– Ідея, звісно, гарна, та чого ж при цьому не можна спати в нормальному зручному ліжку на пружинах?

– Труна, – сказала Мері-Джейн, – має нагадувати їм про їхню остаточну долю.

Тема розмови ставала надто похмурою, тож її похоронили в мовчанні. Чути було тільки, як місіс Меллінс упівголоса сказала своєму сусідові:

– Вони дуже хороші люди, ці ченці. Дуже побожні.

Родзинки, мигдаль та інжир, яблука та помаранчі, шоколадки й інші солодощі передавалися круг столу, а тітка Джулія запрошувала всіх гостей випити чи то портвейну, чи то хересу. Містер Бартелл Д'Арсі спочатку не хотів ні того, ні другого, але один із сусідів підштовхнув його ліктем і

прошепотів йому щось на вухо, після чого містер Д'Арсі дозволив наповнити свою склянку. Поступово, в міру того, як наповнювались останні склянки, розмова завмерла. Настала тиша; її порушувало тільки булькання вина й совгання крісел. Міс Моркан, усі троє, вп'яли очі в скатертину. Хтось кашлянув раз або два, а тоді кілька джентльменів злегка постукали по столі, даючи сигнал до тиші. Запала мовчанка, й Ґабріель, відсунувши назад своє крісло, підвівся з-за столу.

Знову хтось постукав по столі, вже голосніше, на знак заохочення, а тоді все стихло. Ґабріель уперся тремтячими пальцями в скатертину і нервово посміхнувся присутнім. Зустрівшись очима з двома рядами повернутих до нього облич, він перевів погляд угору, на канделябр. На роялі грали вальс, і Ґабріель чув шерхотання суконь об двері вітальні. Надворі, на засніженій набережній, мабуть, стоять люди, задивляючись на освітлені вікна й дослухаючись до звуків вальсу. Там, надворі, повітря чисте. Ген оддалік розкинувся парк, а в ньому віття дерев згинається під вагою снігу. На монументі Веллінґтона лежить блискуча снігова шапка; сніг вихориться в повітрі й летить на захід, над побілілою просторінню П'ятнадцяти Акрів.

Він почав:

– Пані й панове

– Цього вечора, як то було й у минулі роки, на мою долю випало вельми приємне завдання, хоча боюся, для цього завдання моїх скромних ораторських умінь може виявитись замало.

– Ні, ні, аж ніяк, – сказав містер Бравн.

– Хай там як, я попрошу вас не судити мене строго й віддати мені кілька хвилин вашої уваги, і я спробую вилити вам ті почуття, що сповнюють моє серце в цю врочисту мить.

– Пані й панове. Уже не вперше ми збираємось усі разом під цим гостинним дахом, за цим гостинним столом. Уже не вперше всі ми користаємо з гостинности трьох милих дам – чи, краще сказати, падаємо жертвою їх гостинности.

Він рукою накреслив у повітрі коло і зробив павзу. Гості посміхались або підсміювалися з тітки Джулії, тітки Кейт і Мері-Джейн, що були аж червоні від задоволення. Ґабріель повів далі вже рішучіше:

– З кожним роком я дедалі більше пересвідчуюся, що в нашому краї нема традиції шляхетнішої, традиції, що варта була б більшого пошанування й оберігання, аніж традиція ірландської гостинности. Коли йдеться про гостинність, ні один сучасний народ (а я, повірте, чимало бував за кордоном) не дорівняється до нас, ірландців. Дехто скаже, що це більше вада, ніж чеснота, й аж ніяк не предмет гордощів. Нехай і так, але про мене це шляхетна вада, і вона, я певен, іще довго буде процвітати серед нас. Ув одному я не маю сумнівів. Доки під цим дахом живуть і здрастують передше згадані люб'язні леді – а я від усього серця бажаю, щоб вони лишалися з нами ще багато й багато років – дотя традиція справжньої, душевної та ґречної ірландської гостинности, передана нам од наших прабатьків, щоб і ми передали її своїм нащадкам, жива серед нас.

Похвальний шумок пробіг довкола столу. Ґабріелеві сяйнула думка, що міс Іворс тут немає, що вона пішла геть, і то в досить непоштивий спосіб, тож він упевнено продовжив:

– Пані й панове.

– Нове покоління зростає серед нас, покоління, надхнене новими ідеалами та принципами. Воно трактує ці свої ідеали поважно, з великим запалом, і його запал, нехай і направлений часом у хибне річище, я певен, здебільшого щирий. Та ми живемо у скептичну і, якщо можна так сказати, зболену роздумами епоху. І я часом боюся, що цьому новому, освіченому, а може й через лад освіченому поколінню забракне якостей, властивих нашим предкам: людяности, гостинности, милого гумору. Мушу визнати, що сьогодні, коли я слухав імена всіх отих давніх співаків, мені здалося, що теперішня епоха супроти величної давнини якась дрібна, щоб не сказати мізерна. А давні дні можна з повним правом назвати величними, і хоч вони й проминули без вороття, все ж є надія, що на дружніх зібраннях, як-от сьогоднішнє, ми говоритимемо про них з гордістю й любов'ю, плекатимемо в наших серцях пам'ять про тих велетнів, що вже пішли з життя, але що слава їхня ніколи не вмре й не потьмяніє.

– От-от! – голосно сказав містере Бравн.

– А проте, – провадив далі Ґабріель, прибравши трохи м'якшої інтонації, – на зібраннях, таких як сьогоднішнє, в голову завжди спливають сумні думки: думки про минуле, про молоді літа, про переміни, про людей, яких немає з нами цього вечора і яких нам так невистачає. Наша життєва тропа всіяна безліччю таких-от сумних спогадів, і якщо ми надто часто в них поринатимемо, нам забракне духу мужньо виконувати нашу працю серед живих. А всі ми маємо повсякденні обов'язки, всі ми почуваємо теплу прив'язаність до наших близьких, і життя має право – законне право – вимагати від нас великої присвяти й ревного труду.

– Отож я не буду більше говорити про минуле. Я не хочу зіпсувати цей вечір похмурим моралізуванням. Ми зійшлися тут, щоб перевести подих після метушні й мотанини щоденного життя. Ми зібралися тут як товариші й колеги, в дусі братньої приязні і, до певної міри, в дусі правдивої camaraderie, ми пришли сюди як гості – як же мені їх назвати? – Трьох Грацій дублінського музичного світу.

Дотеп зустріли бурхливими оплесками та сміхом. Тітка Джулія марно питала своїх сусідок, то одну, то другу по черзі, що ж такого сказав Ґабріель.

– Він назвав нас Трьома Граціями, тьотю Джуліє, – сказала Мері-Джейн.

Тітка Джулія нічого так і не второпала, та все одно з усмішкою подивилася на Ґабріеля, що й далі правив у тому ж дусі:

– Пані й панове.

– Я не претендуватиму сьогодні на ту роль, що свого часу виконав був Паріс. Я не хочу між ними вибирати. Це було б невдячливе й непосильне для мене завдання. Бо ж коли я дивлюся на них: чи то на нашу головну господиню, що її добре, надто добре серце стало приказкою на вустах у всіх, хто її знає, чи то на її сестру, жінку нев'янучої краси, чий дивовижний спів був для нас сьогодні наче одкровення, чи то на молодшу з наших господинь, талановиту, жваву, працьовиту панну, найкращу племінницю в світі – коли я дивлюся на них, то зізнаюся, пані й панове, я не знаю, кому з них я віддав би яблуко.

Ґабріель скинув поглядом на своїх тіток і, побачивши широкий усміх на обличчі тітки Джулії та сльози, що навернулися на очі тітці Кейт, почав закруглятися. Він елегантно підніс келих із вином – а гості вижидально взялися за свої келихи – і промовив голосно:

– Тож піднесімо келихи за них трьох. Вип'ємо за їх здоров'я, довголіття, щастя й достаток, щоб вони й надалі залишали за собою те горде й заслужене місце, яке здобули собі в дублінських музичних колах, а так само й ту любов та повагу, що належиться їм у наших серцях.

Усі гості попідводилися з келихами в руках і, повернувшись до трьох леді, що сиділи на своїх кріслах, завели в один голос (містер Бравн заспівував):

Бо всі вони славні й милі,

Бо всі вони славні й милі,

Бо всі вони славні й милі,

Немає де правди сховати.

Тітка Кейт раз-у-раз витирала сльози носовичком, і навіть тітка Джулія виглядала розчуленою. Фредді Меллінс вибивав такт виделкою до пудингу, а гості повернулись одне до одного, ніби радячись на якійсь музикальній нараді, і заспівали з почуттям:

Ніхто не візьметься перечити,

Ніхто не візьметься перечити,

Хіба що посміє збрехати.

Тоді, знову повернувшись до господинь, потягли далі:

Бо всі вони славні й милі,

Бо всі вони славні й милі,

Бо всі вони славні й милі,

Немає де правди сховати.

Овація, що почалася після цього, вихлюпнулася за двері їдальні, де її підхопили інші гості, і тривала ще довго, раз-по-раз вибухаючи з новою силою, а тим часом Фредді Меллінс диригував виделкою, немовби церемоніймейстер.

.....

Пронизливе нічне повітря увірвалося до вестибюлю, і тітка Кейт сказала:

– Зачиніть, хто-небудь, двері. Місіс Меллінс застудиться насмерть.

– Там Бравн, тьотю Кейт, – сказала Мері-Джейн.

– Де його тільки нема, – сказала тітка Кейт, понизивши голос.

Мері-Джейн розсміялася.

– Овва, – сказала вона. – Чого ти на нього сердишся? Та ж він такий галантний і уважний.

– Егеж. Де не посієш, там і вродиться, – сказала тітка Кейт таким самим тоном.

Вона й сама розсміялася, вже добродушно, а тоді додала швидко:

– Скажи йому, щоб заходив і зачинив за собою двері. Сподіваюся, він мене не почув.

Цієї миті на порозі з'явився містер Бравн, що реготав, аж заливався. Він був одягнений у довге зелене пальто з манжетами й коміром із штучного каракулю, а на голові мав овального хутряного кашкета. Показуючи на вкриту снігом набережну, що звідти долинав протяжний різкий свист, він сказав:

– Тедді скличе сюди кеби з усього Дубліна.

Ґабріель вийшов із комірчини за кабінетом, з трудом надягаючи пальто, і, роззирнувшись по вестибюлі, сказав:

– Ґрета ще не спустилася?

– Вона вбирається, – сказала тітка Кейт.

– А хто там грає?

– Ніхто не грає. Всі вже порозходились.

– Ні, ні, тьотю Кейт, – сказала Мері-Джейн. – Містер Бартелл Д'Арсі та міс О'Каллаґен ще не пішли.

– Так чи так, хтось бринькає на роялі, – сказав Ґабріель.

Мері-Джейн поглянула на Ґабріеля та містера Бравна і сказала, здригнувшись:

– Мені аж самій холодно робиться, коли бачу, як ви позакутувані. Вам не позаздриш: добиратися додому по такому морозищі.

– Мені в цю мить нічого так не хочеться, – сказав містер Бравн мужньо, – як ото пройтися засніженим полем або проїхатися добрими кіньми, щоб аж вітер у вухах.

– О, в нас колись був дуже гарний кінь та власна бричка, – сказала тітка Джулія з сумом.

– Так, незабутній Джонні, – сказала Мері-Джейн, сміючись.

Тітка Кейт і Ґабріель теж засміялися.

– А що такого особливого було в цьому Джонні? – запитав містер Бравн.

– Приснопам'ятний Патрік Моркан, тобто наш дід, —— пояснив Ґабріель, —— на схилку віку свого відомий більше як "старий джентльмен," промишляв виробництвом столярного клею.

– Не клею, Ґабріель, – сказала тітка Кейт, підсміюючись, – а крохмалю.

– Клею чи крохмалю, однаково. Факт той, що старий джентльмен мав коня на ймення Джонні. Цей Джонні працював у старого на фабриці: ходив собі по колу і крутив жорна. Лишався б він там і далі – все було б гаразд. Але одного для старому джентльмену закортіло разом із панами-дворянами виїхати кіньми в парк – подивитися військовий парад.

– Хай його бог милує, – скрушно сказала тітка Кейт.

– Амінь, – сказав Ґабріель. – Отож, старий джентльмен, як я вже сказав, загнуздав Джонні, надягнув свого найкращого циліндра та найгарнішу краватку і з великою помпою виїхав із своєї родової кам'яниці десь на Бек-лейн, якщо я не помиляюся.

Ґабріелева розповідь розсмішила усіх, навіть місіс Меллінс. Тітка Кейт завважила:

– Та ні ж бо, Ґабріелю, він ніколи не жив на Бек-лейн, там була тільки фабрика.

– Так чи так, він виїхав із дому своїх предків у бричці, запряженій славним і незабутнім Джонні. І все йшло як по маслу, поки Джонні не поклав око на статую короля Біллі. Хтозна, може наш Джонні запалав любов'ю до коня, на якому сидить король, а може йому привиділося, ніби він знову на фабриці, – хай там як, а він узяв кружляти довкола статуї.

Ґабріель у своїх голошах кілька разів обійшов довкола вестибюлю. Всі реготали.

– Так він і ходив по колу, – вів далі Ґабріель, – а старий джентльмен, що, треба сказати, був дуже маєстатичний, страшенно обурювався: "Но-о, вперед, сер! Що це ви надумали,

сер! Джонні! Джонні! Незбагненна поведінка! Не розумію цього коня!"

Громовий сміх, яким вибухнули Ґабріелеві слухачі, перервало гучне стукання в двері. Мері-Джейн побігла відчинити і впустила досередини Фредді Меллінса. Фредді Меллінс, з капелюхом, зсунутим геть на потилицю, був весь аж зіщулений від холоду й тяжко відсапувався після своїх трудів, пускаючи пару з рота.

– Я зміг дістати тільки один кеб, – сказав він.

– Нічого страшного, ми підемо пішки і знайдемо кеб по дорозі, – сказав Ґабріель.

– Атож, – сказала тітка Кейт. – Недобре, щоб місіс Меллінс стояла на вітрі.

Фредді Меллінс та містер Бравн допомогли місіс Меллінс зійти з сходів перед ґанком і після складних маневрів усадовили її в кеб. За нею до кеба вліз Фредді Меллінс і потім довго вмощувався на сидінні. Нарешті, всівшись-таки зручно, він запросив досередини містера Бравна. Вони про щось завзято й плутано сперечалися, і врешті містер Бравн теж заліз у кеб. Візник накрив собі коліна покривальцем і нахилився до пасажирів, щоб запитати адресу. Замішання стало ще більшим, бо Фредді Меллінс і містер Бравн, обоє повисувавшися з вікон, давали візникові кожен свої вказівки. Проблема полягала в тому, де саме по дорозі має висісти містер Бравн. Тітка Кейт, тітка Джулія та Мері-Джейн, стоячи на порозі, теж брали участь у дискусії, докидаючи власні вказівки, додаючи плутанини й весело сміючися. Що ж до Фредді Меллінса, то він так реготався, що ледве міг вимовити й півслова. Він раз-по-раз висував голову з вікна, ризикуючи згубити капелюха, і

регулярно повідомляв свою матір про перебіг дискусії, аж нарешті містер Бравн гукнув спантеличеному візникові, перекрикуючи галас та сміх:

– Ти знаєш, де Коледж святої Троїці?

– Аякже, сер, – відповів візник.

– Ну то жени прямо до воріт коледжу, – наказав містер Бравн, – а тоді ми скажемо, куди далі. Зрозумів?

– Так, сер, – сказав візник.

– І щоб летів, як птаха.

– Гаразд, сер, – сказав візник.

Візник підстьобнув коня, і кеб із торохтінням покотився вздовж набережної, супроводжуваний хором голосів, що крізь сміх гукали "до побачення."

Ґабріель не пішов на ґанок разом з іншими. Він стояв у темній частині вестибюлю, задивившись на сходи. На сходах, теж у півтемряві, стояла жінка. Він не бачив її обличчя, але міг бачити оранжево-рожеві й теракотові смуги на її платті, що в темряві здавалися білими й чорними. То була його дружина. Вона сперлася на поруччя, до чогось дослухаючись. Ґабріель, здивований її непорушністю, теж прислухався. За сміхом і гамором, що долинав з ґанку, він мало що зміг почути: кілька акордів на роялі й кілька нот пісні, що співав чоловічий голос.

Він непорушно стояв у темряві вестибюлю, стараючись вловити мелодію пісні й не відриваючи очей від дружини. В її граційній постаті було щось таємниче, так наче вона була

символом чогось незнаного. Він запитав себе, що ж може символізувати жінка, яка стоїть у півтемряві на сходах і дослухається до звуків далекої музики. Якби він був художником, то намалював би її таку. Її блакитний фетровий капелюшок підкреслюватиме бронзовий колір її волосся, а темні смуги на її платті відтінятимуть світліші. "Далека музика" – так назвав би він цю картину, якби був художником.

Парадні двері були зачинені. Тітка Кейт, тітка Джулія та Мері-Джейн зайшли до вестибюлю, все ще сміючися.

– Хіба Фредді не жахливий? – сказала Мері-Джейн. – Він справді жахливий.

Ґабріель нічого не відповів, а мовчки показав на сходи, що там стояла його жінка. Тепер, коли парадні двері вже зачинилися, звуки музики й пісню можна було чути вже виразніше. Ґабріель підняв руку, даючи знак бути тихо. Пісня звучала на давньоірландський лад, а співак, здавалося, не пам'ятав як слід ані слів, ані мелодії. Голос, який через далеку відстань та хрипоту співака лунав особливо тужно, ледь-ледь забарвлював переливи мелодії словами печалі:

Полоще злива мої довгі коси,

І роса мені мочить лице,

Моє дитя лежить холодне вже...

– Ой, – вигукнула Мері-Джейн. – Це ж голос Бартелла Д'Арсі. А він же весь вечір не хотів нам заспівати. Піду-но попрошу його заспівати ще щось на прощання.

– О, будь така ласкава, Мері-Джейн, – сказала тітка Кейт.

Мері-Джейн протиснулася між тітками й побігла до сходів, та перш ніж вона устигла піднятися, спів раптом припинився і рояль зіграв каданс.

– Ой, як шкода, – сказала вона. – Ґрето, він що, уже спускається?

Ґабріель почув, що його жінка відповіла "так," і побачив, як вона й сама зійшла наниз. На кілька кроків позад неї йшли містер Бартелл Д'Арсі та міс О'Каллаген.

– О, містере Д'Арсі, це просто знущання з вашого боку – перестати співати, коли всі ми слухаємо вас у такому захваті.

– Ми з місіс Конрой весь вечір упрошували його заспівати, – сказала міс О'Каллаген, – але він відмовлявся, кажучи, що страшно застудився і не може.

– О, містере Д'Арсі, це ж неправда, вашому голосу нічого не бракує.

– Ви що, не чуєте, що я каркаю, наче ворона? – сказав містер Д'Арсі грубо.

Він швидко пішов у комірчину й надів пальто. Жінки, вражені його різкою відповіддю, не знайшли чого сказати. Тітка Кейт насупила брови й подала знак облишити цю тему. Містер Д'Арсі стояв нахмурений і ретельно обмотував шию шаликом.

– Це все погода, – сказала тітка Джулія після павзи.

– Авжеж, багато хто позастуджувався, – підтримала її тітка Кейт. – Дуже багато хто.

– Кажуть, – сказала Мері-Джейн, – що такого снігопаду не було вже тридцять років, а цього ранку я прочитала в газеті, що сніг падає по всій Ірландії.

– Я люблю сніг, – сумно сказала тітка Джулія.

– Я теж, – сказала міс О'Каллаген. – Різдво без снігу наче й не Різдво.

– А от сердешний містер Д'Арсі від снігу не в захваті, – сказала тітка Кейт з усмішкою.

Містер Д'Арсі вийшов із комірчини, весь закутаний і засупонений, і вибачливим тоном розповів їм історію своєї застуди. Всі давали йому поради, висловлювали співчуття і наказували берегти своє горло від нічного морозу. Ґабріель спостерігав за своєю жінкою, що не брала участи в розмові. Вона стояла якраз навпроти запиленого віконця над дверима, і полум'я газового світильника освітлювало її бронзове-бронзове волосся; Ґабріелеві згадалося, як вона кілька днів тому сушила це волосся, тільки-но вимите, при каміні. Тепер вона стояла в такій самій позі, як і перед тим, на сходах, і, здавалось, не чула розмови, що точилася коло неї. Нарешті вона обернулася й Ґабріель побачив рум'янець на її щоках і блиск у її очах. Раптова хвиля радости огорнула його серце.

– Містере Д'Арсі, – сказала вона, – як називається та пісня, що ви співали?

– "Дівчина з Ауґріма", – відповів містер Д'Арсі, – чи щось таке. А що? Ви її знаєте?

– "Дівчина з Ауґріма", – повторила вона. – Я просто не могла згадати назви.

– Дуже гарна мелодія, – сказала Мері-Джейн. – Шкода, що ви сьогодні не в формі.

– Мері-Джейн, не докучай містерові Д'Арсі, – сказала тітка Кейт. – Я не дозволю йому докучати.

Побачивши, що гості вже готові йти, вона попровадила їх до дверей, де всі й попрощалися.

– Що ж, добраніч, тьотю Кейт, і дякуємо за чудовий вечір.

– Добраніч, Ґабріелю. Добраніч, Ґрето!

– Добраніч, тьотю Кейт, і спасибі вам за все! Добраніч, тьотю Джуліє.

– О, добраніч Ґрето. Я тебе й не помітила.

– Добраніч, містере Д'Арсі. Добраніч, міс О'Каллаґен.

– Добраніч, міс Моркан.

– Добраніч вам ще раз.

– Добраніч вам усім. Щасливої дороги.

– Добраніч. Добраніч.

Ще не розвиднювалося. Тьмяне жовте світло нависало над будинками й рікою, немовби небо спустилося на землю. Під ногами була ляпавиця, й тільки невеликі клапті й пасмуги снігу лежали на дахах, парканах та парапетах причалу. Ліхтарі все ще горіли червоними вогниками в густому важкому повітрі, а

за рікою на тлі похмурого неба грізно височів Замок чотирьох палат.

Вона йшла перед ним з містером Бартеллом Д'Арсі, тримаючи під пахвою свої черевички в коричневому пакунку і притримуючи поділ сукні, щоб не забрукати його в болоті. В її поставі не було вже ніякої грації, але Ґабріелеві очі й далі світилися щастям. Кров шумувала у нього в жилах, думки ходором ходили в голові, гордість, радість, ніжність і мужність перемішалися в його почуттях.

Вона йшла перед ним, така легка й стрункa, що йому захотілося безшумно підбігти до неї, вхопити її за плечі й сказати на вухо щось глупе й пристрасне. Вона виглядала такою тендітною, що йому хотілося захистити її від чогось, незнати чого, й зостатися з нею на самоті. Потаємні моменти їхнього спільного життя, наче зірки, спалахували в його пам'яті. Фіялковий конверт лежить на столі поряд із ранковою чашкою чаю, а він гладить його рукою. Пташки щебечуть в заростях плюща і мережана тінь фіранок колихається на підлозі: він їсти не міг од щастя. Вони стояли на переповненій платформі, й він вкладав квиток у теплу долоню її рукавички. Він стояв поряд неї на холоді, дивлячись крізь заґратоване вікно на чоловіка, що видуває пляшки коло ревучої розжареної печі. Було дуже холодно. Її лице, що пахнуло якимось дивним запахом на зимному повітрі, було зовсім близько біля його лиця, аж раптом вона гукнула до чоловіка при печі:

– Скажіть, сер, коло вогню – там гаряче?

Але той не почув її за гуготанням печі. Якби й почув, то все одно б не відповів або й нагрубив би у відповідь.

Хвиля ще ніжнішої радости вирвалася з його серця й теплою повінню розлилась по артеріях. Наче тендітні вогники зірок, усі моменти їхнього спільного життя, моменти, що про них ніхто не знає і ніколи не дізнається, загорялися й освітлювали його пам'ять. Він хотів нагадати їй ці моменти, щоб вона забула роки їх нудного співіснування і пам'ятала тільки ці хвилини шаленого щастя. Бо ж роки, він відчував, не зачерствили їхніх душ. Їх діти, його писання, її хатні клопоти не загасили ніжного вогню їх сердець. Ув одному листі до неї він був написав: "Чому всі ці слова здаються мені такими невиразними й холодними? Може тому, що нема в світі слова досить ніжного, щоб бути твоїм іменем?"

Наче далека музика ці слова, написані багато років тому, долинули до нього з минулого. Він прагнув бути з нею на самоті. Коли всі розійдуться, вони залишаться вдвох у їхньому готельному номері, й він покличе її лагідно:

– Ґрето!

Може, вона не зразу його почує: вона роздягатиметься. А тоді щось у його голосі вразить її. Вона обернеться й подивиться на нього...

На розі Вайнтаверн-стріт вони зустріли кеб. Ґабріель зрадів шумному торохкотанню коліс, бо воно врятувало його від розмови. Вона дивилась у вікно й виглядала втомленою. Їх супутники вряди-годи перекидались кількома словами, показуючи на котрийсь будинок або вулицю. Кінь утомлено біг чвалом попід хмурим нічним небом, волочачи за собою старий торохкотливий кеб, а Ґабріель знову бачив себе та її в екіпажі, що мчить на пристань до пароплава, назустріч їх медовому місяцю.

Коли кеб переїжджав міст О'Коннелла, міс О'Каллаґен сказала:

– Кажуть, щоразу, як переїжджаєш міст О'Коннела, бачиш білого коня.

– Цим разом я бачу білого вершника, – сказав Ґабріель.

– Де? – запитав містер Бартелл Д'Арсі.

Ґабріель показав на статую, покриту клаптями снігу. Тоді по-дружньому вклонився пам'ятникові й помахав йому рукою.

– Добраніч, Дене, – сказав Ґабріель весело.

Коли кеб під'їхав до готелю, Ґабріель зіскочив на землю і, незважаючи на протести містера Бартелла Д'Арсі, розплатився з візником. Він дав чоловікові на шилінґ більше, ніж належалось. Візник відсалютував йому і сказав:

– Щасти вам у новому році, сер.

– Навзаєм, – мовив Ґабріель сердечно.

Висідаючи з кеба і потім, стоячи на бордюрі й кажучи супутникам "добраніч," вона спиралася йому на руку. Вона спиралась на його руку легко-легко, так само, як і тоді, коли танцювала з ним кілька годин тому. Тоді він був гордий і щасливий: щасливий, що вона належить йому, гордий за її грацію та жіночну поставу. Але тепер, коли він розпалив у собі стільки спогадів, перший же дотик її тіла – такого музикального, дивного, напахченого – збудив у ньому гострий приступ жаги. Під покривалом тиші він міцно притис її руку до свого боку. Коли вони стояли при дверях готелю, він відчував,

що вони втекли від їхнього щоденного життя й обов'язків, утекли від дому й друзів, утекли разом, з шаленими й сяючими серцями, до нової пригоди.

У вестибюлі готелю в великому кріслі з балдахіном куняв старий доглядач. Він засвітив у конторі свічку й пішов попереду ними до сходів. Вони обоє мовчки йшли за ним, їх ноги глухо ступали по застелених грубим килимом сходах. Вона спиналася на сходи слідом за доглядачем, нахиливши голову, її тендітні плечі згорбилися, наче під тягарем, спідниця туго облягала її тіло. Він міг ухопити її за бедра й затримати її, бо його руки аж тремтіли від бажання заволодіти нею, і він затис кулаки й уп'явся нігтями в долоні, щоб стримати несамовиті поривання свого тіла. Доглядач зупинився на сходинці, щоб вирівнялось полум'я свічки, яке весь час норовило погаснути. Вони теж зупинилися на кілька кроків позад нього. В тиші Ґабріель міг чути, як падає на піднос розтоплений віск і як калатає в грудях його власне серце.

Доглядач провів їх коридором і відчинив двері номеру. Тоді поставив миготливу свічку на журнальний столик і запитав, о котрій збудити їх уранці.

– О восьмій, – сказав Ґабріель.

Доглядач показав на вмикач електричної лампи й почав бурмотіти якісь вибачення, але Ґабріель урвав:

– Нам не треба світла. Вистачить і того, що з вулиці. І, до речі, – додав він, указуючи на св., – можете забрати цей предмет інтер'єру. Будьте такі люб'язні.

Доглядач знову взяв свою свічку, але поволі, бо був здивований такою новаторською ідеєю. Тоді промимрив добраніч і вийшов. Ґабріель замкнув двері.

Примарне світло вуличного ліхтаря довгим променем перетинало кімнату від вікна до дверей. Ґабріель якийсь час дивився у вікно на вулицю, щоб його емоції трохи вгамувалися. Тоді обернувся і сперся на комод, спиною до світла. Вона вже зняла капелюшок та плащ і тепер стояла перед великим висячим дзеркалом, розпинаючи пояс. Ґабріель постояв кілька секунд, задивившись на неї, а тоді мовив:

– Ґрето!

Вона поволі відвернулася від дзеркала і, перетнувши смугу світла, підійшла до нього. Її лице виглядало таким серйозним і втомленим, що задумані слова так і не зірвалися з Ґабріелевих уст. Ні, ще не час.

– Ти виглядаєш утомлена, – сказав він.

– Змучилася трошки, – відказала вона.

– Ти не хвора, не слаба? – запитав він.

– Ні, просто втомлена.

Вона пішла до вікна і стала там, дивлячись на вулицю. Ґабріель почекав іще хвилинку, а тоді, боячися, що соромливість геть його обезвладнить, сказав раптово:

– До речі, Ґрето!

– Що?

– Знаєш, цей Фредді Меллінс...

– Ну?

– Хоч там що, а він, сердега, таки порядний хлопець, – сказав Ґабріель робленим голосом. Він повернув мені того соверена, що я був йому позичив. Я вже й не сподівався, їй-богу. Шкода тільки, що він водиться з цим Бравном, бо, кажу ж, з натури своєї Фредді непоганий хлопець.

Він аж тремтів од досади. Чому вона така заглиблена в себе? Він не знав, як почати. Може її теж щось муляє на серці? Якби-то вона сама, з власної волі обернулася чи підійшла до нього! Узяти її такою – це було б насильство. Ні, спершу він мусить побачити пристрасть у її очах. Він прагнув опанувати її відчуженість.

– Коли ти був позичив йому того фунта? – запитала вона після павзи.

Ґабріель ледве стримався, щоб не вилаяти на чім світ стоїть п'янюгу Меллінса і його клятий фунт. Він хотів закричати до неї з глибин душі, з силою притягти її до себе й заволодіти нею. Але він сказав:

– А, ще минулого Різдва, коли він відкривав оту крамничку з різдвяними листівками на Генрі-стріт.

Його пойняла така буря гніву й жаги, що він і не почув, як вона відійшла від вікна. Якусь мить вона стояла перед ним, дивлячись на нього дивним поглядом. Тоді раптом встала

навшпиньки і, м'яко поклавши руки йому на плечі, поцілувала його.

– Ти такий добрий, Ґабріелю, – сказала вона.

Ґабріель, що весь тремтів од задоволення після її раптового поцілунку та її незвичайних слів, поклав руки на її волосся й почав гладити його, ледь торкаючи пальцями. Недавно вимите, воно було тонке й блискуче. Його серце переповнилося щастям. Вона прийшла до нього сама, якраз тоді, коли він цього так бажав. Мабуть, її думки йшли тою самою стежкою, що й його. Може, вона відчула порив його жаги і стала податливішою. Тепер, коли вона піддалася йому зовсім легко, він сам дивувався, що був такий нерішучий.

Він стояв, обнявши руками її голову. Тоді, кладучи руку їй на стан і пригортаючи її до себе, він запитав лагідно:

– Ґрето, люба, про що ти думаєш?

Вона не відповіла й не дала себе пригорнути. Він знову запитав її з ніжністю:

– Скажи мені, в чому річ, Ґрето. Здається, я здогадуюся, що в тебе на серці. Чи я помиляюся?

Вона зразу не відповідала, а тоді розплакалась і мовила крізь сльози:

– Я думаю про ту пісню, "Дівчина з Ауґріма"

Вона випручалася від нього, побігла до ліжка і, закинувши руки на бильця, заховала лице. Ґабріель на мить застиг від здивування, а тоді подався за нею. Проходячи повз дзеркало,

він побачив своє відображення на повний зріст: широкий випуклий пластрон сорочки, лице, вираз якого завжди дивував його, коли він бачив його в дзеркалі, блискотливі окуляри в золоченій оправі. Він зупинився за кілька кроків од неї й запитав:

– А що такого в тій пісні? Чому ти через ню плачеш?

Вона підняла голову з рук і наче дитина витерла очі кулачком. Ґабріель повторив, і його слова пролунали навіть лагідніше, ніж він хотів:

– Чому, Ґрето?

– Я думаю про одну людину, що колись давно співала цю пісню.

– І хто ж це був? – запитав Ґабріель з усмішкою.

– Я познайомилася з ним у Ґелвеї, коли жила там у моєї бабці, – сказала вона.

Усмішка сповзла з Ґабріелевого обличчя. Глухий гнів почав закипати десь у далеких закутах його свідомости, і тихий вогонь жаги почав злостиво розгорятися в його жилах.

– Що, якесь кохання твоєї молодости? – запитав він іронічно.

– Один хлопець, що я з ним приятелювала, – сказала вона. – Його звали Майкл Ф'юрі. Він часто співав цю пісню. Він був дуже хоровитий.

Ґабріель мовчав. Він не хотів, щоб вона подумала, ніби його цікавить отой хоровитий хлопець.

– Він і досі стоїть мені перед очима як живий, – сказала вона за хвилю. – Його очі: такі великі, темні очі! А вираз, який вираз очей був у нього!

– О, то ти була в нього закохана, – сказав Ґабріель.

– Ми ходили з ним разом гуляти, коли я жила в Ґелвеї, – сказала вона.

У Ґабріеля в голові сяйнула думка.

– То може тому ти так хотіла поїхати в Ґелвей разом із тою Іворс? – сказав він холодно.

Вона подивилася на нього й запитала здивовано:

– Чого б це?

Від її погляду Ґабріелеві стало ніяково. Він здвигнув плечима і сказав:

– Звідки я знаю. Може для того, щоб побачитися з ним.

Вона відвела від нього погляд і мовчки перевела очі вздовж променю світла до вікна.

– Він помер, – нарешті сказала вона. – Помер, коли йому було тільки сімнадцять років. Хіба не страшно померти такому молодому?

– А хто він був? – запитав Ґабріель усе ще з іронією.

– Він працював на газовому заводі, – сказала вона.

Ґабріель почувся принижений: тим, що його іронія виявилась недоречною, та й узагалі тим, що вона воскресила в пам'яті цю постать, хлопця з газового заводу. Поки його переповнювали спогади про таємниці їхнього спільного життя, поки він був сповнений радости, ніжности й бажання, вона подумки порівнювала його з іншим. Йому стало до болю соромно за себе самого. Він побачив себе ніби збоку: сміховинна постать, хлопчик на побігеньках у своїх тіток, нервовий, сповнений благими намірами і перечулений дивак, що ораторствує перед неотесами й ідеалізує власні блазенські бажання, жалюгідний дурник, якого він ото бачив у дзеркалі. Він інстинктивно відвернувся від світла, щоб вона не помітила краски сорому, яка залила йому лице.

Він старався витримати тон холодного допиту, та коли заговорив, його голос звучав несміливо й безвиразно.

– То я так розумію, ти була закохана в цього Майкла Ф'юрі? Так, Ґрето? – сказав він.

– Мені було дуже добре з ним разом, – сказала вона.

Її голос був сумний і трохи захриплий. Ґабріель, відчуваючи, що розмова не піде в тому річищі, яке він намітив, погладив її руку і спитав теж сумно:

– А чого він помер такий молодий? Напевно, вибух газу?

– Думаю, він помер заради мене, – сказала вона.

Невиразний жах охопив Ґабріеля від цієї відповіді, так ніби тої миті, коли він був за крок од свого тріюмфу, якась невловима і мстива істота ополчилася на нього, зібравши проти нього сили в своєму химерному світі. Та він зусиллям розуму відігнав од себеману й не переставав пестити її долоню. Він більше не розпитував її, бо відчував: вона все розкаже сама. Її рука була тепла й волога; жінка не реагувала на його дотик, але він і далі гладив її руку так само, як був гладив першого листа, що одержав од неї того весняного ранку.

– То було взимку, – сказала вона, – на початку зими, коли я вже мала їхати від моєї бабці сюди, в монастир. А він тоді лежав хворий у себе в кімнаті в Ґелвеї, і йому не дозволяли виходити; про його хворобу вже написали його батькам ув Оутерарді. Казали, що в нього були сухоти чи щось таке. Не знаю точно.

На цих словах вона спинилася й зітхнула.

– Сердешний, – сказала вона. – Упадав коло мене всією душею. Він був такий милий хлопець. Ми разом ходили гуляти, знаєш, Ґабріелю, як то гуляють на селі. Він хотів учитися співу, але не міг через погане здоров'я. А мав такий гарний голос, бідолашний Майкл Ф'юрі.

– І що далі? – запитав Ґабріель.

– А далі, коли я вже мала від'їжджати в монастир, йому стало гірше. Мене б не пустили його провідати, тож я написала йому листа. Написала, що їду в Дублін і повернусь аж літом, і що сподіваюсь, він до того часу вже одужає.

Вона спинилася на хвилинку, щоб опанувати свій голос, а тоді повела далі:

– І от, у ніч перед від'їздом, коли я була в домі моєї бабці на Чернечому острові і саме пакувала речі, я почула, як у шибку кинули камінчик. Вікно було таке мокре, що я нічого не могла розгледіти, тож я збігла вниз, у чому була, і вислизнула через задні двері в сад. І там у кінці саду стояв він, бідолашний хлопець, і весь аж трясся від холоду.

– Ти не сказала йому йти додому? – запитав Ґабріель.

– Я благала його, щоб негайно йшов додому, я сказала, що він перемокне й застудиться насмерть. Але він одказав, що не хоче жити. Як зараз бачу його очі! Він стояв там, де кінчалася стіна, під деревом.

– Він так і не пішов додому? – запитав Ґабріель.

– Пішов. А потім, усього за тиждень, коли я вже була в монастирі, він помер, і його поховали в Оутерарді, що звідти родом його батьки. О, як я плакала, коли дізналася, що він помер!

Вона замовкла, давлячись слізьми, і, не в силах стримати почуттів, кинулася долілиць на ліжко й заридала в одіяло. Ґабріель іще мить, вагаючись, не відпускав її руки. Тоді, соромлячись втручатися в її печаль, обережно випустив жінчину руку й тихо відійшов до вікна.

Вона скоро заснула.

Опершись на лікоть, Ґабріель без гіркоти й образи дивився на її розтріпане волосся та піввідкритий рот, дослухався до її грудного дихання. Отже, в її житті була ця романтична історія: хтось оддав життя заради неї. Його вже не боліла думка про те, яку незначну роль зіграв у її житті він, її чоловік. Вона

спала, а він дивися на ню так, ніби вони ніколи не жили разом як чоловік і жінка. Його допитливі очі надовго застигали то на її обличчі, то на її волоссі. Він думав про те, як вона виглядала тоді, в розквіті своєї першої дівочої краси, і дивний приязний жаль до неї пройняв його душу. Він не хотів зізнатися навіть собі самому, що її лице вже не красиве, але він знав напевно, що це вже не те лице, ради якого Майкл Ф'юрі кинув виклик смерті.

Може, вона розповіла йому не все. Він перевів погляд на крісло, що там вона поскидала деякі свої речі. Шнурочок від нижньої спідниці звисав на підлогу. Один чобіток стояв прямо, тільки халява загнулася донизу, а інший лежав на боці. Ґабріель подивувався тим бурхливим почуттям, що були накотились на нього годину тому. Що його так розхвилювало? Вечеря у тіток, власна безглузда промова, вино й танці, веселощі під час прощання в вестибюлі, приємна прохідка вздовж річки по снігу? Бідна тітка Джулія. Вона теж скоро стане тінню, такою самою, як Патрік Моркан із своїм конем. Він був помітив виснажений вираз на її обличчі, коли вона співала "У весільному платті". Хтозна, може невдовзі він сидітиме у тій самій вітальні, вбраний у все чорне, з шовковим капелюхом на колінах. Вікна будуть зашторені, а тітка Кейт сидітиме коло нього, плачучи й сякаючись у носовичок, і розповідатиме, як померла Джулія. Він шукатиме якісь слова, щоб її розрадити, але всі слова будуть недоладні й марні. Так, так, це станеться дуже скоро.

Він замерз у плечі: в кімнаті було прохолодно. Він обережно простягнувся попід простирадлами, поряд із дружиною. Один за одним усі вони стають тінями. Краще мужньо пересягнути поріг життя, палаючи вогнем якоїсь пристрасти, ніж тихо й поволі згасати з віком. Він думав про те, як вона, що лежить поруч нього, стільки років берегла в серці образ очей того

хлопця, що кохав її, запам'ятавши їх вираз у ту мить, як він сказав їй, що не хоче жити.

Сльози шляхетного зворушення закипали йому на очах. Сам він ніколи ще не почував чогось такого, не було ще жінки, яка б викликала в ньому таке почуття, але він знав, що таке почуття – це, либонь, і є кохання. Сльози заливали йому очі, і в темряві йому здалося, ніби він бачить постать юнака під мокрим від дощу деревом. Поряд були й інші постаті. Його душа наблизилась до сфер, де пробувають міріяди мертвих. Він одчував, хоч і не міг збагнути їх непевне миготливе буття. Його власне "я" розчинялося в їх сірому недотикальному світі. Матеріяльний світ, який ці мертві свого часу будували і в якому жили, танув і щезав.

Почувши легке постукування в шибку, від повернув голову до вікна. Знову падав сніг. Сонними очима він дивися на сніжинки, сріблясті й темні, що косо летіли вниз у світлі ліхтарів. Настав час і йому рушати в свою подорож на захід. Авжеж, газети мали рацію: сніг падає по всій Ірландії. Він падає над кожним акром великої центральної рівнини й над лисими пагорбами, він м'яко лягає на Алленські болота і – далеко на заході – тихо поринає в бурхливі води Шеннона. Сніг падає над самотнім церковним цвинтарем на пагорбі, де похований Майкл Ф'юрі. Сніг густо намело на похилені хрести й надгробки, на шпичасті ворота, на висохлі будяки. Ґабріелева душа поволі омлівала, коли він дослухався, як сніжинки, кружляючи, несуться через усесвіт і тихо падають, наче вирок неминучої долі, на всіх живих і мертвих.